

SOTSIAALTÖÖ

**Laste ja perede
arengukava 2012–2020**

Positiivne vanemlus

**Lastekaitsetöö
sisu ja korraldus**

**Isa osa noorukite
heaolu kujunemisel**

4

2011

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri

Ajakirja SOTSIAALTÖÖ tellimust saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- toimetuse aadressil ajakiri@tai.ee
- Eesti Posti e-teeninduses www.post.ee

Ajakiri on müügil Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses, Kaupmehe 4
Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskuses, Hiiu 42;
Tartus kaupluses Ülikooli Raamatupood, Ülikooli 11.

Ajakiri SOTSIAALTÖÖ

Tervise Arengu Instituudi ja sotsiaalministeeriumi väljaanne

14. aastakäik.

Ilmub kuus korda aastas: veebruaris, aprillis, juunis, augustis, oktoobris ja detsembris

Toimetuse kolleegium:

Helina Alliksaar, Mailiis Kaljula, Riina Kiik, Valter Parve, Kersti Põldemaa,
Riho Rahuoja, Koidu Saame, Judit Strömpl, Piret Tamme, Taimi Tulva

Vastutav toimetaja: Regina Lind

Toimetajad: Signe Väljataga ja Liana Rumvolt

Kujundus ja trükk: Ecoprint

Tiraaž: 1000 eksemplari

Kontakt:

Ajakiri Sotsiaaltöö, Tervise Arengu Instituut, Hiiu 42 11619 Tallinn

Tel (+372) 659 3931, faks (+372) 659 3925, e-post ajakiri@tai.ee

Autoritele:

Ajakirja toimetuse ootab avaldamiseks analüüsivaid, uurimuslikke, nõuandvaid, kogemuslikke, informatiivseid ja silmaringi laiendavaid artikleid, mis aitavad kaasa sotsiaalvaldkonna arengule. Teretulnud on ka info värskelt ilmunud raamatute ja erialaste koolituste kohta. Artiklite maht tuleks kooskõlastada toimetusega. Artiklid saata meiliaadressil ajakiri@tai.ee. Skeemid ja joonised saata töötlemist võimaldavate failidena, mitte pildina tekstis. Pildid palume varustada selgitava tekstiga ja saata elektrooniliselt resolutsiooniga 300 dpi või postiga.

Tervise Arengu Instituut

National Institute for Health Development

sotsiaal
ministeerium

SISUKORD nr 4/2011

Eessõna

Laste ja perede arengukava teeb Eesti tuleviku paremaks Hanno Pevkur	2
---	---

Arengukava

Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond – laste ja perede arengukava 2012–2020	3
Laste ja perede arengukava koostamine: mitu pead on mitu pead ehk kaasamine viib sihile Annikki Tikerpuu	4
Noorte kaasamisest arengukava koostamisel Ragnar Kekkonen	7
Ennetusöö ja tõendus põhised sekkumised laste ja perede arengukava kontekstis Triin Edovald	8

Positiivne vanemlus

Positiivse vanemluse toetamine on oluline samm laste probleemide ennetamiseks Hanna Vseviov	12
Paremad vanemlikud oskused lisavad vanematele enesekindlust Matthew R. Sanders	16

Lapse õigused

Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole Andres Aru, Andra Reinomägi, Maria Pais	17
--	----

Lastekaitse

Varajasest märkamisest ja sekkumisest Monika Luik	20
Eesti lastekaitse süsteem vajab laiapõhjalist arendamist Tõnu Poopuu	22
Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001–2010 Kati Kütt	24

Teenused

Puudega last kasvatavate perede raskused ja vajadused tänases Eestis Evelin Tamm	29
Kaasaegne lapse parimaid huve arvestav lapsendamine Signe Riisalo	31
Oma Pere peab tähtsaks seda, mis eelneb ja järgneb lapsendamisele Sigrid Petofer	33
Saatjateta ja kaubitsetud lapsed Helen Pärna, Keete Janter	35

Perepoliitika

Kuhu on teel Eesti perepoliitika? Liina Kanter	38
Peresõbraliku firma töötajad on oma ettevõttele lojaalsemad Merle Lindma	41

Arvamus

Arvamusi ja kommentaare laste ja perede arengukava kohta Ene-Margit Tiit, Reet Rääk, Margit Pajo, Alar Tamm, Lapse Huvikaitse Koda, Ly Kasvandik, Siiri-Liisi Läänesaar	43
--	----

Eelretsenseeritud artikkel

Isa osatähtsus noorukite subjektiivse heaolu kujunemisel Jüri Uljas, Reet Reispass, Thea Rumberg, Rita Rätsepp	50
---	----

Info

Terviseinfo.ee – tõhus töövahend tervise edendamiseks Laura Aaben	60
ESTA uudised	62

Kokkuvõte

Inglise ja vene keeles	63
------------------------------	----

Laste ja perede arengukava teeb Eesti tuleviku paremaks

Lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008 täitmise aruandes tõdeti, et lapse heaolu sõltub kõige enam tema perest ning et parimate tulemuste saavutamiseks on vaja laste- ja perepoliitika senisest suuremat sidusust. Et tagada terviklik ja süsteemne laste ja perede heaolu kujundamise poliitika, loodi 2010. aastal sotsiaalministeeriumis laste ja perede osakond. Osakonna esimeseks suuremaks ülesandeks sai laste ja perede arengukava koostamine.

Arengukava eesmärk on muuta töö laste- ja perepoliitika valdkonnas tunduvalt tulemuslikumaks. Põhirõhk langeb esmasele ennetusele, et üha vähem lapsi ja

peresid satuks olukorda, mis vajab juba spetsialisti-, ravi- või muid teenuseid. Meie laste ja peredega töötavad spetsialistid on teinud aastaid pühendunult tunnustust väärivat tööd. Nüüd tuleb vaadata tulevikku ning astuda järgmine samm: seada selged eesmärgid, pakkuda abi ja teenuseid tulemuslikult ning saavutada hea koostöö igal tasandil.

Mitmel pool maailmas on jõutud arusaamani, et laste ja perede toetamine vajab uut lähenemisnurka. On üllatav tõdeda, et vananenud, 40 aasta taguseid mudeleid rakendatakse tihtipeale siiani, kuigi ühiskond on selle aja jooksul teinud läbi ülisuure arengu. Kuigi 1990ndate keskpaigast alates on sotsiaalvaldkonnas püütud rakendada tõendus põhiseid, st tõestatud efektiivsusega sekkumisi ja teenuseid, näeme, et selliseid programme rakendatakse hinnanguliselt üksnes 2–5% ulatuses, edukamates riikides (nt USA) kohati kuni 10%. See aga tähendab, et rohkem kui 90% teenuste ja programmide kohta puudub meil info, kas ja milline on nende mõju. Ka laste ja perede heaolu parandamise kohta pole meil piisavalt infot, kas tänased programmid ka tegelikult probleeme lahendavad. Meie ees on lai tööpõld – laste käitumisprobleemide ja psüühikahäirete näitajad on muret tekitavad; kehalist karistamist kasvatusmeetodina aktsepteerib ligi pool lapsevanematest; abivajavate laste ja peredeni peaks jõudma kiiremini; liiga palju lapsi eraldatakse perest ja paigutatakse asendushooldusele. Olu-korra parandamiseks tuleb arendada nii laste- kui ka perepoliitikat, mis mõjutavad perekonna kui terviku funktsioneerimist ning seega laste arengut. Tõhusamaks peab muutuma lastekaitse süsteem, toetada tuleb positiivset vanemlust, peredele tuleb pakkuda tuge majandusliku olukorra parandamiseks ning luua võimalusi töö-, pere- ja eraelu paremaks ühitamiseks.

Laste ja perede puhul saavutame olulisi tulemusi vaid siis, kui meil on laiaulatuslik ja pika perspektiiviga eesmärk. Piiratud rahalise ja inimressursiga väikeriigina peame olema avatud ja õppima selles vallas häid tulemusi saavutanud riikide kogemustest. Teiste tegevustest, vigadest ja headest praktikatest ning tulemuslikest sekkumistest õppust võttes suudame arendada oma süsteemi nii, et pered saavad õigel ajal vajalikku tuge ja ükski laps ei jää hätta.

Hanno Pevkur
sotsiaalminister

Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond – laste ja perede arengukava 2012–2020

Laste ja perede arengukava koostamist ja elluviimist koordineerib sotsiaalministeerium. Arengukava on plaanis kinnitada 2011. a kolmandas kvartalis. Arengukavas püstitatakse viis strateegilist eesmärki, mille saavutamiseks soovitakse tagada laste ja perede heaolu kasv ning elukvaliteedi tõus:

- 1. Eesti laste- ja perepoliitika on teadmispõhine ja ühtne**, et toetada ühiskonna jätkusuutlikkust.
- 2. Eesti on positiivset vanemlust toetav riik**, kus pakutakse vajalikku tuge laste kasvatamisel ja vanemaks olemisel, et parandada laste elukvaliteeti ja tulevikuväljavaateid.
- 3. Lapse õigused on tagatud ja loodud on toimiv lastekaitseüsteem**, et väärtustada ühiskonnas iga last ja tema arengut ning heaolu toetavat turvalist keskkonda.
- 4. Eestis on perede adekvaatset majanduslikku toimetulekut toetav kombineeritud toetuste ja teenuste süsteem**, et pakkuda perele püsivat kindlustunnet.
- 5. Meestel ja naistel on võrdsed võimalused töö-, pere- ja eraelu ühitamiseks**, et soodustada kvaliteetset ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaolu.

Laste ja perede arengukavas kajastuvad iga strateegilise eesmärgi all tegevussuunad kuni aastani 2020. Täpsed tegevused tuuakse välja arengukavaga koos esitatavas rakendusplaanis. Ajavahemikul 2012–2020 koostatakse kaks rakendusplaani, mille tegevuste elluviimist harkatakse jälgima iga-aastase aruandluse korras. Esimese rakendusplaani 2012–2015 kehtivuse lõppemisel hinnatakse, kas tulenevalt mitmesugustest teguritest on vaja arengukavasse viia olulisi muudatusi või täiendusi.

Laste ja perede arengukava koostamine on olnud vajalik, kuna teised olemasolevad strateegiadokumendid käsitlevad küll laste- ja perepoliitikaga seotud teemasid, kuid ei sea väga täpseid strateegilisi eesmärke ega tegevusi laste- ja perepoliitika peamistes küsimustes. Laste ja perede arengukava prioriteetsete teemade valikul on lähtutud mitmetest olulistest strateegilistest dokumentidest, sh konkurentsivõime kava „Eesti 2020” strateegiast, Vabariigi Valitsuse 2007–2011 ja 2011–2014 aasta tegevusprogrammis seatud eesmärkidest ning peamistest poliitilistest väljakutsetest, valitsuskabinetis 2009. aastal heaks kiidetud dokumendist „Rahvastikupoliitika alused 2009–2013”, lastekaitse kontseptsioonist (2005), „Lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008” tegevuskava täitmise aruandest jt Eesti ning välisriikide laste- ja perepoliitilisi eesmärke seadvatest dokumentidest.

Arengukava ja sellega seotud dokumendid leiab pärast kava kinnitamist sotsiaalministeeriumi kodulehelt www.sm.ee.

Allikas: „Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020” eelnõu (Sotsiaalministeerium 2011).

Laste ja perede arengukava koostamine: mitu pead on mitu pead ehk kaasamine viib sihile

Annik Tikerpuu
Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna juhataja

Laste ja perede arengukava saamislugu ulatub aega, mil lõppes lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008 eluiga ning takerdus perede elukvaliteedi arengukava koostamine. Lapse õiguste tagamise strateegia koondaruandes jõuti arusaamisele, et kuna lapse elu ning heaolu oluline mõjutaja on tema perekond, on lapse heaolu tagamiseks vaja laste- ja perepoliitika omavahel tugevamini siduda. Samuti järeldatakse aruandes, et lapse väärtustamine peab olema järjepidev, poliitikaülene ning seda peab toetama perede elukvaliteedi tõstmise nimel tehtav töö. (Tikerpuu ja Reinomägi 2009)

Suuremat sidusust nende kahe valdkonna vahel aitasid luua sotsiaalministeeriumi struktuuris toimunud muudatused. Senini täitis lastekaitse ja laste õigustega seotud ülesandeid ministeeriumi hoolekande osakond. Perepoliitikat koordineeris rahvastikuminiistri büroo, pärast büroo sulgemist 2009. aastal jätkas tööd sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonna perepoliitika üksus. 2010. aasta kevadel asutas ministeeriumi juhtkond eraldi struktuuriüksusena laste ja perede osakonna, mille ülesandeks sai mõlema valdkonna koordineerimine. Eraldi osakonna loomise tingis ka vajadus muuta nähtavamaks laste ja perede heaoluga seo-

tud küsimused, mis senini olid ministeeriumi teiste tegevusvaldkondade kõrval varju jäänud. Uue osakonna esimeseks suureks ülesandeks ja mõneti ka proovikiviks sai laste ja perede arengukava väljatöötamine, millest peaks kujunema nii osakonna kui ka terve riigi pikaajaline tööplaan.

Kodanikuühenduste kaasamine laste ja perede heaolu kujundamisse

Koostööst kodanikuühendustega ja organisatsioonide kaasamisest poliitikakujundusse on saanud ministeeriumi igapäevane töö. Nagu märgitakse poliitikauuringute keskuse Praxis 2011. a avaldatud raportis, on „kodanikuühendustega koostöös tehtud otsused legitiimsemad, kuna need vastavad paremini kodanike ootustele ja vajadustele. Samuti on juba poliitika kujundamise faasis võimalik avastada probleeme ja takistusi, mistõttu on nende hilisem rakendamine sujuvam”. (Uus ja Vihma 2011) Kodanikuühenduste roll laste ja perede arengukava ettevalmistamisel ja koostamisel on olnud märkimisväärne, seda nii ministeeriumile avaldatud toetuse kui ka sisulise panustamise näol.¹

Juba lapse õiguste tagamise strateegia (LÕTS) loomist saab pidada reaalseks samuks kodanikuühiskonna kaasamisel laste

¹ Täpsemalt laste ja perede arengukava väljatöötamisele eelnenud protsessidest, sh perede elukvaliteedi arengukava koostamise ning perepoliitika valdkonnas ja vanemahariduse ümarlaua näol toimunud arenguga seonduvast vt Uus ja Vihma 2011.

heaolu tagamise strateegilisse planeerimisse. LÖTSi koostamise ettevalmistavad tööd tellis sotsiaalministeerium oma pikaajaliselt koostööpartnerilt Lastekaitse Liidult, kes omakorda kaasas koostamise protsessi mitmeid eksperte. Strateegia rakendamiseks asutati sotsiaalministri käskkirjaga töögrupp, kuhu kuulusid ministeeriumide ning Lastekaitse Liidu esindajad. Lapse õiguste tagamise strateegia koondaruandes järeldatakse, et strateegia elluviimise käigus paranes ministeeriumide, ametkondade ning mittetulundusühenduste vaheline koostöö. Samal ajal tõi kriitika välja, et töögrupi vahetuid kohtumisi viimastel aastatel ei toimunud ning e-posti teel peetud kommunikatsioon ei olnud piisav. (Tikerpuu ja Reinomägi 2009) Ebapiisavat infovahetust peetakse üheks olulisemaks puudujäägiks poliitikajunduse kaasamisprotsessis, kuna see pärsib sisulist arutelu ja vastastikku lugupidavat partnerlust. (Uudelepp 2010) Lapse õiguste tagamise strateegia koondaruandes tehtud kriitika on uue arengukava koostamisel olnud väga vajalik, et õppida varasematest kogemustest ja arendada hea kaasamise praktikat.

Laste ja perede arengukava kaasamisprotsess

Laste ja perede arengukava koostamise käigus otsustasime kaasamisprotsessi läbi viia nii põhjalikult kui võimalik. Selleks et kõik soovijad saaksid võimaluse kaasa rääkida ning oleksid informeeritud kava väljatöötamisest, korraldasime 2010. aasta septembris arengukava avaürituse. Avatud ruumi meetodit kasutades sai ligi 120 osalejat tõstatada oma töövaldkonnaga seotud olulisemaid laste ja perede probleeme ja teha ettepanekuid, millistele neist võiks arengukavas püüda lahendusi leida. Arengukava koostamise avaürituse tervituses rõhutas sotsiaalminister, et arengukava tuleb täpselt nii hea, kui hästi töörihmad tegutsevad. (Uus ja Vihma 2011)

Töörühmade tegevus käivitatigi kohe: septembris alustasid tööd vanemluse toetamise, lapse õiguste ja lastekaitse ning laste päevahoitu töögrupp. Jaanuarist asus ajusid

registama ka perede majandusliku toimetuleku ning töö-, pere- ja eraelu toetamise töögrupp. Arengukava väljatöötamisega oli tegevuses neli laste ja perede ekspertidest koosnevat töörühma, kelle töö kestis septembrist veebruarini ning kes panustasid nii otsekohtumistel kui ka e-posti teel. Eraldi toimusid konsultatsioonid noortega, kellelt kogusime eksperthinnanguid arengukavas käsitletavatele teemadele laste ja noorte vaatevinklist nähtuna. Otse osales nii ekspertide kui ka noorte näol arengukava väljatöötamises ligi 100 isikut. Arengukava täiendamiseks andsime võimaluse veelgi laiemale ringile: saatsime tööversiooni arvamuse avaldamiseks igasse kohalikku omavalitsusse, väga paljudele laste ja peredega tegelevatele organisatsioonidele ja erialaliitudele, teadusasutustele jt.

Lisaks töögruppides ja laiemas kaasamise ringis panustatule kogusime täiendavat informatsiooni ekspertintervjuude abil, et saada täpsemat sisendit mõnede arengukavas käsitletavate valdkondade kohta. Intervjuud viisime läbi näiteks puudega laste õiguste ja teenuste teemal, samuti lastepsühhiaatrite ja pereterapeutide ning meediaekspertidega. Ise peame ekspertintervjuude kogemust väga väärtuslikuks, kuna see võimaldas minna teemadesse süvitsi ning saada arvestatavaid andmeid. Edaspidi tuleks kaasamisel ekspertintervjuusid kindlasti kasutada ning teha seda veelgi läbimõeldumalt. Üldise asjakäigu ning tervikpildi saamiseks kohtus kahel korral arengukava juhtgrupp, kuhu kuuluvad rahandusministeeriumi, haridus- ja teadusministeeriumi, justiitsministeeriumi, Lapse Huvikaitse Koja, Lastekaitse Liidu, Eesti Koostöö Kogu ning sotsiaalministeeriumi esindajad.

Arengukava väljatöötamisel oleme saanud kaasamise näol jälle ühe kogemuse võrra rikkamaks ning seda protsessi võib lugeda paljuski õnnestunuks. Laste ja perede arengukava kaasamist tunnustati Riigikantselt, EMSL ja Praxise poolt 2010. aasta parima kaasamispraktikana. Teisalt on vaja edasise kaasamise arendamise huvides hinnata teh-

11. märtsil toimunud arutlusringis esitasid noored oma mõtteid ja ettepanekuid.
Foto: Ragnar Kekkonen

tut ka kriitiliselt, sest kindlasti ei õnnestunud kõik sajaprotsendiliselt. Ühe vajakajäämisena tuleks nimetada vähest jõudlust, et pidada tihedat infovahetust kaasatavatega ja anda neile pidevat teavet arengukava koostamise käigust, edusammudest ja tagasilöökidest. Suhtlust kaasatavatega tuleb järgmistel korradel kindlasti parandada.

Mis saab edasi?

Loodetavasti kinnitatakse laste ja perede arengukava 2011. aasta septembris. Seejärel alustame arengukava tutvustamisega laiemale ringile. Kui arengukava koostamist alustasime 20. septembril avauitusega, siis nüüd on kavas teha arengukava koostamisest kokkuvõttev seminar – hindame tehtu tulemusi, vaatame, kuidas on sujunud kaasaamine, millised tegevused oleme kavandanud järgnevateks aastateks ja kuidas jõuda koostöös seatud eesmärkideni. Sellele järgnevad infopäevad maakondades.

Arengukava, rakendusplaani ning koostamisega seotud materjalid avaldame sotsiaalministeeriumi kodulehel.

Laste ja perede osakond tänab kõiki, kes on andnud oma panuse laste ja perede arengukava 2012–2020 väljatöötamisse.

Viidatud allikad

Lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lapse_oiguste_tagamise_straategia.pdf

Tikerpuu, A. Reinomägi, A. koost. (2009). Lapse õiguste tagamise strateegia 2004–2008 täitmise aruanne. Sotsiaalministeerium.

Uudelepp, A. (2010). Kodanike kaasamine: kuidas jõuda tegeliku osaluseni riigi otsustes? Poliitikaanalüüs. Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaanne nr 8/2010.

Uus, M., Vihma, P. (2011). Juhtumianalüüs laste ja perede poliitika arendamisest sotsiaalministeeriumis. Kaasav poliitikakujundamine. Poliitikauuringute Keskuse Praxis väljaanne.

Arengukava koostamisse panustasid haridus- ja teadusministeerium, majandus- ja kommunikatsiooniministeerium, justiitsministeerium, kultuuriministeerium ja rahandusministeerium, kohalikud omavalitsused ja omavalitsusliidud, vaba- ja erasektori esindajad, teadus- asutused ning noored. Kõik soovijad said avaldada arvamust arengukava kohta osalusveebi www.osale.ee kaudu.

Ennetusöö ja tõenduspõhised sekkumised laste ja perede arengukava kontekstis

Triin Edovald

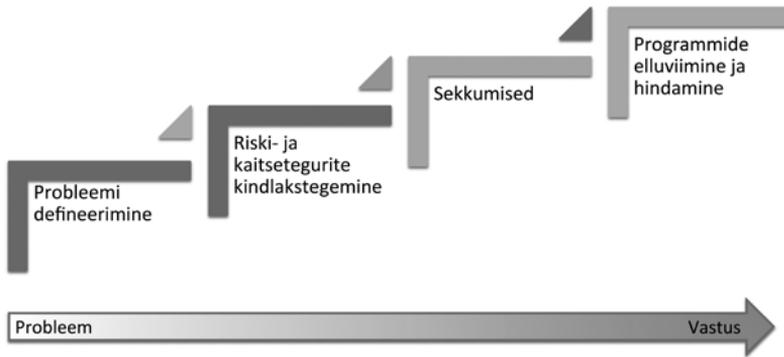
The Social Research Unit, Suurbritannia

Äsja valminud laste ja perede arengukavas on võetud selge suund Eesti rahva kui inimressursi väärtustamisele ja jõustamisele, pidades silmas mitte ainult erakordselt olulisi varaseid eluaastaid, vaid inimese elukaart laiemalt. Selle suuna edendamisel laste ja perede valdkonnas on aluseks võetud teadmispõhine ja ennetav lähenemine.

Milleks keskenduda ennetusele

Nagu arengukava sätestab, on teadliku ja järjekindla poliitika kujundamise üheks põhimõtteks panustamine ennetustööle ja võimalikult varasele sekkumisele. Maailmapraktika on näidanud, et raskete probleemidega tegelemine (nt kuritegevuse vähendamine) ei ole alati väga tulemuslik võrreldes tööga, mis on võimalik ära teha varasemates staadiumides selliste probleemide ärahoidmiseks (nt laste käitumisprobleemide ennetamine ja vähendamine). Seega on esmase ennetusega võimalik ära hoida edasisi tõsisemaid probleeme. Samas kaldub esmane ennetustöö olema odavam ja lihtsam teostada võrreldes teise ja veelgi enam kolmanda tasandi ennetusega (vt allpool).

Laste ja perede arengukavas ongi võetud suund sellele, et nihutada raskuspunkt (kus sobilik) juba aset leidnud tõsiste juhtumitega tegelemiselt ennetusele, ja seda rahvatervise mudelile tuginedes. Rahvatervise mudel (vt joonis 1, lk 9) eeldab, et enne probleemide ennetamise juurde asumist tuleb esmalt neid mõista. Näiteks vägivalla puhul on vaja tuvastada selle probleemi levik ja raskusaste. Seejärel on vaja määratleda kaitse- ja riskitegurid, mis kaitsevad inimesi selle probleemi eest või seavad neid ohtu selle probleemi suhtes. Vägivalla näite puhul on vaja tuvastada, millised tegurid mõjutavad seda, et inimesed satuvad vägivalla ohvriks või siis sooritavaid vägivaldseid tegusid. Nii näiteks on vanemlik järelevalve perekondlikuks kaitseteguriks noorukite vägivaldse käitumise puhul. Eeltoodud infole tuginedes töötatakse välja sobilikud sekkumised riski- ja kaitsetegurite mõjutamiseks (nt tegevused vanemliku järelevalve parandamiseks). Seejärel viiakse sekkumised ellu ja hinnatakse nende mõju oodatavatele tulemustele.

Joonis 1. Probleemide lahendamine rahvatervise mudeli järgi

Rahvatervise mudelile tuginev lähenemine kätkeb endas probleemide samaaegset lahendamist eri tasanditel, hoidmaks ära probleeme igal konkreetsel tasandil. Laste ja perede arengukavas on käsitletud traditsioonilisi ennetustasandeid:

- **Esmane ennetus** kätkeb endas sekkumisi, mille eesmärk on ära hoida probleeme enne, kui need ilmnevad. See tasand hõlmab universaalseid sekkumisi, mis on suunatud kogu populatsioonile. Näiteks laste käitumisprobleemide ennetamisel ja vähendamisel on üheks võimalikuks populatsiooniks kõik lapsevanemad (sh ka need, kelle lastel ei ilmne käitumisprobleeme).
- **Teisene ennetus** keskendub teadaolevatele riskirühmadele. Sellele tasandile kuuluvad näiteks vanemlusprogrammid käitumisprobleemidega laste vanematele. Teisene ennetus on seega suunatud indiviididele ja gruppidele, kellel ilmnevad varajased märgid mõnedest probleemidest.
- **Kolmandane ennetus** on suunatud indiviididele ja gruppidele, kelle puhul probleemid on juba ilmnunud. Selle tasandi ennetusega soovitakse taastada inimeste funktsioneerimine, vähendada probleemidest tulenevaid komplikatsioone ja ära hoida juba ilmnunud probleemidest tulenevaid uusi probleeme. Kolmandase ennetuse moodustavad spetsialistide pakutavad sekkumised ja ravisekkumised. Näiteks individuaalne töö lastevanematega, kelle lastel on diagnoositud tähelepanupuudulikkuse häire ja probleemid on kestnud juba mõnda aega.

Seega on rahvatervise mudeli eeliseks asjaolu, et keskendutakse eri tasandi ennetusele, haarates nii universaalseid populatsioone, valitud riskigruppe populatsioonis kui ka gruppe, kelle puhul probleem on juba ilmnunud. Nagu ülalpool mainitud, on arengukavas võimalusel vaadeldud probleemide omavahelist seotust inimese kogu elukaare vältel. Näiteks moodustavad kuriteoennetuses tegelikult olulise osa positiivset vanemlust edendavad tegevused emotsionaalsete ja käitumisprobleemide ennetamisel ja vähendamisel. Vähenenud kuritegelik käitumine noorukite seas aga suurendab nende võimalusi omandada keskhariidus. See omakorda parandab nende väljavaateid tööturul. Selliseid probleemilahenduse ahelaid on arengukava tegevustes arvesse võetud teisigi.

Milleks eelistada tõenduspõhiseid sekkumisi

Tõenduspõhiste sekkumiste näol on tegemist sekkumistega, mille kohta on olemas (süsteemaatiline) empiiriline tõendusmaterjal, mis näitab sekkumise statistiliselt olulist efektiivsust

(st positiivset mõju). Empiiriline tõendusmaterjal pärineb üldjuhul juhuvalimiga eksperimentaaluuringutest¹, kuid mõnedel juhtudel tulevad kõne alla ka kvaasi-eksperimentaaluuringud².

Need uuringud annavad infot selle kohta, kas sekkumine:

- parandab sekkumises osalejate tulemusi (nt ärevuse ennetamine lastel, kuritegevuse vähendamine noorukite seas)
- on osalejatele kahjulik (nt suurendab kuritegevust)
- ei oma positiivset ega negatiivset mõju (st mõju puudub).

Sekkumiste all peetakse silmas nii programmilisi tegevusi kui ka mitmesuguseid poliitikaid, mille elluviimine parandab laste ja perede tulemusi, nagu näiteks sotsiaalne ja emotsionaalne heaolu, füüsiline tervis, kuritegelik käitumine, depressioon jmt. Kui esmapilgul võib tunduda, et sekkumise puhul on tegemist negatiivse häälestusega terminiga, kannab see endas siiski positiivset tähendust. Sekkumiste eesmärk on tõepoolest „vahele segada”, kuid seda peaaesjalikult inimest ohustavate riskitegurite ennetamiseks ja vähendamiseks, negatiivsete elusündmuste ja nende kumuleeruva mõju ärahoidmiseks. Seega, sekkumised purustavad negatiivsete elusündmuste võimaliku ahela ja seda eelkõige siis, kui võimalikud sekkumises osalejad on valmis sellesse panustama.

Maailmas on kasutusel mitmeid tõenduspõhiseid programme (TPP), mille väljatöötamiseks on kulunud aastakümneid riski- ja kaitsetegurite alast uurimistööd ja sekkumiste mõju testimist. Kuna TPPde valik Eestis on piiratud, siis on meie oludes mõttekas TPPde ülevõtmine välisriikidest. Seda mitte ainult seetõttu, et selliste programmide mõju on aastate vältel korraldvalt testitud, vaid ka seetõttu, et neid on üritatud pakkuda suuremale hulgale inimestele. Viimane aga tähendab selliste süsteemide ja meetmete olemasolu, mis toetavad programmide elluviimist populatsiooni tasandil (nõuded praktikute kvalifikatsioonile, koostöö, sekkumisest kinnipidamise hindamise meetodid jmt).

Sageli tõstatatakse küsimus, kas teistes kultuurikontekstides välja töötatud sekkumised sobivad Eestis rakendamiseks. Siinkohal tuleb märkida, et kaitse- ja riskitegurid, mida sekkumistega üritatakse mõjutada, kalduvad eri kontekstides sageli kattuma. Seetõttu vajavad sekkumised uude keskkonda viimisel sageli vähem muudatusi, kui esmapilgul arvata võiks. Samuti ei impordita ühtegi „riiulilt” (*off-the-shelf*) võetud programmi uude kultuurikonteksti ilma vajalike kohanduste ja testimisteta. Enne laiaulatuslikku rakendamist toimub sekkumiste mõju hindamine uues kultuurikontekstis.

Arengukavas toodud eesmärkide saavutamiseks on ühe tegevusena võetud plaani tõenduspõhise vanemlusprogrammi rakendamine Eestis. Tegevuse elluviimiseks on alustatud koostööd vanemlusprogrammi Triple P (*Positive Parenting Program*) arendajatega. Selleks et see meie kultuurikontekstis võimalikult edukaks ettevõtmiseks kujuneks, on programmi kohandamiseks Eesti oludele kaasatud kohalikud eksperdid ja praktikud. Adapteerimisel on oluline saada tagasisidet ka nendelt sihtgruppidele, kellele sekkumine suunatakse. Triple P kohandamisprotsessis kaasatakse selleks lapsevanemad, kellelt saadav tagasiside on äärmiselt oluline vajalike muudatuste tegemisel.

¹ Jahuvalimiga uuringu puhul on inimesed juhuslikult määratud katse- ja kontrollrühma ning neid rühmi jälgitakse huvialusest aspektist, et määrata kindlaks sekkumise efektiivsus teatud olukorra/ seisundi ärahoidmisel või muutmisel. Juhuslikud valimid peavad piisavalt suure arvu katseisikute korral juba tõenäosuslikult tagama väljaspool uurija kontrolli olevate keskkonnatingimuste ja võimalike mõjurite identsuse kummagi rühma puhul.

² Võrdsete rühmade moodustamine katseisikute juhusliku valiku teel on sageli komplitseeritud. Sel juhul kasutatakse katse- ja kontrollrühmana võimalikult sarnastes tingimustes olevaid rühmi. Samuti ei tohiks rühmade eeltesti tulemused huvialuse aspekti osas oluliselt erineda. Sellist ülesehitust nimetatakse kvaasi-eksperimentaalseks.

Milleks hinnata praktika tulemuslikkust

Ülaltoodu valguses on oluline rõhutada, et TPPde planeeritav maaletamine ei tähenda, et Eesti programmiarendajad ei peaks oma tänuväärset tööd enam jätkama. Vastupidi, innovaatiliste riigisiseste sekkumiste ja spetsiifiliste poliitikate väljatöötamine ning nende mõju hindamine on enam kui teretulnud. Veelgi enam, vajadus kindlaks teha olemasoleva praktika (sh programmid, teenused, poliitika) tulemuslikkust ei kao kuhugi. Pigem muutub see piiratud ressursside ja tulemuspõhise poliitika kontekstis üha olulisemaks, mistõttu on vaja (1) näidata, et pakutavad sekkumised ja teenused töötavad, (2) vastata programmide ja teenuste rahastajate ootustele ja vajadustele, (3) parandada praktika kvaliteeti ning (4) informeerida ja jõustada kõiki neid, kes on sekkumistega seotud (arendajad, praktikud, sekkumistest osasaajad).

Praktika tulemuslikkuse hindamine ja efektiivsete sekkumiste pakkumine on ühest küljest oluline seetõttu, et on igati eetilise pakkuda abivajajatele sellist toetust, mis tõesti aitab parandada nende elu. Teisest küljest on tähtis kasutada maksumaksja raha sihipäraselt. Tasuvusanalüüsid (*cost-benefit analyses*) on näidanud, et positiivse mõjuga sekkumised on üldjuhul ka kulutasuvad, st sekkumiste elluviimisest saadud tulu ületab nende elluviimiseks tehtud kulutused. Kui kahjulike sekkumiste puhul on tasuvusanalüüs negatiivne, siis nende sekkumistega, mille puhul igasugune mõju puudub, kaasneb loobumiskulu (*opportunity cost*). Viimase all mõeldakse seda tulu, mis jääb saamata parimast alternatiivsest kasutamata jäetud sekkumisest. Seega tuleks investeeringute huvides suunata maksumaksja raha eelkõige efektiivsetesse sekkumistesse.

Tõenduspõhiste sekkumiste valiku laiendamine eeldab nii Eesti kui ka välisriikide kogemuste analüüsimist, et pakkuda erinevatele sihtgruppidele just nende vajadustele vastavaid ja tõestatud positiivse mõjuga sekkumisi. Laste ja perede arengukava puhul on seda kaalutud ja ka rakendusplaani tegevusena sisse viidud. Ühe võimalusena nähakse TPPde edendamisel MTÜde sellesuunalist motiveerimist, pakkudes näiteks koolitusi ja toetusi neile organisatsioonidele, kes plaanivad hinnata oma teenuste mõjusust. Esimene sellelaadne sekkumiste mõju hindamisega tegelenud töötuba toimus arengukava tegevuste raames 7. juunil Tallinnas.

Iga strateegiline dokument kajastab parimat võimalikku tulemust, mida on võimalik saavutada olemasoleva inim- ja ajaresursiga. See kehtib ka kõnealuse laste ja perede arengukava kohta. Arengukava parimaks positiivseks aspektiks on see, et see loob raamistiku ja kaalutletud põhiprintsiibid laste ja perede valdkonna arendamiseks aastani 2020. Ühendades praktikute, teadlaste, poliitikute, riigiteenistujate ja teiste elanikkonna gruppide asjakohased teadmised, loome eeldused valminud arengukavas seatud eesmärkide saavutamiseks ja tegevuste edukaks elluviimiseks. Kõik selleks, et Eesti pered tunneksid end väärtustatuna ja leiaksid vajalikku toetust.

Lisalugemist

Allen, G., Cabinet Office. (2011). Early intervention: The next steps: An independent report to Her Majesty's Government. London: Cabinet Office.

http://www.worldcat.org/title/early-intervention-the-next-steps-an-independent-report-to-her-majestys-government/oclc/701279684&referer=brief_results (10.08.2011)

Foster, M.E. (2010). Evidence-based treatment programs for conduct problems: are they cost effective? In Murrihy, R.C., Kidman, A.D., Ollendick, T.H. (Eds.) Clinical handbook of assessing and treating conduct problems in youth.

Greenhalgh, T., Robert, G., MacFarlane, F., Bate, P., Kyriakidou, O. (2004). Diffusion of innovations in service organizations: Systematic review and recommendations. *The Milbank Quarterly*, 82(4), 581–629.

Little, M. (2010). Systems and outcomes: Making evidence-based programmes and other practices systematic. Demos.

Positiivse vanemluse toetamine on oluline samm laste probleemide ennetamiseks

Hanna Vseviov

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna peaspetsialist

Enamikul meist on ettekujutus sellest, kuidas peaksid vanemad oma lapsi kasvatama ja millised on head vanemlikud oskused. Tihti põhinevad need arusaamad isiklikel kogemustel ja hinnangutel, sest tüht ja ainsat „hea lapsevanema” võrdkuju ei eksisteeri.

Mis on positiivne vanemlus

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede arengukavas 2012–2020 on aluseks võetud Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus positiivse vanemluse kohta. Selle kohaselt peetakse positiivse vanemluse all silmas vanemlikku käitumist, mis igati arvestab lapse huvidega, on hoolitsev ja enesekindlust sisendav, vägivallavaba, tunnustav ja suunav ning seab piire lapse täieliku arengu soodustamiseks.¹ Soovitusel väljatoodud on Euroopa Liidus kasutusel ja üheselt mõistetav definitsioon, kuid selle kõrval on kindlasti võimalik välja tuua veel teisi lähemisi. **Positiivse vanemluse** (*positive parenting*) kõrval räägitakse järjest enam ka **piisavalt heast vanemlusest** (*good enough parenting*). See käsitlus tugineb eelkõige arusaamale, et on ebareaalne oodata lapsevanematelt täiuslikkust, sest seda tehes õõnestaksime enami-ku vanemate pingutusi, kes praktiliselt on

„piisavalt head”, et täita oma laste vajadusi (Hoghuni ja Speight 1998)². On loomulik, et pea kõigil vanemal esineb hetki, mil neid valdab nõutus, väsimus või tunne, et nad ei oska oma lapsi kasvatada. Mitmed laste ja perede arengukavas 2012–2020 ette nähtud tegevused ongi suunatud sellele, et neil hetkedel vanem julgeks, oskaks ja tahaks nõu küsida ning et riigis oleksid loodud võimalused toe saamiseks ning vanemlike oskuste arendamiseks.

Vajadus vanemuse toetamise järele

Laste ja perede arengukavas püstitatakse esmakordselt riiklikud eesmärgid ja pannakse paika pikaajaline strateegia vanemluse toetamiseks. Vanemlike oskuste suurendamine on üks esimesi ja olulisemaid samme laste probleemide ennetamisel ja vähendamisel. Aastakümnete vältel läbi viidud uuringud mitmel pool maailmas kinnitavad, et vanemlik kompetents on seotud lapse vaimse ja füüsilise tervisega, haridusalase võimekuse ja riskikäitumisega (vt nt Coie 1996). Ka Eestis läbi viidud kooliõpilaste tervisekäitumise uuring kinnitab hea lapse-vanema suhte nn puhverefekti – usalduslikud suhted

¹ Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus Rec (2006) 19 liikmesriigile positiivse lastekasvatuse toetamise poliitika kohta: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-ja-pere/vanemaharidus.html>

² Vt ka Edovald, T. (2010). Vanemlusest. Laste ja perede arengukava vanemluse tööühmale. Sotsiaalministeerium.

lapse ja vanema vahel seostuvad vähesema depressiivsuse ja suitsidaalsete mõtete esinemisega lastel (Samm jt 2009). Seega sõltub vanema kasvatusviisist tihti see, millised on lapse tulevikuväljavaated ja edasine elutee. Olukorras, kus Eestis on viimase aasta jooksul abi vajavana arvele võetud 2050 last ja perest eraldatud 460 last³, kus 1944 lapse vanemad vajavad oma vaidluste lahendamisel sotsiaaltöötaja abi⁴ ja märkimisväärne arv väikelastest hukkub mürgistuste, traumade ja teiste õnnetusjuhtumite tõttu⁵ ning kus aasta jooksul vajab psüühiliste probleemide tõttu abi üle 10 100 lapse⁶, on vajadus ulatusliku ennetustöö, sh vanemluse toetamise järele väga suur. Vanemliku kompetentsi tõstmine aitaks pikemas perspektiivis oluliselt kaasa ka laste ja peredega tegelevate spetsialistide koormuse vähenemisele.

Vajadusele pöörata vanemluse toetamisele enam tähelepanu viitavad ka lapsevanemate soovid ja hoiakud. Euroopa sotsiaaluuringust⁷ selgub, et 71% küsitletud vanematest on viimase aasta jooksul suuremal või vähemal määral tundnud, et ei tea, kuidas peaks lapsevanemana käituma. Sealjuures leidis märkimisväärne hulk vanematest, et vajadusel takistab neid nõu ja abi otsimast teadmatuse, kelle poole pöörduda (43%) või julguse puudumine (30%). Võrreldes neid andmeid ligi kolm aastat varem läbi viidud RISC väärtushinnangute uuringuga⁸, selgub, et vanemate vajadus toe järele on püsitud üldjoontes sama. Seetõttu ei ole enam küsimus selles, kas vanemlike oskusi arendada, vaid kuidas seda kõige otstarbekamalt ja mõjusamalt teha.

Universaalne ja süsteemne programm lapsevanematele

Mitmed praktikud ja MTÜd on vanemluse toetamisega tegelnud aastaid, suur osa valdkonna entusiastidest on koondunud sotsiaalministeeriumi poolt 2009. aastal kokku kutsutud vanemluse ümarlaua ümber. Seniseid ettevõtmisi ja Eesti häid algatusi on plaanis toetada ka edaspidi, sest mitmekesisem valik pakutavatest teenustest annab kliendile võimaluse valida talle sobivaim lähenemine. Samas on senine töö vanemluse toetamisel olnud enamasti projektipõhine. Seega on praegu suurimaks väljakutseks tervikliku vanemlust toetava süsteemi loomine. Mitmel pool maailmas rõhutatakse, et vanemluse toetamine peab olema osa rahvatervise mudelil põhinevast lähenemisest, mis tähendab, et teenuseid pakutakse kogu elanikkonnale ja vastavalt probleemi või riski tõsidusele erineva intensiivsustasemega.

Võttes aluseks sellesama populatsioonipõhise lähenemise, on üheks laste ja perede arengukava raames elluviidavaks tegevuseks universaalse erineva vajadustasemega peredele suunatud vanemlusprogrammi maaletoomine. Valik Triple P (*Positive Parenting Program*) programmi kasuks oli teadlik ja eelnevalt põhjalikult kaalutletud. Triple P on Austraalias Queenslandi ülikoolis välja töötatud vanemlike oskuste parandamise programm, mis on kolmekümne aasta jooksul andnud tulemusi vanemate stressi ja agressiivsuse, laste vaimse tervise probleemide ja käitumishäirete ning väärkoheldud laste arvu vähendamisel. Triple P on maailmas tähelepanu pälvinud seetõttu, et tegemist pole kitsale sih-

³ Arvele võetud vanemliku hoolitsuseta või abivajavad lapsed ja peredest eraldatud lapsed. Sotsiaalministeerium, 2010.

⁴ Laste arv, kelle puhul kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja on osalenud vaidluse lahendamisel kohtuväliselt. Sotsiaalministeerium, 2010.

⁵ Alla 1 aastastest lastest 10%, 1–5aastastest lastest 41%. Statistikaamet, 2010.

⁶ Tervise Arengu Instituut, 2010. <http://pxweb.tai.ee/esf/pxweb2008/Dialog/varval.asp?ma=PKH3&ti=PKH3%3A+Uued+ps%FChhiaatrilised+haigusjuhud+100+000+elaniku+kohta+soo+ja++vanusr%FChma+j%E4rgi+&path=../Database/Haigestumus/05Psyyhika-%20ja%20kaitumishaired/&lang=2>

⁷ Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti lisamoodul (2010). Andmed esialgsed ja peegeldavad vastanute arvamusi. Palume andmete kasutamise korral kindlasti eelnevalt ühendust võtta sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonnaga.

⁸ TNS Emor (2008). Lapsed ja Eesti ühiskond. Väärtushinnangute uuring RISC. Sotsiaalministeerium.

trühmale suunatud programmiga, vaid tervikliku süsteemiga, kus teenust pakutakse alates tavavanemast ja lõpetades väga keeruliste multiprobleemsete peredega. Kuna Triple P on edukalt kasutusel 22 riigis, on senine kogemus näidanud, et tegemist on universaalse programmiga, mis sobitub väga erinevatesse kultuuriruumidesse. Sellele aitab kaasa kohalike spetsialistide ja praktikute kaasamine programmi kohandamisprotsessi, sh materjalide tõlkimisse. Sedalaadi ettevalmistavad tööd Triple P meile sobivaks kohandamisel on sotsiaalministeeriumis juba alanud.

Triple P programmi rakendamine osutub Eestis kõigi eelduste kohaselt võimalikuks tänu Euroopa majanduspiirkonna finantsmehhanismi toetusele, mis peaks lõpliku kinnituse leidma 2012. aasta alguses. Vanemlusprogrammi elluviimine on üks osa suuremast laste riskide ennetamisele suunatud programmist koostöös haridus- ja teadusministeeriumi ning justiitsministeeriumiga. Pärast ühisprogrammi lõplikku kinnitamist võib alata aktiivne töö Triple P rakendamiseks. Ettevalmistavad tegevused on kestnud juba umbes aasta. Kuidas täpselt teenusepakkumine toimuma hakkab, selgub lähikuudel projekti koostamise käigus. Küll aga on kindel, et Triple P kujuneb üheks väga oluliseks osaks suuremast vanemluse toetamisele ja laste heaolu suurendamisele suunatud tegevusplaanist.

Vanemlust toetavad tegevused arengukavas

Laste ja perede arengukavas on Triple P rakendamise kõrval plaanis ka teisi tegevusi, sest laiaulatusliku muudatuse saab esile kutsuda vaid siis, kui ka muud ettevõtmised toetavad ennetavat lähenemist ja positiivset vanemlust. Olulised tegevusvaldkonnad on järgmised:

1. Elanikkonna valmisoleku suurendamine vanemlike oskuste arendamiseks.

Ühelt poolt tuleb siinkohal tegelda vanemluse toetamise normaliseerimisega, st et olukord, kus vanem vajab lapse kasvatamisel tuge, on

loomulik ja abi küsimises pole midagi häbi-väärset. Selleks on arengukavas ette nähtud ellu viia mitmeid meediapõhiseid sekkumisi (teavituskampaaniad, infomaterjalid jms), mis seda olulist sõnumit edasi kannaksid. Teisalt tuleb tegelda hoiakuga, mille järgi vanemluse toetamist peetakse ebaseadlikuks sekkumiseks pühasse pereellu. Seetõttu peab sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond oluliseks, et vanemluse toetamisele suunatud tegevused oleksid universaalsed ja vabatahtlikud. Vanemate sunniviisilise harimise asemel on mõistlikumaid ja edukamaid viise, kuidas vanemaid motiveerida ja kaasata.

2. Spetsialistide ja praktikute toetamine ning nende pädevuse tõstmine vanemlust toetavate teenuste pakkumiseks.

Vanemate kaasamine vanemlike oskusi arendavatesse tegevustesse sõltub suuresti spetsialisti oskustest. Kuna eesmärgiks on, et peredele suunatud nõustamisteenused ja teraapiad oleksid paremini kättesaadavad ja areneksid vastavalt elanikkonna vajadustele, tuleb selleks panustada ka spetsialistide koolitusse. Samuti on sotsiaalministeeriumil plaanis arendada vanemlike oskuste diagnostikat. Iga teenuse puhul on tähtis, et see jõuaks sihtgrupini, kellele see ka tegelikult suunatud on, mistõttu oleks sotsiaaltöötajal või mõnel teisel spetsialistil suur abi tööriistast, mille abil vanemlike oskusi hinnata. Täiendkoolituse kõrval võiks tulevikus selline teadmine leida koha ka nt sotsiaaltöötaja baashariduses. Eestis on sotsiaaltöötajad (aga ka pedagogid ja tervishoiutöötajad) väga koormatud ja tihti sunnitud olulisi ning vastutusrikkaid otsuseid vastu võtma üksi. Spetsialistide töö toetamiseks on arengukavas plaanis mitmeid tegevusi. Ka Triple P programmi juurutamisel on oluline osa praktikute koolitamisel kõrval neile n-ö tugivõrgustiku loomisel, mis hõlmab näiteks supervisioone, ühiseid ettevõtmisi ja enesearendamise võimalusi.

3. Poliitilise tahte ja otsustajate valmisoleku suurendamine positiivse vanemluse toetamiseks.

Kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja tegevus ja võimalused sõltuvad suuresti nii tema

otsestest kui kaudsest juhust. Laste ja perede arengukavas kajastuvad tegevused, mille eesmärk on tõsta otsustajate teadlikkust sellest, kui tähtis on toetada vanemlust. Näiteks Triple P vanemlusprogrammi juurutamisel on üheks võtmetegevuseks läbirääkimised kohaliku omavalitsuse ja teiste juhtidega. Valitsuse tegevusprogrammis on suur osa sotsiaalvaldkonna tegevustest suunatud vanemluse toetamisele, mis näitab poliitilist valmisolekut teemaga tegelemiseks. Et valdkonda terviklikult arendada, on vaja teha koostööd kohalike omavalitsustega. Nii toetab riik kõige kulukamaid ettevõtmisi, näiteks Triple P programmi maaletoomist, käivitamist ja piloteerimist, kuid teenuse edasise rakendamisel loodame teha koostööd kohalike omavalitsustega.

4. Vanemlusprogrammide sobitamine olemasolevatesse süsteemidesse.

Eelnevalt sai välja toodud, et elanikkonna valmisolek vanemlike oskuste arendamiseks sõltub suuresti sellest, kas tegemist on loomuliku osaga üldisemast, kogu elanikkonda hõlmavast süsteemist. Universaalsete programmide abil on võimalik vähendada teenusesaajate sildistamist ja suurendada vanemate valmisolekut teenusest osasaamiseks. Süsteemse lähenemise juurutamisel positiivses vanemluses on hea võtta aluseks inimese elukaar ja keskenduda ajaperioodidele, mil indiviid omab suuremat valmisolekut vanemliku kompetentsi arendamiseks. Seetõttu on ka laste ja perede arengukavas peetud oluliseks arendada koolis pakutavat seksuaal-, perekonna- ja inimeseõpetust, samuti raseduseelseid ja -järgseid teenuseid. On tervitatav, et Eesti Ämmaemandate Ühing tegeleb perekoolides pakutava nõustamise arendamisega, sest see on suurepärane võimalus vastsete emade ja isade harimiseks. Tungivale vajadusele arendada väikelaste vanemate kasvatusalaseid teadmisi ja oskusi viitab ka erakordselt sage raputatud lapse sündroomi esinemine Eestis (Talvik jt 2006). Triple P universaalse ala-programmi pakkumisel on näiteks üheks võimaluseks selle sidumine lapse esimesse klassi astumisega, selline praktika on kasutusel ka teistes riikides. Koolide kõrval sobib Triple P

ka hoolekande ja tervishoiusüsteemi, mistõttu võiks programmis osalemine olla vanemale mugav ja kergesti kättesaadav.

Kuna inimesele on oluline, et tema mured leiaks lahenduse võimalikult kiiresti, olenemata sellest, millise ministeeriumi tegevusvaldkonda parasjagu probleemi põhjus või tagajärg kuulub, on plaanis enam keskenduda komplekssetele teenustele. Üheks võimaluseks peredele ja ka spetsialistidele mitmekülgset tuge pakkuda on arengukavas kajastatud piirkondlike laste ja perede nõuandekeskuste loomine (või olemasolevate keskuste arendamine). Keskuste üheks pakutavaks teenuseks saaks arvatavasti ka Triple P vanemlusprogramm.

Niisiis nõuab positiivse vanemluse süsteemne arendamine meie kõigi, nii vanemate endi, spetsialistide, ametnike kui otsustajate ja juhtide, panust. Kuna vanemlike oskuste suurendamise abil on võimalik mõjutada praeguste laste elukvaliteeti, aga ka kujundada tulevasei lapsevanemaid, on sel oluline roll kogu ühiskonna heaolus. Seetõttu võivad ühisest panusest positiivsesse vanemlusesse kõik.

Viidatud allikad

- Coie, J. D.** (1996). Prevention of violence and antisocial behavior. In R. D. Peters, McMahon, R. J. (Eds.), *Banff International Behavioral Science Series: Vol. 3. Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1–18.
- Hoghuni, M., Speight, A.N.** (1998). Good enough parenting for all children – a strategy for a healthier society. *Archives of Disease in Childhood*, 78, 293–296.
- Samm, A., Tooding, L.-M., Sisask, M., Kolves, K., Aasvee, K., Värnik, A.** (2009). Suicidal thoughts and depressive feelings among Estonian schoolchildren: Effect of family relationship and family structure. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2010 May;19(5) Epub 2009 Nov 28, 457–68.
- Talvik, I., Metsvaht, T., Leito, K., Pöder, H., Kool, P., Väli, M., Lintrop, M., Kolk, A., Talvik, T.** (2006). Inflicted traumatic brain injury (ITBI) or shaken baby syndrome (SBS) in Estonia. *Acta Paediatrica*, 95, 799–804.

Paremad vanemlikud oskused lisavad vanematele enesekindlust

Eestisse sisseostetavat vanemlike oskuste parandamise programmi Triple P tutvustab selle looja, Queenslandi Ülikooli (Austraalia) kliinilise psühholoogia professor ning vanemluse ja peretoetuse keskuse direktor **Matthew R. Sanders**.

Triple P programm sai alguse 1978. aastal osana minu doktoritööst. Esimesed 15 aastat tegelesime programmi arendamisega, katsetasime, kelle puhul ja mis probleemide korral see toimib. 1993. a sai programm nime Triple P ehk *Positive Parenting Program* (positiivse vanemluse programm). Jõudsime arusaamisele, et programmi tuleb hakata ellu viima võimalikult laiapõhjaliselt, sest kõige olulisem on tõsta inimeste teadlikkust selles suhtes, kuidas pakkuda lastele õnnelikku ja konfliktivaba kasvukeskkonda. Hetkel on programmi efektiivsuse kohta tehtud 175 uuringut, neist on 65 juhuvalimiga uuringud ning 4 metaanalüüsid. Programm kuulub Queenslandi ülikoolile, kus terve uurimisrühm tegeleb selle arendamisega. (Vt lisaks www.triplep.net) Kuna puudulikku kasvatuspraktikat esineb kõigis ühiskonnakihtides, on vanemahariduses otsustarbekas kasutada universaalset lähenemist. Arvukad uuringud tõendavad, et paikkondades, kus on rakendatud Triple P-d populatsiooni tasandil, esineb lastel vähem käitumis- ja emotsionaalseid probleeme. Seetõttu on oluline kaasata vanemlike oskuste koolitusele võimalikult palju lapsevanemaid. Soovime, et inimesed mõistaksid, et vanemluseks ettevalmistumine on normaalne, positiivne asi.

Triple P-d eristab teistest vanemlusprogrammidest see, et see pole üksik programm, vaid mitmetasandiline süsteem. Seda saab pakkuda kas rühmatöö või individuaalse nõustamise vormis, telefoni ja veebi teel või iseseisva õppe kursusena; sellel on eri intensiivsusega versioonid ja eraldi programmid eri rühmadele: puuetega laste vanematele, lastekaitsega kokku puutunud peredele, teismeliste vanematele, lahutatud vanematele jt. Vanemate toetamine põhineb lihtsal eeldusel: iga vanem erineb teistest oma info ja toe vajaduse poolest. Esimesel tasandil jagatakse meedia kaudu infot kõigile lapsevanematele, julgustades vanemlike oskusi õppima. Teisel tasandil pakutakse lühiajalist nõustamist konkreetsel teemal, näiteks viiakse läbi vanemlusseminar suurele rühmale. Kolmas tase on lühike, 1–4 sessioonist koosnev teraapiaprogramm, mis sisaldab aktiivset oskuste treeningut. 4. ja 5. tase kujutavad endast intensiivset programmi, mis on mõeldud vanematele, kellel endal või kelle lastel ilmnevad keerulised probleemid.

Üllataval kombel kehtivad positiivse vanemluse põhimõtted – turvaline ja kaasav keskkond, positiivne õpikeskkond, järjekindel kehtestav distsipliin, realistlikud ootused ja enda kui vanema eest hoolitsemine – nii Austraalias, Ameerikas või mõnes Lääne-Euroopa riigis kui ka Jaapanis ja Iraanis. Need viis põhimõtet on tõlgitud arvukatesse oskustesse. Vanemlusstrateegia toimib, kui professionaalid peavad lugu vanemate õigusest ise otsustada, kuidas oma lapsi kasvatada, andes vanematele kätte instrumenteid, mille abil teha järjest paremaid ja teadlikumaid otsuseid. Vanemad ise juhivad õppimisprotsessi. Tahame, et vanemad tunneksid, et muutused lapse käitumises on saavutatud tänu nende jõupingutusele. Eesmärgiks on anda vanematele enesekindlust ja sõltumatust, tiivad, mille abil lennata.

Pani kirja Regina Lind

Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole

Andres Aru, Andra Reinomägi ja Maria Pais
Õiguskantsleri Kantselei laste õiguste osakond

Statistikaameti andmetel elas Eestis 2011. aasta alguse seisuga kokku 246 000 alla 18-aastast inimest. Seega on ligikaudu 18% kogu Eesti elanikkonnast ehk peaaegu viiendik meie rahvastikust lapsed. Ehkki eri vanuses lapsed erinevad üksteisest oluliselt, moodustavad nad õiguslikust aspektist vaadatuna siiski ühtse grupi: inimeste rühma, kellel on samad õigused ja kohustused, sama õiguslik staatus.

Sellele viiendikule meie elanikkonnast mõeldes ja nende heaolu silmas pidades on riik viimastel aastatel astunud mitu olulist sammu: mõni aasta tagasi loodi sotsiaalministeeriumis laste ja perede osakond ja käesoleval aastal pandi õiguskantslerile lasteombudsmani kohustused ning Õiguskantsleri Kantseleis moodustati laste õiguste osakond, mille ülesanne on toetada õiguskantslerit lasteombudsmani kohustuste täitmisel.

Lasteombudsman kaitseb laste õigusi

Kui sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna peamine ülesanne on riikliku laste ja perepoliitika kujundamine ja suunamine, siis lasteombudsmani roll Eesti lastekaitseüsteemis on lisaks laste õigusi puudutavate kaebuste lahendamisele olla ka erapooletu analüüsija ja süsteemi probleemidele tähelepanu juhtija. Lasteombudsman on koordineerija, kes vaatleb lastekaitseüsteemi kui tervikut ja edendab koostööd lastekaitsega tegelevate asutuste ja organisatsioonide vahel. Lasteombudsman seisab laste õiguste eest lapsi puudutavate riiklike ja valdkondlike arengukavade ja olulisemate õigusaktide väljatöötamise käigus. Lasteombudsmani esindaja osales aktiivse partnerina sotsiaalministeeriumi koostatud laste ja perede arengukava 2012–2020 väljatöötamises, mistõttu on mitmed lasteombudsmani lähiaastate prioriteetsed tegevussuunad leidnud äramärkimist nimetatud arengukavas.

Üheks lasteombudsmani prioriteediks on toetada laste senisest suuremat kaasatust ja tugevdada laste positsiooni ühiskonnas. Selleks on vaja uurida laste praegust olukorda ja see võimalikult täpselt kaardistada. Lapsepõlveuringute ja laste vaatenurga arvestamist uuringutes on ka ühiskonnateadlased viimastel aastatel üha enam rõhutanud. Laste arvamuse küsimine ja laste häälega arvestamine tähistab paradigma muutumist: kaasaegsed arusaamad laste olukorra hindamisest ja mõõtmisest asetavad lapse uude rolli – aktiivse osaleja ja kaasarääkija rolli. Laste olukorra hindamiseks ja kirjeldamiseks kasutatakse mitmesuguseid indikaatoreid, mille eesmärk on mõõta sotsiaalseid muutusi ühiskonnas. Praegu kasutatakse selleks enamasti makronäitajaid ega arvestata mikrotasandit, sh laste subjektiivseid hinnanguid. Laste vaatenurga arvestamine aitab saavutada suuremat selgust uuritava teema osas, mida tuleks ka vastavate indikaatorite ja mõõdikute kujundamisel arvesse võtta. Laste vaatenurki tuleb arvestada ka näiteks poliitika kujundamisel, sh laste- ja perepoliitika indikaatorite loomisel, sest see annab poliitika kujundajatele tagasisidet erinevate poliitiliste meetmete mõju hindamiseks ja uute väljatöötamiseks.

Hoiakute uurimine on üks prioriteet

Ühiskonnas valitsevaid hoiakuid laste õiguste ja kaasatuse kohta on Eestis seni üsna vähe uuritud. Sotsiaalministeeriumi 2008. aastal korraldatud uuringust selgus, et kuigi 9 inimest 10st nõustub väitega, et lastega tuleb rääkida samaväärselt täiskasvanutega, leiab veerand elanikkonnast, et lapse arvamusega ei pea arvestama (RISC 2008). Mõtlemapanev on, et kuigi laste kaasamine ja lastega arvestamine on hoiakutes ja sõnades sotsiaalne norm, on käitumuslikul tasandil nende hoiakute praktikasse rakendamine keerukas. Eestis napib uurinuid, mis uurivad laste endi hinnanguid nende küsimuste kohta. Põhjamaad, näiteks Soome ja Rootsi, on laste arvamuse küsimist enam väärtustanud. Soomes korraldab lasteombudsman regulaarselt laste ja noorte hulgas küsitlusi, et selgitada nende hoiakuid ja teadmisi oma õiguste ja kohustuste suhtes ning analüüsida laste heaolusse puutuvaid aspekte.

Samasuguse monitooringu käivitamine ka Eestis on lasteombudsmani üks prioriteete. Monitooringu eesmärk on jõuda selgusele ühiskonna teadlikkusest laste õigustega seotud küsimustes, arvestades sealjuures nii laste endi kui ka täiskasvanute hinnanguid. Teise teemana käsitleb monitooring vanemaharidusega seotud küsimusi, mis selles monitooringus moodustavad laste õiguste teemaga terviku ning arvestavad sotsiaalministeeriumi eestvedamisel koostatud laste ja pere arengukavas aastateks 2012–2020 toodud põhimõtet käsitleda lapsi ja vanemaid kui ühtset tervikut. Uuringu eesmärk on tuua välja ühiskonnas valitsevad väärtushinnangud laste õiguste ja laste kaasatuse küsimustes ning analüüsida nende seoseid inimeste tegeliku käitumisega. Laste õiguste ja vanemahariduse monitooringu sellisel kujul on Eestis esmakordne (vt võrdluseks soolise võrdõiguslikkuse monitooring¹, puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuring²). Monitooringu meetodika väljatöötamise ja uuringu läbiviimise kõrval on oluline loodava teadmise edasine järjepidev ning ajas võrreldav kasutamine.

Laste kaasamine ja laste seisukohtadega arvestamine kannab endas tegelikult lihtsat sõnumit: last väärtustatakse kui inimest ja partnerit. Samuti on oluline julgustada ja toetada laste aktiivset tegutsemist oma õiguste ja kohustuste analüüsimisel ja lahtimõtestamisel, jõudmaks selleni, et lapsed oskaksid ja tahaksid neid puudutavate otsuste tegemisel kaasa rääkida. Nii õpivad lapsed ka vastutama oma tegude ja otsuste eest ning arvestama oma otsuste mõju teistele inimestele. Olles täiskasvanutena lastega arvestavad, kujundavad nad sellega tuleviku ühiskonda ja selle täiskasvanute hoiakuid ning tõekspidamisi.

Laste õigused on inimõigused

Lasteombudsman näeb ühe oma prioriteedina ka kaasaaitamist ühiskonna hoiakute lastesõbralikumaks muutmisele. Lisaks laste olukorra uurimisele ja laste endi seisukohtade väljaselgitamisele ja nendega arvestamisele ühiskonnas on oluline saavutada otsustav murrang ka laste ja vanemate omavahelises suhtlemises. Vaja oleks, et last nähtaks inimesena, kellel on kõik elementaarsed inimõigused, omad soovid ja tahtmised, mured ja rõõmud nagu täiskasvanud inimestelgi, et lapsi ei koheldaks objektina, kes on allutatud ainult käskudele ja keeldudele. Laste ja vanemate omavaheline suhtlemine peaks rajanema vastastikusel austusel ja avatusel, mitte hirmu- ja võimusuhtel.

Lasteombudsman saab ühiskonnas valitsevate hoiakute muutumisele kaasa aidata, tutvustades lapse õiguste konventsiooni ja selgitades lapse õigusi paljudele sihtrühmadele: eelkõige

¹ vt „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009”. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2010/toimetised_20101.pdf

² vt „Puuetega inimeste toimetuleku ja vajaduste uuring”. 2006. a. Kättesaadav arvutivõrgus: http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/52/1/Sotsiaalministeerium2006_1.pdf

lastele endile, aga ka lapsevanematele, lastega töötavatele spetsialistidele, riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikele, samuti laiale avalikkusele.

Laste õigused on oma sisult inimõigused, st elementaarne miinimum, mis peab olema tagatud igatühele, et saaks rääkida inimväärsest elust: näiteks õigus vabadusele, võrdsele kohtlemisele, õigus tervise kaitsele, abile puuduse korral jne. Lisaks üldistele inimõigustele on lastel veel mõned erilised kaitseõigused ja mõned tegevuspiirangud, mis on tingitud laste vaimsest ja füüsilisest ebaküpsusest ning seatud laste endi huvides, kuid üldjoontes ei erine lapse õigused oluliselt täiskasvanu õigustest. Tihti esinevaks eksiartvamuseks on, et lastel oleks nagu ainult õigused ja kohustusi polegi. Lastel on täpselt samasugune kohustus austada teiste inimeste õigusi nagu täiskasvanutelgi. Lastel ei ole erioigust käituda alatult või pahahtlikult. Kui laps ei austa õpetaja, kasvataja või mõne muu inimese õigusi, siis ei ole probleemiks laste õigused ja nende tutvustamine lastele, vaid see, et vanematel ei ole mõnikord piisavalt oskusi, et lapsele tema kohustusi meelde tuletada ja ennast vanematena kehtestada. Vabadusel ja avatusel rajanevas ühiskonnas üles kasvavate laste puhul ei toimi käskudel ja keeldudel või hirmul põhinevad kasvatusmeetodid.

Vanemlike oskusi tuleb õppida

Nii nagu heaks arstiks või heaks õpetajaks ei sünnita, vaid õpitakse, nii ei sünnita ka heaks lapsevanemaks. Lapsevanemaks olemist tuleb õppida ja selles rollis pidevalt areneda. Uuringud näitavad³, et lapsevanema käitumine lapsevanemana on olulisel määral mõjutatud tema enda lapsepõlvest. Kui kodust vajalikke oskusi kaasa ei ole saadud, või mis veel hullem, kui lapsepõlvkogemused on hoopis halvaks eeskujuks, siis tuleb head nõu ja abi otsida mujalt kui oma kogemustest. Kasvatuslikult tulemuslike käitumismustrite õpetamise teel on võimalik purustada põlvest põlve edasi antav väärte kasvatusvõtete ja karistusviiside rakendamise ahel. 2008. aastal läbi viidud RISC uuringu⁴ andmetel tunneb 62% lapsevanematest aeg-ajalt oma käitumise suhtes ebakindlust, kusjuures 34% tunneb ebakindlust korra kuus või sagedamini. Ebakindluse tunnetamine on uuringu järgi omane pea kõigile Eesti lapsevanematele, sõltumata nende sotsiaaldemograafilisest taustast ning väärtushinnangutest.

Hea meel on tõdeda, et „Laste ja perede arengukavas 2012–2020” on vanema rolli väärtustamisel ja vanemaharidusel oluline koht. Arengukavas on teaduspõhiste sekkumisprogrammide juurutamiseks ja vanemahariduse kättesaadavuse parandamiseks ette nähtud mitmeid tegevusi.

Kui need ja muudki arengukavas ette nähtud tegevused õnnestub edukalt ellu viia, siis võib loota, et aastal 2020 on Eesti lapsesõbralik riik, kus lapsi nähakse nii peres kui ka ühiskonnas võrdse partnerina ja laste arvamusega arvestatakse neid puudutavate otsuste tegemisel senisest enam.

³ 2006. aastal TNS Emori uuringu „Lapsed ja Eesti ühiskond : väärtushinnangute uuring RISC” andmetel oli ligi 50% neid vastajaid, kes arvasid, et laste füüsiline karistamine on teatud olukordades õigustatud ja kes nõustusid täielikult seisukohaga, et „mind on lapsepõlves asja eest füüsiliselt karistatud ja ma arvan, et see oli õige tegu” ning umbes 10% nõustus väitega osaliselt. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/RISC_lisa_2006_1_.pdf (06.07.2011).

⁴ „Laste kaasatus ja vanemaharidus Eesti ühiskonnas: väärtushinnangute uuringu RISC erianalüüsi raport” 2008. a. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/RISC_20eriauanne_Pere__20ja_lapsed_2008_L6plik_28.05_1_.pdf (06.07.2011).

Varajasest märkamisest ja sekkumisest

Monika Luik

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nõunik

Laste ja perede arengukava kolmas strateegiline eesmärk on lapse õiguste kaitstus ja toimiv lastekaitstesüsteem. Eesmärgi saavutamiseks on välja toodud kolm meedet, millest teine keskendub muuhulgas varasele sekkumisele.

Varase sekkumise olulisusest on professionaalide ringkonnas tihti juttu. Olles suhelnud paljude lastega kokkupuutuvate spetsialistidega, võin väita, et ennetusele keskendumise kasulikkust mõistavad kõik. Igapäevatöös pole ennetamise prioriteediks seadmine aga sugugi lihtne, kuna suur osa tööajast kulub juhtumitele, mis on süvenenud probleemide tõttu keerulised ja aeganõudvad. Topeltressurssi pole aga kuskilt võtta, et jõuaks ühel ja samal ajal mõlemaga tegelda. Seega on küsimus valikutes. Juhul kui riik, kohalik omavalitsus, töötaja ja ka inimene ise otsustab kas või mingi osa oma ressurssidest panustada ennetamisse, on see investering selsesse, et järk-järgult kasvab meie võimekus ennetamisega tegelda ja seetõttu jääb tagajärgi vähemaks. Õigel ajal sekkumata jätmise majanduslikku kahju demonstreerib Scotti jt poolt 2001. aastal Suurbritannias läbi viidud uuring, mille järgi on käitumishäirega isikutele tehtavad kulutused 28. eluaastaks kümme korda suuremad kui probleemideta eakaaslastele tehtavad kulutused (Scott jt 2001). Lisaks majanduslikule kahjule on ilmselge, et probleemsete käitumishäiretega isikuga tegelemiseks kulub aega ja muud ressurssi nii sotsiaal- kui ka tervishoiu valdkonnal, korrakaitsetel ja muudel sektoritel.

Tugi varases lapseas

Varajane sekkumine (*early intervention*) on termin, millega laiemas mõttes tähistatakse ennetamist. Kitsamas mõttes tähistab see aga lähenemist, mis tähtsustab poliitikasuundi ja programme, mis aitavad eelkõige väikelastel, aga ka vanematel lastel realiseerida oma võimeid ning seeläbi saada ise paremateks vanemateks. Varane sekkumine võib olla nii preventiivse kui ka tagajärgi leevendava iseloomuga. Varase sekkumise puhul keskendutakse eelkõige lastele vanuses 0–3 eluaastat, aga ka vanematele lastele (Allen 2011). Miks just selles vanuses lastele? Seda seetõttu, et varane lapseiga on määrava tähtsusega aju arengus. Sel perioodil luuakse ajus baas, millele edaspidi kõrgemaid funktsioone ehitada. Varases kiindumussuhtes vanemate või teiste hooldajatega õpib laps sel perioodil end reguleerima ning turvalise kiindumussuhte korral areneb tal baasturvalisus, mis on abiks stressiga toimetulekul ning uute oskuste õppimisel. Samuti õpib laps vanematelt adekvaatse tagasiside kaudu kindlustunnet ning mõistab, et on võimeline teisi mõjutama ja teda ümbritsevat maailma kujundama (Shonkoff ja Phillips 2000). Nimetatud funktsioonide kujunemine on määrava tähtsusega lapse edasise sotsiaalse kompetentsi kujunemisel. Teiselt poolt on uurimused välja toonud ka selle, et lapse traumaadel ning mittekohasel hoolitusel on jääv mõju inimese isiksuse arengule, tema tervisele, heaolule ja toimetulekule. Varase sekkumise eesmärk ongi pakkuda lapsele tuge, et võimaldada tal välja arendada oma potentsiaal ning kaasa aidata nii emotsionaalselt kui ka füüsiliselt terve inimese kujunemisele.

Maailmas on palju varase sekkumise programme. Graham Allen Suurbritanniast oma meeskonnaga on oma varase sekkumise poliitikadokumendis (Allen 2011) välja toonud need programmid, mille efektiivsus on kontrollitud ja tõestatud. Olgu öeldud, et erinevate uuringute kohaselt toovad investeeringud varase sekkumise programmidesse esialgselt investeeritud summa kuni 25-kordselt tagasi. Põhjaliku hindamise tulemusena võib välja tuua sellised efektiivsust tõestanud programmid nagu pereõdede kodukülastuse programm (*Family Nurse Partnership*), vanemlusprogrammid *Triple P* ja *Incredible Years*, funktsionaalne pereteraapia (*Functional Family Therapy*) ja multisüsteemne teraapia (MST). Nende programmide sihtgrupid on erinevad ja varieeruvad ka ennetuse tasandite lõikes, kuid nendel on kindel metoodika, mille alusel laste ja perede probleeme ennetada või vähendada. Usun, et valdav osa Eesti lastekaitse tegevustest on tundnud puudust programmidest, kuhu suunata lapsi ja peresid, kelle puhul võib täheldada ohu märke. Hea meel on tõdeda, et laste ja perede arengukavas 2012–2020 on rida tegevusi, mis toetavad varase sekkumise juurutamist ka Eestis ning vastavate programmide sissetoomist. Planeeritavate tegevuste nimekirjaga saab tutvuda arengukavas, siinkohal tahaksin eraldi välja tuua pereõdede koduviisiide teema.

Pereõdede koduviisiidid

Eestis kehtis aastakümneid tagasi süsteem, kus õed jälgisid suure tähelepanuga imikute esimesi elukuud. See võimaldas probleeme varakult märgata ning noort peret toetada. Tervishoiusüsteemi ümberkorralduste tõttu on praegune süsteem pisut teistsugune ning kuigi endise süsteemi ümberkorraldamise tulemused on olnud üldjuhul kooskõlas patsiendi huvidega, on toetus äsja lapse saanud perele vähenenud. Praegu reguleerib perearstide tööd selles vallas Eesti laste ennetavate tervisekontrollide kava¹, mille kohaselt pereõde teeb kokkuleppel lapsevanema ja perearstikeskusega lapse 1. elunädalal koduviisiidi. Lisaks on ette nähtud lastearsti järelkontroll hiljemalt 5.–7. elupäeval sünnitusabi osutanud tervishoiuteenuse osutaja poolt vastsün-

dinu varase kojukirjutamise korral (s.o 48 elutundi loomuliku sünnituse ja 96 elutundi keisrilõike korral). Järgnevalt on soovitatavad arsti või õe külastus vanuses 2 nädalat, 1 kuu, 2 kuud, 3 kuud, 4,5 kuud, 6 kuud, 7 kuud, 9 kuud, 12 kuud, 18 kuud, 2 aastat, 3 aastat, 4 aastat ja 5 aastat. Selline tervisekontroll ei leia aga valdavalt aset kodukülastustena, vaid see toimub enamasti perearstikeskustes. Seega on meil tegelikult alus olemas, mida täiendades ja arendades saame vastsündinule ja tema perele õigeaegselt abi osutada. Kindlasti tuleb koduviisiide juurutamisel tähelepanu pöörata ka õdede täiendkoolitusele.

Eespool nimetatud programmil *Family Nurse Partnership* on ühiseid jooni meie väikelaste tervisekontrolli süsteemiga. Programmi puhul on aga tegu kindla metoodikaga. See programm on üks efektiivsemaid varase sekkumise vahendeid, kus õdede külastuste kaudu jagatakse esmasünnitajatele teadmisi ja toetust kogu raseduse jooksul ning kuni lapse kaheaastaseks saamiseni. Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringute kohaselt vähenes koduviisiide programmis osalenud peredes laste väärkohtlemine keskmiselt 48% võrra (Olds jt 1997). Vajab veel analüüsida, kuidas meie praegust süsteemi parimal moel täiendada, et sellest kujuneks sama efektiivne sekkumine.

Viidatud allikad

- Allen, G. (2011). Early Intervention: The Next Steps. An Independent Report to Her Majesty's Government.
- Shonkoff, J. P., Phillips, D. A. Ed. (2000). From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development. Institute of Medicine.
- Olds D., Eckenrode J., Henderson C., Kitzman H., Powers, J., Cole R., Sidora K., Morris P., Pettitt L., Luckey D. (1997). Long-term effects of home visitation on maternal life course and child abuse and neglect: a 15-year follow-up of a randomized trial. *JAMA*, 278(8), 637–643.
- Scott, S., Knapp, M., Henderson, J., Maughan, B. (2001). Financial cost of social exclusion: follow up study of antisocial children into adulthood. *British Medical Journal*, 323, 1–5
- World Health Organization (2006). Preventing Child Maltreatment: A guide to taking action and generating evidence.

¹ Sotsiaalministri 06.01.2010 määrus nr 2 „Perearsti ja temaga koos töötavate tervishoiutöötajate tööjuhend”.

Eesti lastekaitse süsteem vajab laiapõhjalist arendamist

Tõnu Poopuu

*Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna
laste õiguste juht*

Abivajava lapse seisukohalt on oluline, et abivajadusele reageeritaks võimalikult kiiresti ja professionaalselt, olenemata sellest, kas lapse abivajadust märkab lasteaia- või kooliõpetaja, tervishoiu- või lastekaitsetöötaja või politseiametnik. Tähtis on, et iga lapsega kokku puutuva valdkonna spetsialist oskaks märgata lapse vajadusi ning hinnata nende ulatust. Efektiivne lastega tegelemine eeldab interdistsiplinaarset koostööd ning infovahetust.

Pragueuse Eesti lastekaitse süsteemile on iseloomulik keskendumine juba toimunud juhtumite lahendamisele, mis on vähe efektiivne ja seejuures kulukas, ning ennetavate tõendus põhiste sekkumiste piiratus. Tihti peale ei osata lapse abivajadust õigeaegselt märgata ja koostöö eri valdkondade vahel takerdub menetlusprotseduuride puudulikkuse, infopuuduse või lihtsalt teadmatuseta. See on tekitanud olukorra, kus Eestis on suhteliselt suur perest eraldatud laste arv: 2009. aastal eraldati perest kohtuotsusega, sh vanemlike õiguste äravõtmisega 439 last¹.

Tabel 1. Lastekaitsetöötajate arv kohalikes omavalitsustes ja maavalitsustes ning keskmine laste arv ühe kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja kohta 2010. a

	Laste arv	MV lastekaitse- töötajaid	KOV lastekaitse- töötajaid	Keskmine laste arv ühe KOV lastekaitse-töötaja kohta
Harju maakond (v.a Tallinn)	26 296	1	19	1384
Tallinn	71 897	3	54	1331
Hiiu maakond	1780	0	3	593
Ida-Viru maakond	26 734	1	17	1573
Järva maakond	6692	1	4	1673
Jõgeva maakond	6620	1	9	736
Lääne maakond	4847	1	1	4847
Lääne-Viru maakond	12 676	1	8	1585
Pärnu maakond	16 117	0	12	1343
Põlva maakond	5587	1	1	5587
Rapla maakond	7059	0	4	1765
Saare maakond	6182	0	4	1546
Tartu maakond	30 285	1	13	2330
Valga maakond	6362	1	5	1272
Viljandi maakond	10 058	1	6	1676
Võru maakond	6793	0	5	1359
KOKKU	245 985	13	165	1491

Allikas: autori arvutused statistikaameti ja sotsiaalministeeriumi andmete põhjal²

¹ Laste ja perede arengukava 2012–2020 eelnõu (2011). Sotsiaalministeerium.

Lastekaitsetöötajate arv ja pädevus

Lastega tegelevate spetsialistide kompetentsuse tõstmiseks tuleb senisest enam panustada nende baas- ja täiendkoolitusse. Eesmärgiks tuleb seada võimalikult varajane abivajaduse märkamine ja proaktiivne reageerimine. Tsiteerides laste ja perede arengukava 2012–2020 (edaspidi arengukava) „selleks tuleb tõsta lastega tegelevate spetsialistide teadlikkust ja pädevust lapse vajadustest, vajaduste hindamisest, sekkumiste määramisest ning juurutada selged ja üheselt mõistetavad protseduurid juhtumite menetluseks”.

Teiseks praeguse lastekaitseüsteemi kitsaskohaks on professionaalsete lastekaitsetöötajate vähesus: 2010. a oli Eestis ühe kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja kohta keskmiselt 1491 last (vt tabel 1, lk 22).

Tabelist on näha, et eriti pingeline on olukord Läänemaal ja Põlvamaal, kus iga kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja kohta on keskmiselt vastavalt 4847 ja 5587 last. Selline puudujääk ei võimalda arendada jätkusuutlikku lastekaitseüsteemi ning pärsib laste ja peredega tehtavat tööd. Arengukavas tuuakse välja, et meil elab üle 70 000 lapse omavalitsustes, kus lastekaitsetöötaja puudub. Muret tekitab ka maakondliku lastekaitseüsteemi nõrgenemine, sest mitmes maavalitsuses ei ole enam tööl eraldi lastekaitsetöötajat (vt tabel 1, lk 22). Võib arvata, et selle tõttu kannatab nii lastekaitse- ja hoolekandevaline järelevalve kui ka kohalike omavalitsuste nõustamine ja juhendamine.

Arengukavas ei ole eraldi eesmärgiks seatud suurendada lastekaitsetöötajate arvu – leitakse, et olulisem on tõsta olemasolevate spetsialistide kvalifikatsiooni. Samas on paljudes arengukava kooskõlastamisel antud kommentaarides siiski välja toodud vajadus seadustada lastekaitsetöötajate ja laste suhtarv (2005. aastal koostatud lastekaitse kontseptsioonis on see üks lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta). Seega seisab sellesisuline arutelu veel ees.

Kolmanda momendina tuleb silmas pidada kohalike omavalitsuste haldusvõimekust. Praeguse lastekaitsekorralduse kohaselt peavad kohalikud omavalitsused tagama oma territooriumil elavate laste õiguste kaitse ning laste ja perede toimetulekuks vajalikud sotsiaaltoetused ja -teenused. Subsidiaarsuspõhimõttest lähtudes on see igati loogiline, kuna nii on isiku jaoks abi kättesaadav ja inimene saab pakutava abi osas ise kaasa rääkida.

Piirkondlikud nõuandekeskused

Probleeme tekitab see, et kohalike omavalitsuste haldusvõimekus on Eestis väga erinev. Suuremates linnades üldjuhul teenuste osutamisega probleeme ei ole, samuti ei ole probleeme suurema võimekusindeksiga³ valdades. Parem on olukord maakondades, kus on välja kujunenud tugevad lastekaitseühendused pakkuvad keskused ning kus teenuste pakkimisel tehakse omavalitsuste vahel koostööd. Selleks et toetada kohalikke omavalitsusi lastele ja peredele teenuste osutamisel ning lapse õiguste kaitsmisel, nähakse arengukavas ette piirkondlike nõuandekeskuste väljaarendamine. Esialgu on plaanis luua neli piirkondlikku keskust. Keskused on mõeldud laste ja peredega töötavate spetsialistide jõustamiseks ning praktikate kujundamiseks, lastekaitsetöötajate nõustamiseks keeruliste juhtumite puhul, samuti koordineerimist vajavate teenuste osutamiseks. Keskuste poolt pakutavad teenused peaksid olema kättesaadavad kõigile teenindatava piirkonna inimestele.

Selle lühikese ülevaate kokkuvõtteks tuleb märkida, et arengukavas planeeritakse järgmiste aastate jooksul panustada nii lastega tegelevate spetsialistide pädevuse tõstmisse kui ka lastekaitseüsteemi arendamisse. Kel huvi täpsemalt teada saada, milliseid tegevusi selles valdkonnas ette nähakse, soovitatakse läbi lugeda arengukava kolmandas strateegilises eesmärgis kirjapandu.

² Alaealiste (0–17-aastaste) laste arv 1.01. 2011 seisuga (Statistikaamet); lastekaitseametnike arv 12.06.2011 seisuga (Sotsiaalministeerium)

³ Võimekusindeksi koostamise põhimõtteid vaata lähemalt kogumikust „Linnad ja vallad arvudes 2009”, kättesaadav: http://www.tempt.ee/uploads/2519_Linnad_ja_vallad_arvudes_2009%5B1%5D.pdf

Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika aastatel 2001–2010

Kati Kütt

Tallinna Kesklinna Valitsuse kultuuri- ja noorsootöö osakonna alaealiste komisjoni sekretär

Eestis on lastekaitse reguleeritud mitmete seaduste, aktide ja määrustega, millega pannakse põhivastutus lapse õiguste tagamise eest lapsevanemale, ja see on ka õigustatud ja loomulik (Tamm 2006, 36). Lapsed ei ole vanemate omand, vaid nad on vanemate hoole alla usaldatud. Vanematel on üldtunnustatud õigused, kuid on olemas teatud piir, millest üle astudes need õigused laste huvide paremaks kaitsmiseks enam ei kehti. Selle piiri ületamise korral sekkub lapse ja vanema suhtes kolmas osapool, kelle ülesandeks on pakkuda lapsele kaitset ja toetust. Ühiskonna sekkumist õigustab see, et lapse hooletusse jätmine ja väärkohtlemine avaldab mõju ka ühiskonnale tervikuna; väärtalt koheldud laps võib vajada hooldust ja meditsiiniabi ning seda ühiskonna kulul; on vähe tõenäoline, et sellisest lapsest kasvab enesega toimetulev isiksus (Rubeiz 1997, 19). Lastekaitsetöö võtmeisikuks on lastekaitsetöötaja, kellelt oodatakse sotsiaaltöötaja pädevust (Tikerpuu, Tulva 1998, 9).

Artiklis annan ülevaate lastekaitse olukorrast, võimalustest ja probleemidest Eestis ning analüüsin, kuidas selle töö sisu on muutunud võrreldes 2001. aastaga. Artikli aluseks on 2011. aastal Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituudis kaitsitud magistritöö (juhendaja prof Taimi Tulva). Uurimuses vaadeldakse lastekaitsetööd Eestis 2010. aastal, tuginedes kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate ning sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna töötajate arvamustele ja hinnangutele. Uurimus on jätk Annely Tikerpuu-Katteli magistritööle (2001) „Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika 1997–2001”. Uurimuse teoreetilisteks lähtekohtadeks olid sotsiaalse konstruktsionismi teooria ja sotsio-ökokultuuriline süsteemiteooria.

Uurimismeetodid

Kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste lastekaitsetöötajate hulgas viisin läbi e-posti teel ankeetküsitluse. Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajatele mõeldud ankeet sisaldas 33 avatud või suletud küsimust, mis olid jaotatud kuude plokkide: üldandmed, töö sisu, võrgustikutöö, juhtumikorraldus, supervisioon ja ettepanekud lastekaitsetöö tõhustamiseks. Maavalitsuse lastekaitsetöötajatele mõeldud ankeet sisaldas 25 samasuguse jaotusega küsimust. Ainestiku kogumisel võtsin aluseks Tikerpuu-Katteli (2001) magistritöö ankeedi, mida kohandasin, arvestades üheksa aastaga toimunud muutusi lastekaitsetöös.

Saatsin ankeedi kõigile kohalikes omavalitsustes ja maavalitsustes töötavatele lastekaitsetöötajatele, keda seisuga 1.12.2009 oli 161 (lastekaitsetöötaja ametikoht oli kaheksas maavalitsuses ning 71 omavalitsuses 226-st töötas üks või mitu lastekaitsetöötajat). Ankeedi tagastas 86 lastekaitsetöötajat ehk 53%. Võrdluseks, A. Tikerpuu-Katteli uurimuses osales 56 lastekaitsetöötajat ehk 57% 2001. aastal lastekaitsetöötaja ametikohal töötanud inimestest.

Ankeetküsitluse andmeid analüüsisin võrdlevalt 2001. aasta uurimuse tulemustega, kasutades Microsoft Exceli ja SPSS andmetöötlusprogrammi. Avatud küsimuste vastuseid analüüsisin küsimuste kaupa.

Tutvumaks riigi võimaluste ja prioriteetidega lastekaitsetöö arendamisel, viisin täiendavalt läbi fookusgruupiintervjuu sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nelja töötajaga.

Tulemused

■ Üldandmed

Nii 2010. kui ka 2001. aastal oli keskmine uurimuses osalenud lastekaitsetöötaja ligi 40-aastane naine, kuid võrreldes 2001. aastaga oli lastekaitsetöötajate hulgas mõnevõrra rohkem noorematesse vanuserühmadesse kuulujaid. Enamikul (91%) lastekaitsetöötajatest oli oma perekond ning 82%-l lapsed (2001. aastal vastavalt 83% ning 87%).

94% (80) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest oli kõrgharidusega, neist 82% (70) sotsiaaltöölase haridusega, sh magistrikraadiga 20% (17), bakalaureuse kraadiga 29% (25) ja rakendusliku kõrgharidusega 33% (28). Kõrgharidus muul erialal (enamasti pedagoogikas) oli 12% vastanutest (10), lõpetamata kõrgharidus ühel lastekaitsetöötajal, kesk-eriharidus 6% lastekaitsetöötajaist (5). Võrdluseks, 2001. aastal oli 78% uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kõrgharidusega ja 11% jätkas õpinguid magistriõppes. Sotsiaalhoolekande seaduse (RT 1995, 21, 323) § 2 lg 11 kohaselt on sotsiaaltöötaja sobiva erialase ettevalmistusega kõrgharidusega isik. See seadusepunkt justkui ei kohusta, et sotsiaaltöötajal, sh lastekaitsetöötajal peaks olema erialane kõrgharidus, piisab erialasest täiendkoolitusest ja mis tahes kõrgharidusest. Asjaolu, et enamusel uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest oli erialane kõrgharidus, näitab, et respondendid ja ka nende tööandjad peavad erialast kõrgharidust vajalikuks töötamiseks lastekaitsetöötaja ametikohal.

Uurimuses osalenud töötajate tööstaaž lastekaitse valdkonnas ulatus 4 kuust kuni 17 aastani, 76% oli töötanud lastekaitse alal kolm aastat või rohkem.

■ Lastekaitsetöö sisu

Kõige väiksemaks ankeetides märgitud **laste arvuks ühe lastekaitsetöötaja kohta** oli 220 last ja suurimaks 3600 last. Keskmiselt oli ühe lastekaitsetöötaja kohta tööpiirkonnas 1285 last. Vastates küsimusele, kui palju lapsi peaks teeninduspiirkonnas elama ühe lastekaitsetöötaja kohta, et ta jõuaks oma tööd tulemuslikult teha, arvas 42%, et 1000 last; 17% – 500 last või alla selle ning 5%, et see arv võiks olla 1500–2000 last. Põhjendades oma vastuseid, kirjutasid maaomavalitsuste lastekaitsetöötajad, et nende tööpiirkonnas võiks laste arv ühe töötaja kohta olla maksimaalselt 500, kuna maal on perede sotsiaalprobleemid tõsisemad: kohapeal puuduvad toetavad teenused ning lastekaitsetöötaja peab väga palju perede heaks üksi ära tegema. Samuti on lastekaitsetöötajal teisi töökoostusi (alaealiste komisjoni sekretäri töö, noorsootöö korraldamine jne). Linnades töötavad lastekaitsetöötajad olid seisukohal, et laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta võiks olla 1000 ning paljud viitasid lastekaitse kontseptsioonile (2005), kus on samuti märgitud optimaalseks laste arvuks ühe lastekaitsetöötaja kohta 1000 last.

Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajate **peamised tööülesanded** 2010. aastal olid 2001. aastaga võrreldes jäänud üldjoontes samaks: laste ja perede nõustamine, kodukülastused, töö koolikohustuse eirajatega. Suurenenud oli tegelemine sõltuvushäiretega lastega. Riigi raske majandusliku olukorra tõttu oli kasvanud vaesuses elavate perede hulk. Probleemiks oli kujunenud laste vähene osalemine huvitegevuses, kasvanud õigusrikkumiste arv, sagedased vanematevahelised kohtuvaidlused lapse elukoha ja teise vanemaga suhtlemiskorra osas ning laste hooletussejätmine. Viimane oli valdavalt tingitud vanemate töötamisest väljaspool kodukanti. Raskusi valmistas eestkostetasutuse arvamuse esitamine kohtule ja eestkostetasutuse esindamine kohtus. Keeruliseks peeti tööd koolikohustuse eirajatega, vanematevaheliste vaidluste lahendamist, tööd laste käitumishäiretega ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega. Tabel 1 annab ülevaate viiest peamisest laste probleemide põhjustest lastekaitsetöötajate hinnangul 2010. ja 2001. aastal.

Tabel 1. Lastekaitseprobleemide põhjuste esiviisik aastal 2010 ja 2001 lastekaitsetöötajate hinnangul

2010	2001
1) alkoholiprobleem perekonnas (81%)	1) vanemate tööpuudus
2) vanemate tööpuudus (78%)	2) alkoholiprobleem peres
3) vanemate lahtusega kaasnevad probleemid (62%)	3) puudulik hoolitsus laste eest
4) perevägivald (52%)	4) vaesus
5) vanemad kodust kaugel tööl (27%).	5) vähene toetus riigi poolt

Maavalitsuste lastekaitsetöötajate peamiste tööülesannete hulka oli 2001. aasta uurimusega võrreldes lisandunud osalemine mitmesuguste komisjonide töös. Kui 2001. aastal oli maavalitsuste lastekaitsetöötajate jaoks raskemateks tööülesanneteks klienditööga seonduv ja koostöö lastekaitse eri tasanditega, siis 2010. aastal olid esiplaanil sotsiaalteenuste üle järelevalve teostamine ja arengukava väljatöötamine ning otsene klienditöö (kohtuistungitel osalemine, rahvusvahelised vaidlused).

Võrreldes 2001. aastaga oli 2010. aastal rohkem neid lastekaitsetöötajaid, kes nentisid, et laste olukord nende tööpiirkonnas on viimase üheksa aastaga muutunud paremaks, vähem oli neid, kes hindasid laste olukorda halvemaks. Võimalik, et sellele on kaasa aidanud lastekaitsetöötajate ametikohtade arvu kasv ning toetavate teenuste kättesaadavuse paranemine. Lastekaitsetöötajad tundsid 2010. aastal kõige enam oma tööpiirkonnas puudust tugiisikuteenusest, psühholoogilisest nõustamisest, logopeedilisest abist, perelepitusest, teenustest puuetega lastele ning ravi- ja rehabilitatsiooniteenustest sõltuvushäiretega lastele.

Lastekaitsetöötajad said teha vabas vormis ettepanekuid laste ja perede kaitset puudutavate **seaduste täiendamiseks**. Vastustest tuli välja, et lastekaitsetöötajad ootavad deklaratiivse lastekaitseseaduse (1993) juurde sanktsioone ja konkreetseid tegutsemisjuhiseid. Näiteks peeti vajalikuks seadusega reguleerida, kuidas peaks vanem tagama lapse turvalisuse, kui ta töötab teises linnas või välismaal; mis vanusest alates tohib lapsi üksi koju jätta, lasteaeda saata. Tehti ettepanek suurendada lapsevanema vastutust lapse kasvatamise eest ning oma kohustusi eiravaid lapsevanemaid trahvida või saata nad kohustuslikus korras vanemlike oskuste koolitusele. Fookusgrupi intervjuus osalenud sotsiaalministeeriumi ametnikud kinnitasid, et riik tegeleb uue lastekaitseseaduse väljatöötamisega, milles keskendutaksegi praktilistele tegevustele, mitte üksnes ÜRO lapse õiguste konventsioonist tulenevate õiguste deklareerimisele.

Kõige enam tegi 2010. aastal lastekaitsetöötajatele **rõõmu** positiivne probleemilahendus, toetavad ja mõistvad kolleegid, positiivne tagasiside klientidelt, hea koostöö võrgustiku liikmetega, lapse ja pere usaldus lastekaitsetöötaja vastu. Heaks tulemuseks võib pidada ka seda, et kliendid on muutunud teadlikumaks lastekaitsetöö võimalustest ning vastavate instantside poole pöörduakse abi saamiseks ka omal algatusel.

Lastekaitsetöötajaid tegi murelikuks eelkõige vanemate ükskõikne suhtumine oma lastesse, mida märkis 31% vastanuist. Negatiivseid tundeid tekitavad ka vähesed võimalused abivajajate aitamiseks. Nagu märkis üks vastaja, on lastekaitsetöötajad sunnitud raske majandusliku olukorra tõttu lähtuma kliendi teenusele saatmisel kõigepealt teenuse hinnast ja raha olemasolust ning alles seejärel vajadusest. Raskusi valmistas suur töökoormus ja probleemide süvenemine. Vastajaid häiris ka eri piirkondade lastekaitsetöötajate üksteisele vastutöötamine, erinevad seisukohad ühe ja sama kliendi puhul, samuti sotsiaalsfääri negatiivne kajastamine meedia poolt ja lastekaitsetöötajate madal maine ühiskonnas. Mõnele lastekaitsetöötajale valmistas raskusi ka juhtkonna mõistmatu suhtumine ja kohaliku omavalitsuse vähene toetus sotsiaalvaldkonnale.

■ Lastekaitsetöötajate peamised töömeetodid: võrgustikutöö ja juhtumikorraldus

Võrgustikutöö seisneb osapoolte koostöös, kuhu kuuluvad abivajaja ja tema sotsiaalvõrgustik ning ametnikevõrgustik (Korp, Rääk 2004, 10). Võrreldes 2001. aastaga, on 2010. aastaks võrgustikutöö paranenud. Üle poole (66%) uurimuses osalenute hinnangul oli lastega seotud spetsialistide võrgustik nende tööpiirkonnas hästi arenenud. Lisandunud oli koostööpartnereid ning oli võimalik teha koostööd tulemuslikult. Kohalike omavalitsuste lastekaitsetöötajad teevad väga sageli koostööd teiste kohalike omavalitsuste sotsiaal- ja lastekaitsetöötajatega, koolide ning lasteaedadega, politseiga, alaealiste komisjoniga, noortekeskusega. Sageli tehakse koostööd ka maavalitsusega, tervishoiuasutustega, asenduskodudega, kohtuga, kriminaalhooldusametnikega ning sotsiaalkeskusega. Maavalitsuste lastekaitsetöötajad nimetasid peamiste koostööpartneritena kohalike omavalitsuste sotsiaal- ja lastekaitsetöötajaid, teenuse osutajaid, asenduskodusid, koole, sotsiaalministeeriumi, peresid ja politseid. Mõtlemapanev on aga see, et ainult veidi üle poole (57%) lastekaitsetöötajatest nägid end 2010. aastal lapse probleemi lahendava võrgustiku võtmeisikuna, ülejäänud polnud endale seda vastutust veel võtnud. Siiski on olukord aastatega paranenud: 2001. aastal vastas 12% lastekaitsetöötajatest, et võtmeisikuks on sotsiaaltöötaja, 1/3 – lastekaitsetöötaja; ülejäänud, et selleks on keegi teine (lapse usaldusisik, perekond, laps ise).

Juhtumikorraldus (*case management*) on terviklik lähenemine lapse vajadustele, tema vajaduste hindamine ja rahuldamine kõige ratsionaalsemal ja mõjusamal viisil. Eesmärk on parandada lapse ja perekonna toimetulekut ja selle kaudu nende üldist elukvaliteeti (Korp, Rääk 2004, 25). Kuigi selle töömeetodi kasutamine on muutunud 2008. aastast kohustuslikuks, tekitab mõiste *juhtumikorraldus* endiselt praktikute seas segadust. Vaid alla poole uurimuses osalenutest oskas lahti mõtestada juhtumikorralduse olemust oma töös. Selle meetodi kasutamisel valmistas lastekaitsetöötajatele raskusi klientide passiivsus, usaldussuhte loomiseks kuluv aeg, klientide ebaausus, teenuste ja eelarveraha puudus, nõrk võrgustikutöö ning üldine ajapuudus. Vaid veidi üle poole (55%) uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest kasutas oma töös sotsiaalministeeriumi poolt välja töötatud ning kehtestatud juhtumiplaani vormi, ülejäänute hulgas oli küllalt palju neid, kes kasutasid juhtumiplaani kohandanud kujul. Fookusgruupiintervjuus osalenud sotsiaalministeeriumi ametnike sõnul otsivad nad pidevalt lahendusi, kuidas suunata praktikud kasutama võrgustikutöö ja juhtumikorralduse meetodit, nii näiteks on 2011. aastast võimalik sotsiaalinfosüsteemis STAR fikseerida laste juhtumid elektrooniliselt.

■ Supervisioon

Igapäevane töö inimestega ning nende probleemide lahendamisele kaasaaitamine on emotsionaalselt kurnav. Seetõttu on oluline, et lastekaitsetöötajatel oleks töönõustamine ehk supervisioon vajadusel kättesaadav. Pool 2010. aasta uurimuses osalenutest (53%) märkis, et nende töökohas ei kasutata mitte kunagi asutusesisest supervisiooni. See tähendab, et kolleegid ei jaga omavahel keerulisi kliendijuhtumeid või siis lastekaitsetöötajad ei teadnud päris täpselt, mida asutusesisene supervisioon endast kujutab. 15% vastas, et kasutavad supervisiooni asutusesiselt iga päev. Kord aastas toimub superviseerimine 10% lastekaitsetöötaja töökohas, kaks kuni kolm korda aastas 8%.

Väljaspool oma asutust ei olnud võimalik saada supervisiooni 67% lastekaitsetöötajatest; 13% vastas, et vajadusel on neil võimalik saada supervisiooni väljaspool oma asutust, 3% vastas, et kord kuus, 8% – kord aastas, 1% – kord viie aasta tagant. 4% ei teadnud sellest võimalusest ja 1% pole vajanud supervisiooni teenust väljaspool asutust. Enamik lastekaitsetöötajatest (60%) arvas, et neid ei superviseerita piisavalt. Kuigi võrreldes 2001. aastaga on supervisiooni kättesaadavus pisut paranenud (siis hindas supervisiooni ebapiisavaks 80% vastanuist), näitavad uurimistulemused, et nii riik kui ka tööandjad peaksid leidma võimaluse, kuidas teha kvaliteetne supervisioon, sh supervisioon väljaspool oma töökohta kõigile lastekaitsetöötajatele kättesaadavaks.

Kokkuvõte ja järeldused

Lastekaitsetöötajate hinnangutel põhinev uurimus andis ülevaate lastekaitsetöö olukorrast, arendamist vajavatest valdkondadest ja aastatel 2001–2010 toimunud muutustest. Kokkuvõtvalt võib öelda, et uurimuses osalenud lastekaitsetöötajad olid 2010. aastal positiivsemalt häälestatud, hindasid laste olukorda ja oma võimalusi lapsi ja nende peresid aidata paremaks. Samas oli lastekaitse valdkonnas jätkuvalt suureks probleemiks nii inim- kui ka raharessursi puudus ning ebapiisav seaduslik regulatsioon.

Heameelt võib tunda selle üle, et enamikul uurimuses osalenud lastekaitsetöötajatest on erialane kõrgharidus. See peaks olema selle töö puhul enesestmõistetav, kuna lastekaitse nõuab spetsiifilisi ja põhjalikke erialaseid teadmisi. Vähemtähtsad ei ole ka aitamistööle vajalikud isikuomadused.

Lastekaitsetöötajaid oleks vaja juurde nii kohalikes omavalitsustes kui ka maavalitsustes. Kuigi võrreldes 2001. aastaga on lastekaitsetöötajate arv suurenenud, on viimastel, majandussurutise aastatel lastekaitsetöötajate ametikohtade juurde loomine peatunud. Selleks et lastekaitsetöötajad saaksid keskenduda ennetustööle, tuleks seadusega kehtestada, et kohalikes omavalitsustes peaks olema iga tuhande lapse kohta üks täiskohaga lastekaitsetöötaja ametikoht, maal iga viiesaja lapse kohta üks lastekaitsetöötaja ametikoht. Oluline on taastada või luua igasse maakonda täiskohaga laste hoolekannet ja lastekaitset koordineeriva ametniku töökoht.

Lastekaitsetöötajad tundsid puudust mitmesugustest lastele ja peredele mõeldud teenustest, nagu tugiisik, psühholoogiline nõustamine, logopeed, perelepitus, puuetega lastele mõeldud teenused ning ravi- ja rehabilitatsiooniteenus sõltuvushäiretega lastele. Väga tähtsaks peeti pakuda vanematele järjepidevat koolitust. Vanemlike oskuste arendamisele ja hoiakute kujunemisele suunatud koolitus peaks olema kättesaadav ka neile lapsevanematele, kelle majanduslik olukord ei võimalda selle eest ise tasuda.

Kuigi lastekaitsetöötajate tööülesanded on jäänud üldjoontes samaks, on teravalt esile kerkinud uued probleemid, sh seoses laste sõltuvusega või lapsevanemate töötamisega väljaspool kodukohta. Lastekaitsetöötajad vajavad tuge ja koolitust juriidiliste küsimuste lahendamisel, sh lapse huvide kaitsmisel vanemate lahutuse korral, käitumis- ja sõltuvusprobleemidega ning puuetega laste ja nende peredega tegelemisel.

Uurimistulemused näitavad, et lastekaitset reguleerivad seadused ei paku lastekaitsetöötajatele piisavalt tuge igapäevatoos. Lastekaitsetöötajate hinnangul vajavad seadused kaasajastamist, suuri lootusi pannakse uuele lastekaitseadusele.

Tööpingete leevendamiseks ning läbipõlemise vältimiseks tuleks võimaldada kõigile lastekaitsetöötajatele kvaliteetset supervisiooniteenust. Üheks võimaluseks oleks luua selleks spetsiaalne riiklik institutsioon, kus töötaksid eriväljaõppe saanud spetsialistid.

2010. aastaks oli paranenud lastega kokkupuutuvate spetsialistide võrgustikutöö ning selle arendamisega tuleks edasi tegeleda; 2008. aastast kohustuslikuks muutunud juhtumikorralduse meetod vajab aga lastekaitsetöötajate seas veel juurutamist ja lahtimõtestamist.

Riigi tasandil tuleks mõelda lastekaitsetöö ühtlustamisele, kuna praegu on iga kohalik omavalitsus lahendanud lastekaitse korralduse oma parema äranägemise järgi. Eesti vajab läbimõeldud ja järjekindlat perepoliitikat ning kaasaja nõudmistele vastavat lastekaitset.

Viidatud allikad

Korp, E., Rääk, R. (2004). Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium, Tervise Arengu Instituut.

Lastekaitse kontseptsioon (2005). Sotsiaalministeerium. http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Lastekaitse_kontseptsioon.pdf (24.02.2010).

Rubeiz, G. (1997). Lastekaitsest. Loengutekstide kokkuvõtted ja ettekanded 1992–1994. Tallinn: Lastekaitse Liit.

Sotsiaalhoolekande seadus (1995). Riigi Teataja 1995, 21, 232.

Tamm, A. (2006). Kuidas aidata kaasa vastutustundliku lapsevanema kujunemisele. Vanema vastutus *versus* riigi vastutus. Teoses: Tulva, T. (2006). *Lapse heaolu Eestis*. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Ülikool, 36–56.

Tikerpuu, A. (1998). Eesti lastekaitsetöö sisu ja dünaamika 1997–2001. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: TPÜ.

Tikerpuu, A., Tulva, T. (1998). Eesti lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis. Tallinn: TPÜ.

Puudega last kasvatavate perede raskused ja vajadused tänases Eestis

Evelin Tamm

puudega lapse tugiisik ja SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefondi vabatahtlike koordinaator

Artiklis annan ülevaate puudega laste perede vajadustest ja ootusest toetavate teenuste suhtes, tuginedes läbiviidud uurimusele¹. Intervjueerisin ajavahemikul detsember 2010 – jaanuar 2011 üheksat puudega lapse vanemat, kes olid kasutanud tugiisiku teenust. Intervjueeritavate peredes kasvavad eri diagnoosiga lapsed, kellel on kas sügav või raske puue, nende hulgas oli nii mitteliikuvaid liitpuudega lapsi kui ka vaimupuudega lapsi.

Sissejuhatus

Iga aastaga on kuni 16-aastaste puuetega laste toetuse saajaid rohkem: 2000. a sai toetust 4409 last, 2008. a 5745 last (*Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2000–2008*, 2009). Olen olnud kolm aastat tugiisikuks erivajadusega lapsele. Vesteldes lapse emaga selgus, et keegi ei ole kunagi pööranud tähelepanu tema vajadustele ja sellele, kuidas ta elumuutustega toime tuleb. Lastekaitseaduse § 53 toob välja, et puudega lapsel on õigus erilisele hoolitsusele lähtuvalt tema spetsiifilistest vajadustest. Temale ja tema hooldajale peab olema kättesaadav igakülgne sotsiaal-, arsti- ja hingeabi. Vaatamata sellele ei tea paljud puuetega laste lähedased midagi tugiisikuteenusest või riiklikust lapsehoiuteenusest ning on kogenud seda, et rehabilitatsiooniplaani koostamisel ei ole lähtutud nende lapse tegelikest vajadustest. Kust lapsevanem peaks infot saama, kes selgitab talle tema õigusi ja võimalusi puudega lapse kasvatamisel? Need ei ole minu küsimused, vaid puudega lastevanemate igapäevased mured.

Puudega laste perede vajadus toetuse ja info järele

Tartu linn pakub tugiisikuteenust intellektipuudega lapsele, mis on mõeldud eelkõige lapse abistamiseks ja arendamiseks. Tugiisiku toel saab laps osaleda eakohastes tegevustes ning õppida ühiskonnas aktsepteeritud käitumist, lapse arendamise kaudu toetatakse ka tema peret (*Tugiisikuteenus* 2010). Tugiisikuteenust kasutanud vanemad pidasid seda teenust oma lastele väga vajalikuks ning väljendasid heameelt selle üle, et Tartus, erinevalt paljudest teistest Eesti omavalitsustest, sellist teenust pakutakse. Vanemate eesmärk tugiisiku kasutamisel on integreerida last ühiskonda. Vanematel endil ei jätku aega ja jõudu ise lapsega tegeleda sellisel määral, nagu lapse erivajadus seda nõuaks; kui peres on veel lapsi, siis vajavad nemadki vanema tähelepanu. Õigel ajal lapsele tuge pakkudes saab tema arengupotentsiaali maksimaalset realiseerida. Teenusele hinnangut andes tõid vanemad välja puudusi teenuse kvaliteedis ja info liikumises. Nagu rääkis puudega lapse isa Mati (siin ja edaspidi nimed muudetud) „... *Et see info jah, liikumine või see kuidagi on veidralt kinni. Ei oska ju ise kuskilt küsida või ja siuke noh mina ei tea, minul on see ka siuke „Oi kas saaks toetust?“ või see on nadi, alati on jube piinlik või*

¹ 2011. a Lääne-Viru Rakenduskõrgkooli sotsiaaltöö õppetoolis kaitstud lõputöö „Puudega lapse tugiisikuteenus Tartu linnas“, mille juhendajaks oli Airi Mitendorf.

vastik.” Spetsialistid peaksid kindlustama vanemale igakülgse teabe kohe, kui selgub, et lapsel on puue: vanemal endil ei ole jaksu otsida infot neile ettenähtud teenustest ja muudest abivõimalustest. See annaks vanematele turvatunde ja teadmise, et neist hoolitakse. Peame mõistma, et puudega last kasvatava vanema koormus on suurem kui tervet last kasvataval vanemal. Uurimuses osalenud vanemad rääkisid, kuidas nad pidid uurima ja nõudma, et saada neile vajalikku teenust või toetust. Ka teenuse kvaliteedist rääkides toodi põhiliste puudustena välja, et teenuseosutaja ei suhelnud perega ega selgitanud teenuse sisu. Samuti esines vanematel raskusi teenuse kasutamiseega: nad pidid ise leidma sobiva inimese, kes oleks nõus läbima koolituse ja hakkama perele tugisikuks; teenuse piiratud maht ei katnud kaugeltki pere vajadust. Vanemad pole saanud teenust kasutada sellel ajal, kui nad sooviksid – nädalavahetustel või pärast tööd kodus. Kuigi tugisikuteenus on mõeldud eelkõige lapse abistamiseks ja arendamiseks, kasutati seda ka lapsehoiuna, mis võimaldas vanematel tööl käia. Tugisikut läks vaja ka haridusasutuses, kuna selgus, et mõned haridusasutused ei ole nõus võtma last ilma tugisikut. Enamasti on lapsevanem pidanud viibima haridusasutuses koos lapsega, sest ei leia sobivat inimest ja tunde on vähe, et keegi saaks iga päev koos lapsega seal viibida.

Vanematele võimalused leida aega iseenda jaoks

Lapse erivajadustest lähtuvalt on vanemad pidevalt kurnatud ja väsinud, sest nad ei saa piisavalt puhata. Nad vajaksid inimest, kes oleks valmis mõnikord olema lapsega ka öösi. Kõigil ei ole oma vanemaid, kes saaksid lapse ajutiselt enda juurde võtta. Intervjuudes vanematega kujunes üheks oluliseks teemaks see, kuid võrd raske on neil leida aega iseenda jaoks. Leiti, et see on paratamatu. Puudega laste vanemad tegelevad enamiku oma ajast lapsega: koordineerivad arsti aegu, viivad ja toovad last haridusasutusse ja teevad kõike muud lapse heaoluks vajalikku. Kui vanemal tekib võimalus üksi olemiseks, siis kasutatakse seda meelsasti looduses viibimiseks, sõprade külastamiseks või kultuuriüritustest osavõtmiseks. Kairit kirjeldas, kuidas ta leiab aega endale: „... *et mina saaksin minna juuksurisse või teatrissegi või arsti juurde regulaarsesse tervise kontrolli, siis see oli null. Pidin oma tuttavaid paluma või siis vaatama saama ära käia sellel nädalapäeval, kui mul on siis tugisik graafikus, sain kaks korda nädalas ainult tugisikut kasutada.*” Keegi ei kahtlegi selles, et vanemad armastavad oma lapsi, aga on inimlikult mõistetav, et vanem kaua vastu ei pea, kui ta ei saa poodigi minna ilma, et ta peaks naabrit appi kutsuma. Regulaarne tervisekontroll ei ole paljude jaoks mõeldav isegi mitte kord aastas. Vanematel puudub võimalus üksinda olla, sest nad ei taha südametud olla ja last üksinda koju jätta ning samas ei tea kunagi, millal lapse tervis võib halveneda.

Kokkuvõtteks

Uurimuse põhjal võib välja tuua, et vajalik on individuaalne lähenemine; kodukülastused; vajadusepõhised teenused ja nende mahud; toetav, märkav ja abistav võrgustik. Vanemad tahaksid, et neil oleks turvatunne nii tänase päeva suhtes kui ka siis, kui laps saab täiskasvanuks. Perede ümber peaks koonduma võrgustik, kes toetab ja nõustab perekonda vajalikul hetkel. Selle nimel peavad võrdset koostööd tegema lapsevanem, riik ja kohalik omavalitsus. Vanemad ei eelda, et nende eest tehakse kõik ära. Kui pakkuda vanematele vajalikku tuge, siis saavad nad olla aktiivsed ja tegusad ühiskonnaliikmed, kes on võimelised enda eest hoolitsema.

Igal uurimuses osalenud lapsevanemal oli oma arvamus ja nägemus, mida tema muudaks või teeks teisiti tugisikuteenus või muude toetuste ja teenuste suhtes. Tuleb usaldada ja kuulata vanemaid, sest nemad elavad selles elus, kus on tekkinud lapse erivajadusest tingitud ootused ja vajadus abile.

Viidatud allikad

Eesti Vabariigi lastekaitseeadus (2010). RT 1992, 28, 370. Viimane redaktsioon jõustunud 1.09.2010

Tervis, töö- ja sotsiaalelu 2000–2008. (2009) Tallinn: Sotsiaalministeerium. www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalsektori_statistika/esinduskogumik_est.pdf (01.03.2010)

Tugisikuteenus. <http://www.annimangumaa.ee/?pid=83&lang=2> (17.04.2010).

Kaasaegne lapse parimaid huve arvestav lapsendamine

Signe Riisalo

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna peaspetsialist

Lapsendamine on lääne kultuuris vana ja tuntud tsiviilõiguslik akt, mille eesmärk on ajas väga palju muutunud. Kui Vanas Roomas oli lapsendamise eesmärk ühiskondliku staatuse andmine või pärija ja uue perekonnapea tagamine, siis tänases ühiskonnas on lapsendamise peamine eesmärk anda lapsele perekond, kes vastaks lapse vajadustele. Arusaam, et lapsendamine toimub eeskätt lapse huvides, on aeglaselt, aga kindlalt juurdunud kogu maailmas. Nii on see juhtunud ka Eestis ning 1. juulil 2010 jõustunud perekonnaseadus annab sellest tunnistust.

Lapsendamise õiguslik tähendus on jäänud sisuliselt samaks: lapsendamisega tekivad lapsendatu ja lapsendaja vahel lapse ja vanema vahelised õiguslikud suhted ja sugulussuhe. Lapsendamisest tulenevaid suhteid ei ole võimalik tühistada, need on elukestvad, et tagada lapsele vajalik kindlustunne pere suhtes, kes on saanud tema vanemateks. Lapsendajast on saanud vanem, kes kannab vanemlikku vastutust. Vanemliku vastutuse sisuks on hooldusõigus, mis koosneb *isikuhooldusõigusest* (lapse eest hoolitsemine ja kasvatamine), *varahooldusõigusest* (lapse varaliste huvide kaitse ja vara valitsemine), *otsustus-* ja *esindusõigusest*, *suhtlusõigusest*, *ülalpidamiskohustusest* ja muust vastutusest. Samas on ka lapsel lapsendaja kui vanema suhtes õigused ja kohustused, nagu kohustus vastastikku teineteist toetada, teineteisest lugu pidada, arvestada teineteise huve ja õigusi; vanematega koos elades kohustus oma võimetele vastavalt abistada vanemaid koduses majapidamises jm. Lapse ja vanema vaheline õigussuhe on reguleeritud perekonnaseaduse 9. peatükis.

Seadus täpsustab lapsendamise lubatavuse kriteeriume (§ 147 lõige 1, 3), lisaks on oluline muutus lapsendamissaladuse lahtimõtestamine (§ 164). Esimest korda reguleerib seadus lapsendamise ettevalmistamiseks tehtavaid toiminguid (§ 158) ja rahvusvahelist lapsendamist (§ 165).

Lapsendamise lubatavus

Kuni 1995. aasta 1. jaanuarini oli lapsendamise lubatavuse alus lihtne: lapsendada oli lubatud ainult alaealisi lapsi ja nende huvides. Tõenduseks, et lapsendamine on muutunud lapse huvisid arvestavamaks, on ka 1995. aastast kuni 2010. aasta juulini kehtinud perekonnaseaduse ja praegu kehtiva seaduse lapsendamise peatüki esimese paragrahvi võrdlus. Varem reguleeritule lisandus terve hulk lapse huve järgivaid nõudeid, mida lapsendamise ettevalmistamise käigus lastekaitsetöötajal ja hiljem kohtunikul otsust langetades tuleb kaaluda. Lapsendamine on lubatud juhul, kui see on lapse huvides ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib vanema ja lapse suhe. Lapsendajat valides tuleb arvestada tema isikuomadusi, suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit, võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi; võimalusel tuleb arvestada ka lapse bioloogiliste vanemate eeldatavat taht. Otsustamisel võetakse arvesse lapse üleskasvatamise järjepidevus, lapse rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu. Lapsendamisel tuleb hoiduda õdede ja vendade lahutamisest.

Lapsendamise ettevalmistamine

Lapsendamise juures on täiesti uus lapsendamise ettevalmistamise regulatsioon, millele lisanud sotsiaalministri määrus lapsendamise ettevalmistamise käigus läbiviidavatest kohustuslikest toimingutest ja nende sisust, lapsendamise sooviavalduses esitatavate andmete loetelust ja maavalitsuse kogutavate dokumentide loetelust (sotsiaalministri 18. juuni 2010 määrus nr 42). Kui varem tugines maavalitsuse lastekaitsetöötaja peamiselt sisetundele ja soovitusliku iseloomuga juhistele, siis nüüd on loodud alus lapsendamise sisuliseks ettevalmistamiseks. Olulise uuendusena on maavalitsuse toimingute hulgas kohustus viia läbi lapsendajatega pereuuring, mis on perekonna vanemaks olemise eeldusi, pere ajalugu, suhteid ja muud kaardistav kokkuvõtte hindamiseks pere ressursse lapse kasvatamisel. Maavalitsusele on antud õigus suunata perekond vajadusel asjakohasele koolitusele, et tagada perekonna ettevalmistamine lapse perre tuleks. Maavalitsusel on oluline roll lapse ja perekonna kokkuviiemisel.

Lapsendamise saladus

Lapsendamine on olnud meie kultuuris saladus, ja seda sõna otseses tähenduses. Lapsendamise saladuses hoidmise nimel lubas kuni 1995. aastani kehtinud nõukogudeaegne seadus muuta lisaks lapse nimele ka lapse sünni kohta ja sünni aega mitme kuu võrra. Sellisest saladusest me tänapäeval ei räägi, sest tulles tagasi lapse parimate huvide juurde, on lapsel õigus teada oma päritolu. See ei ole paljas õigus, millega pole midagi peale hakata, vaid sel on oluline osa isiksuse arengus ja hilisemas emotsionaalses toimetulekus. Pigem tuleb meil nüüd lähtuda põhimõtetest, et lapsel on õigus teada lapsendamise fakti ja asjaolusid. Presid valmistatakse ette, kuidas ja millal lapsele sellest rääkida koolitusel, kuhu maavalitsus saab pere suunata. Seadus annab sõnaselgelt lapsendatule õiguse saada teavet maavalitsuselt (alaealisele lapsendaja nõusolekul) lapsendamise fakti kohta, samuti õiguse saada teavet oma bioloogiliste vanemate, vanavanemate ning õdede ja vendade kohta. Viimast õigust kitsendab teise osapoole valmisolek avatud suhtlemiseks, kuid sugulaste olemasolu ei saa lapsendatu eest varjata. Võidakse küsida, et milles siis üldse seisneb lapsendamise saladus? Saladusel on kaks olulist osa: esiteks ei tohi ametiisikud, kes oma töökohustuste tõttu teavad lapsendamisest, seda infot avaldada, ja teiseks ei ole bioloogilisel vanemal õigust saada teavet oma lapse kohta pärast lapsendamist. Kuigi viimasel juhul on ka erandeid, sest kui vanem on andnud isikuliselt määratud nõusoleku (peresisene lapsendamine lapsevanema abikaasa poolt või vanemale tuttava isiku poolt), siis on neil teave lapsendaja kohta olemas. Kokkuvõtvalt on oluline, et lapsendamine ei oleks saladus lapse jaoks ja et täiskasvanud, eeskätt lapsendajad, last kasvatades teadmist tema päritolu kohta pidevalt toidaksid.

Rahvusvaheline lapsendamine

Rahvusvahelise lapsendamise tõhusamaks korraldamiseks ning Haagi 1993. aasta rahvusvahelise lapsendamise konventsiooni täitmiseks on Vabariigi Valitsus loonud sotsiaalministeeriumi juurde vastava komisjoni (Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2010 määrus nr 75), kuhu kuuluvad lisaks sotsiaalministeeriumi esindajale üks maavalitsuse ja üks kohaliku omavalitsuse esindaja. Komisjoni pädevuses on rahvusvaheliste lapsendamiste heakskiitmine, Haagi konventsiooni nõuete täitmise jälgimine ning Eestiga lapsendamise alast koostööd tegevate partnerite heakskiitmine.

Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2011–2015, punkt 7b seab eesmärgiks vähendada lapsendamisega seotud bürokraatiat, et üha enam asenduskodudes elavaid lapsi jõuaks senisest kiiremini sobivatesse peredesse. Selleks tuleb luua lapsendamiseelsete ja -järgsete teenuste kontseptsioon.

Laste ja perede arengukava 2012–2020 tegevussuunas 3.3.5 vanemliku hoolitsuseta lastele peresarnase ja igakülgset arengut soodustava elukeskkonna võimaldamise kohta on kirjas ka lapsendamisega seotud tegevused:

- hooldus- ja lapsendajaperedele mõeldud kehtiva koolitusprogrammi arendamine ja vajadusel laiendamine eestkosteperedele
- hooldus-, eestkoste- ja lapsendajaperedele nii eel- kui ka järelteenuseid hõlmava tugisüsteemi väljatöötamine.

Lapsendatud laste arv aasta jooksul aastatel 2002–2010

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Lapsendatud laste arv aasta jooksul (uude perre Eestis)	46	52	74	49	57	54	49	37	48
Lapsendatud laste arv aasta jooksul (peresisene)	54	63	63	87	81	57	62	65	62
Lapsendatud laste arv aasta jooksul (rahvusvaheline)	33	15	28	16	20	31	28	24	28
Kokku lapsendatud lapsi	133	130	165	152	158	142	139	126	138

Allikas: Sotsiaalministeerium

Oma Pere peab tähtsaks seda, mis eelneb ja järgneb lapsendamisele

Sigrid Petoffer
MTÜ Oma Pere tegevjuht

Eesti peredes elab ligikaudu 2000 lapsendatud last, kellest pool on lapsendatud uude perekonda. Lapsi, kes vajavad vanemlikku hoolt, on Eestis palju. Just sel põhjusel on oluline lapsendamisest rohkem rääkida. Lapsendamine erineb loomulikult teel lapsevanemaks saamisest. Esiteks on iga oma vanematest eraldatud laps kogenud traumat ning tema aitamine vajab täiendavaid teadmisi. Teiseks kaasneb lapsendamisega suurem vastutus, kuna laps vajab turvalist peret ja seepärast tuleb vältida uusi ebaõnnestumisi. Lapsendaja peab mõistma, et lapse jaoks on tähtsad mõlemad: nii sünnijärgsed vanemad, kellega lapsel on seotussuhe,

kui ka lapsendajad, kellega tal tekib (või ei teki) kiindumussuhe. Lapsendamise õnnestumine oleneb eelkõige lapsendaja enda väärtushinnangutest, tahtest ja empaatiavõimest.

Lapsendamisega tegelevad Eestis peamiselt maavalitsused, kuid nende ressursid on piiratud. Sel põhjusel asutasid 2008. aasta jaanuaris 58 inimest MTÜ Oma Pere, mille eesmärk on toetada vanemliku hooleta jäänud lapsi lapsendamise kaudu. Praegu on ühingu 146 liiget ja võin julgelt öelda, et ühingusse on koondunud valdkonna parimad praktikud: pered, spetsialistid ja ametnikud. Oleme aidanud kaasa perede leidmisele, nende ettevalmistamisele ja toetamisele lapse kasvatamisel. Ühingu liikmete kogemused ja vaatenurgad on paari aastaga toonud esile kõige olulisema. Tänu sellele pandi ühiselt kirja laste ning perede vajadused, millest lähtudes töötati välja 7 teenust ja 11 tegevust. Pakume praegu ja tulevikus teenuseid, mille kvaliteedis oleme ise kindlad, vähem oluline pole teenuste jätkusuutlikkus.

Oleme jaganud lapsendamise protsessi nelja etappi, mis said kirja tänu Heateo SA-le (www.heategu.ee), kelle missioon on toetada alustavaid ja tegutsevaid sotsiaalseid ettevõtteid. Igas etapis on kirjeldatud nii laste kui ka perede vajadused, riskid ning teenused ja tegevused. Parim, kui lapsendaja läbib teekonna, jätmata vahele ühtegi sammu. Peamised põhjused, mille tõttu lapsendamine ebaõnnestub, on vale motivatsioon, kiirustamine või liiga kõrged ootused lapsele. Oleme keskendunud lapsendamisele, kuid meie juurde on alati oodatud ka hooldus- ja eestkostepered.

Lapsendamise esimeseks etapiks on **perele info edastamine** vanemliku hoolitsuseta lapse abistamise võimaluste kohta laiemalt. Vaatamata infoajastule ja ametnike pingutustele on perede teadmised puudulikud, mistõttu tihti ei tehta vahet erinevate asendushoolduse vormide vahel. Nii võib pere kohe alguses sattuda valele teele. Info vahendamisel mängivad olulist rolli portaal omapere.ee, internetinõustamine ja virtuaalne raamatukogu. On tähtis, et info jõuaks pereni õigesti inimestelt ja võimalikult täpselt. Teisel etapil toimub **pere ettevalmistamine lapsendamiseks**. Lapsendamiseks ettevalmistuv pere vajab individuaalset nõustamist, mida pakutakse nii telefoni, interneti kui ka kohtumise teel. Hea, kui saab lisaks maavalitsuse poolt tehtud pereuuringule hinnata spetsialisti abiga ka isiklikke ressursse. Kolmas etapp – **lapse saabumine perre** – on selle teekonna oluline ja seni tagaplaanile jäänud osa. Siin saab pere valida talle sobivaid teenuseid, kuid peamine on keskenduda võimalikult palju lapsega koos olemisele. Neljandaks etapiks on **lapsendamisjärgne pereelu**, mille juures vajab pere kõige enam abi lapse kasvatamisel. Suureks toeks on nii individuaalne kui ka grupinõustamine ja ühisüritused. Perede omavaheline tugivõrgustik ja lähedaste toetus on hindamatu väärtusega. Eraldi märkimist väärib tänavu maikuus Eesti viies piirkonnas käivitunud mentorlusprogramm, mida rahastab SEB Heategevusfond ja mis võimaldab kõigil soovijatel kohtuda isikliku lapsendamise kogemusega MTÜ Oma Pere liikmega, osaleda grupinõustamisel ja kasutada professionaalset abi Eesti parimates nõustamiskeskustes. Põnevusega ootame lapsendamise elektroonilise käsiraamatu valmimist, mis on tulevikus abiks igale osapooltele: maavalitsusele, asenduskodule ja lapsendaja perele. Lisainformatsioon kodulehel www.omapere.ee.

Lõpetuseks tahan tänada kõiki inimesi, kes on aidanud lastekaitseüsteemi päev-päevalt paremaks muuta: lastekaitse- ja sotsiaaltöötajaid, spetsialiste, õpetajaid, kasvatajaid, arste, kohtunikke ja kõik teisi, kes puutuvad kokku lapsendamisega. Igaüks saab anda oma panuse lapsendamiste arvu tõstmiseks, leides aega inimeste jaoks, kes soovivad lapsendada, ja suunates neid õigele rajale.

Saatjateta ja kaubitsetud lapsed

**Helen
Pärna**

**Keete
Janter**

MTÜ Omapäi
tel 5344 2777
info@omapai.ee
www.omapai.ee

Artikkel annab ülevaate inimkaubanduse mõistest, keskendudes eelkõige lapsohvritele – saatjata ja kaubitsetud lastele. Käsitleme Eesti olukorda selles kontekstis ning anname ülevaate äsja Oslos toimunud laste kaubitsemise vastasest konverentsist.

Mis on inimkaubandus ja kes on saatjata laps

Naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll, nn Palermo protokoll artikkel 3a kohaselt tähendab **inimkaubandus** isiku eksploateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimrõvi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Eksploateerimisena käsitletakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sedalaadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist. Kuigi Eesti ei ole seni olnud kaubitsetud laste sihtriigiks, peame sellegipoolest olema valmis kaubitsetud lapsohvri abistamiseks, kui selline olukord tekib. Kui tegemist on lapsega – konventsioonide mõistes alla 18-aastase isikuga – peetakse toimunud inimkaubanduseks isegi juhul, kui ükski sunnivahend ei leia tõestamist, kuid last on värvatud, veetud, üle viidud, majutatud või vastu võetud ärakasutamise eesmärgil

(Euroopa Nõukogu Inimkaubandusevastase konventsiooni artikkel 4 punkt c ja Palermo protokoll artikkel 3 punkt c).

Saatjata laps / saatjata alaealine on vanematest ja teistest sugulastest eraldatud laps, kelle eest ei hoolitse täiskasvanu, kellel on selleks seaduslik õigus ja kohustus (*Statement of Good Practice* 2009). Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse § 6 järgi on saatjata alaealine välismaalane alla 18-aastane välismaalane, kes saabub või on saanud Eestisse ilma vanema või eestkostjata või kes jääb Eestis viibides ilma vanema või eestkostjata.

Enamik riike pöörab erilist tähelepanu saatjateta lastele, kuna nad võivad olla kaubitsejate mõju alla sattunud või nendega plaanitakse kaubitseda sihtriigis. Lapsi, nagu ka täiskasvanuidki, peetakse võlaorjuses, kuritarvitatakse prostitutsioonis ja pornograafias ning teistes ebaseaduslikes tegevustes. Kaubitsetud lapsele peale surutud tegevus on ohtlik tema tervisele ja/või füüsilisele, vaimsele, hingelisele, moraalsele ning sotsiaalsele arengule ja võib katkestada lapse haridustee (ILO 2010). Lastekaitse seaduse § 33 järgi peab laps olema kaitstud igasuguse seksuaalse ärakasutamise eest, sealhulgas on keelatud täiskasvanu poolt lapse ahvatlemine seksuaaltegevusse, lapse kasutamine prostituudina ning lapse kasutamine pornograafilistel eesmärkidel.

Saatjata ja kaubitsetud laste puhul kasutatakse ka terminit **vanematest eraldatud laps** (*separated child*). Vanematest eraldatud on alla 18-aastane laps, kes viibib väljaspool

oma päritoluriiki ning on eraldatud oma mõlemast vanemast või eelnevast seaduslikust või peamisest hooldajast. Laps võib olla täiesti omapäi või elada laiendatud perekonna juures, kes ei pruugi olla tema peamised hooldajad. Kõik sellised lapsed on rahvusvahelise kaitse all laialdaste rahvusvaheliste ja regionaalsete instrumentide alusel (*Statement of Good Practice* 2009).

Olukorrast Eestis

Politsei- ja piirivalveameti info kohaselt on pärast Eesti liitumist Schengeni viisaruumiga (21.12.2007) illegaalse immigratsiooni lähteriikide kodanikud hakanud Eesti vastu suuremat huvi tundma. Peamine eesmärk on saada Schengeni viisa, mis annab õiguse siseneda kõigi Schengeni liikmesriikide territooriumile. Sageli kasutatakse ebaseaduslikuks sisserändeks legaalseid võimalusi, nagu turism, transiit, õppimine, tööalased ja isiklikud kontaktid. Politsei- ja piirivalveameti statistika põhjal on varjupaiga taotlejate arv Eestis viimastel aastatel näidanud tõusutrendi: 2008. aastal registreeriti 14 juhtumit, järgnevatel aastatel aga juba ligi 40 juhtumit aastas.

2009. aasta sügisel pidas piirivalve kinni kaks alaealist viisarežiimi rikkujat Afganistanist, kes põgenesid kodakondsus- ja migratsiooniameti ruumidest enne intervjuerimist. Samal aastal taotles varjupaika kaks Afganistani päritolu isikut, kelle vanuse määramisel selgus, et tegu on täiskasvanutega. 2010. aasta juulis peeti viisarežiimi rikkumise eest kinni Türgi päritolu 17-a poiss, kes paigutati Harku väljasaatmiskeskusesse ja saadeti Eestist välja.

Saatjata ja kaubitsetud laste ning varjupaigataotlejate hulka on võimatu ette ennustada. Varjupaigataotlejate hulga suurenemine on seotud üleüldise olukorraga maailmas (sõjad, kataastroofid jmt). Seda näitab ilmekalt Taani (ja ka teiste Põhjamaa riikide) kogemus. 2008. aastal oli Taanis 25 saatjata alaealistega seotud juhtumit, kuid 2010. aastal juba üle 600.

Saatjata ja kaubitsetud laste kontaktpunkt ja riiklik koordinaator

Selge on see, et riigid, kuhu saatjata lapsed saavad, peavad olema valmis nende abis-

tamiseks, võttes arvesse riigi võimalusi ja rahvusvahelisi kohustusi. Vägivalla vähendamise arengukava 2010–2014 toob välja, et teemaga tuleb tegeleda ning 2013. aastaks luuakse saatjata ja kaubitsetud laste abistamise süsteem (<http://www.just.ee/49974>). Lisaks on sotsiaalministeerium koostanud 2009. a „Inimkaubanduse ohvri tuvastamise ja abistamise juhendmaterjali”, mis ei ole küll avalikult kättesaadav.

Eesti osaleb Läänemeremaade Nõukogu (LMN) riskilaste koostöövõrgustikus alates 2002. aastast. Saatjata ja kaubitsetud laste kontaktpunkti funktsiooni täidab **sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakond**. Lisaks rahvusvahelisele koostööle on kontaktpunktil kohustus olla teabe vastuvõtja ja/või edastaja, kui võrgustikus osalev riik informeerib kontaktpunkti leitud Eesti päritolu lapsest või Eestist on leitud mitte Eesti päritolu laps.

Riikliku koordinaatori rolli täidab **MTÜ Omapäi** (kuni 2011. a oli koordinaatoriks Tartu Laste Tugikeskus). Meie ülesanne on täiendada veebilehte <http://www.childcentre.info> teemakohaste materjalidega. Oleme võtnud oma eesmärgiks koostöösidemete arendamise Eestis ja rahvusvahelisel tasandil saatjata ja kaubitsetud lastega kokkupuutuvate spetsialistide vahel, et tõsta selle teemaga seotud kompetentsi info ja kogemuste jagamise kaudu. Selleks osaleme ka rahvusvahelistel Läänemeremaade Nõukogu riskilapse ümarlaua võrgustiku kohtumistel. MTÜ Omapäi asutati 2010. a juunis. MTÜ põhitegevuseks on saatjata ja/või kaubitsetud lapse õiguste tagamine, pakkudes turvalist vastuvõtusüsteemi ning vajalikku tuge kuni lapse elu korraldamiseni või tema lahkumiseni Eestist. Koos sotsiaalministeeriumiga osaleme saatjata ja kaubitsetud laste eestkostesüsteemi väljatöötamises: kaardistasime hetkeolukorra, koostame detailse eestkostja ameti profiili ja ülesannete kirjelduse, otsime ja koondame potentsiaalseid eestkostjaid ning valmistame ette koolitusmaterjalid. Teeme ettevalmistusi teenus(t)e osutamiseks, mis on mõeldud saatjata ja kaubitsetud laste abistamiseks. Samuti on meie jaoks oluline tõsta ühiskonna teadlikkust kaubitsetud ja saatjata alaealiste temaatikast nii Eestis kui ka rahvusvahelisel tasandil. Täpsemalt MTÜ Omapäi tegevusest www.omapai.ee

Laste kaubitsemise vastane konverents

20.–21. juunil toimus Oslos laste kaubitsemise vastane konverents, mille korraldas Norra laste ja võrdõiguslikkuse ning sotsiaalse kaasatuse ministeerium koostöös LMN Läänemereäärsete maade riskilaste ekspertgrupiga (lisainfo <http://www.childcentre.info>). Konverentsile olid palutud selle teemaga tegeleva võrgustiku liikmed, sealhulgas osalejad Eestist. Konverentsi põhiorhk oli kolmel probleemil – uurida eksploateeritud laste võimalikku osalust kuritegelikes võrgustikes, välja tuua riikide kogemused migreeruvate laste osas ning selgitada, kuidas peaks toimima infojuhtimine töös inimkaubanduse ohvritega.

Inimkaubanduse ohvriks langenud laps ei pruugi end alati ohvrina näha ja seetõttu on oluline laste ja ka ühiskonna sellekohane teavitamine. Ennetavatele tegevustele annab kindlasti palju juurde olukorra kaardistamine. Inimkaubandusteemaliste uurimistulemuste rahvusvaheline võrdlus on keeruline kasutatavate terminite paljususe tõttu. Nii märkis Euroopa Komisjoni inimkaubandusevastase töö koordinaator **Myria Vassiliadou** (<http://ec.europa.eu/anti-trafficking/>), et võrreldav statistiline informatsioon Euroopa Liidu tasemel praktiliselt puudub. Seetõttu plaanib Euroopa Komisjon välja anda nimekirja põhilistest indikaatoritest ja läbivatest teemaga seotud mõistetest ning juhised selle kohta, kuidas sellel teemal uuringuid kavandada.

Tõstatati küsimus, kuidas tunda ära haavatavaid lapsi ja teha seda nii, et abistamise süsteem lähtuks nende vajadustest. See on oluline ohvrite kaitse seisukohalt, kuritegevuse vastu võitlemisel ning selle ennetamisel. Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon seab esimese rahvusvahelise dokumendina ühinenuid riikidele inimkaubanduse ohvrite tuvastamise kohustuse. Kui ohvri vanus ei ole teada ja on põhjust uskuda, et ohver on laps, siis eeldatakse, et tegu on lapsega ja talle võimaldatakse erilised kaitsemeetmed kuni tema vanuse kindlakstelemiseni. Noortele suunatud tänavatöö üksuse Maria juht **Karin Norlin Bogren** (Rootsi) tõi olulise ennetusmeetodina välja kogukonna informeerimise ja harimise brošüüride jagamise kaudu avalikes kohtades.

Vincent Dean Suurbritannia Inimkaubanduse Keskusest (<http://www.soca.gov.uk/>) märkis, et Suurbritanniassa kaubitsetud lapsed on eelnevalt enamasti elanud vaesuses, nad on orvud või elanud oma perest eraldi. Lastega kaubitsejad lubavad laste lõksu meelitamiseks neile tavaliselt paremat elu, hariduse omandamise ja töötamisvõimalusi. Laps sunnitakse võlaorjusesse, nõudes tema käest transpordi- ja majutuskulude ning nn agenditasu maksmist. Mõned Suurbritanniassa kaubitsetud lapsed on tulnud sinna oma vanemate või eestkostjate nõusolekul.

Leedu Caritase esindaja **Kristina Misiniene** tõdes, et alguses hakkas nende organisatsioon tegelema inimkaubanduse täiskasvanud ohvritega, kuid üsna pea sai selgeks, et väga suure osa sihtgrupist moodustavad lapsed – praeguse seisuga on 40% juhtumitest seotud lastega. Oluline on uurida ka täiskasvanute arvamust inimkaubanduse ja eksploateerimise kohta, kuna suhtumisest saab alguse sellele reageerimine või reageerimata jätmine.

Saatjata/kaubitsetud lapsest tuleb Eestis teavitada sotsiaalministeeriumi telefonil 626 9220 või e-posti aadressil kontaktpunkt@sm.ee.

Viidatud allikad

Euroopa Nõukogu inimkaubandusevastane konventsioon (2005).

http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/sooline_v6/inimkaubandus/kirjandus/60.Euroopa%20N%C3%B5ukogu%20v%C3%B5itus%20inimkaubandusega.%20Brosh%C3%BC%C3%BCr.pdf (9.08.11)

ILO Statistical Information and Monitoring Programme on Child Labour (2010). <http://www.ilo.org/public/english/standards/ipecc/simpoc/index.htm> (9.08.11)

Naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll (Palermo protokoll). RT II 2004, 7, 23

Statement of Good Practice (2009). UNHCR. www.separated-children-europe-programme.org (9.08.11)

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus RT I, 09.12.2010, 4

Kuhu on teel Eesti perepoliitika?

Liina Kanter

Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna nõunik

Eesti perepoliitikat on vaja pidevalt arendada, sest olud ja pereelu on viimaste aastakümnetega palju muutunud. Seda iseloomustavad ilmekalt mitmed olulised näitajad. Eelmisel sajandil vähenes sündimus (1990. aastal oli sündimuskordaja 2,05 ja 2010. aastal 1,64). Tõusnud on keskmine oodatav eluiga, kuid endiselt on meeste eluiga naiste omast üle kümne aasta madalam. Inimesed abielluvad ja saavad lapsi hilisemas eas: kui 1990. aastal oli esmasünnitaja keskmine vanus 22,8 aastat ja sünnitaja keskmine vanus 25,6 aastat, siis 2010. aastal vastavalt 26,3 ja 29,3 aastat (Statistikaamet 2011). Abielu osatähtsus on vähenenud ja vaba kooselu osakaal kasvunud. Lahutuste arv on kõrge ja üha rohkem lapsi elab nn taasloodud peres. Samuti on põhjust rääkida samasooliste kooselust, kus kasvavad lapsed. Riigil tuleb perepoliitika kujundamisel nende muutustega sammu pidada ja arvestada perede muutunud vajadustega.

Ootused perepoliitikale ja perepoliitika eesmärk

Eesti ühiskond näib Eesti peredelt ja perepoliitikalt ootavat eelkõige rohkem lapsi. Tegelikult kuulub ühiskonna ootus ja vajadus enamate laste sünni järele rahvastikupoliitika valdkonda, mille üks peamisi teemasid on rahvaarv. Küll aga on perepoliitika rahvastikupoliitikaga seotud, sest rahvaarvu mõjutavad kolm demograafilist protsessi: suremus ja seda mõjutav tervisepoliitika, välisränne ja seda mõjutav rändepoliitika ning sündimus ja seda mõjutav perepoliitika¹. Teadaolevalt saab riik ainult teatud määral mõjutada sündimust, sest seda, kui palju lapsi endale soovitakse ja saadakse, tingivad paljud asjaolud: demograafilised (viljakas eas naiste arv, kooselu alguse aeg, abielulahutuste arv jne), individuaalsed (väärtused, eesmärgid, ressursid) ja keskkonnast tulenevad tegurid (normid, seadused, religioon, sotsiaalpoliitika) (Ainsaar ja Oras 2000). Perepoliitika osa sündimuse mõjutamisel on piiratud ja seisneb eelkõige selles, et riik saab vähendada sotsiaalseid ja majanduslikke takistusi, mis sunnivad inimesi laste saamisest loobuma või laste sündi edasi lükkama. Mis sündimust mõjutavasse poliitikasse puutub, siis siin lähtub riiklik poliitika inimeste seksuaalsetest ja reproduktiivsetest õigustest, sh tunnustades inimese õigust ise otsustada, kas ja millal saada lapsi ning tagades seksuaal- ja reproduktiivtervise teenuste ning vastava hariduse ja teabe kättesaadavuse. Oma sisult tähendab see inimeste toetamist mis tahes kavatsuste korral ja pere loomiseks keskkonna pakkumist, millal nad seda soovivad ja kui soovivad. Ka Euroopa Komisjoni poolt toetatud ja hiljuti esitletud ulatusliku projekti tulemused näitavad, et poliitikad saavad laste saamise küsimuses toetada eelkõige inimeste kavatsusi ja mõjutada pigem ajastust. Rahaliste toetuste mõju sündimusele hinnatakse tagasihoidlikumaks kui töötamist võimaldavaid meetmeid, kuigi näiteks toetuste tõstmisel 10% võrra võib saavutada olulist efekti (Philipov jt 2009). Kuid siinkohal on oluline rõhutada, et elukvaliteedi ja turvalisuse tagamine ei ole pelgalt sündide realiseerimise vahend, vaid eesmärk omaette, et tagada igale lapsele inimväärne elu ja võrdsed õigused ning võimalused, toetades vanemaid laste kasvatamisel. Seejuures lasub esmane vastutus laste kasvatamise ja nende heaolu kindlus-

¹ Rahvastikupoliitika alused 2009–2013. Vt <http://www.valitsus.ee/et/valitsus/arengukavad>

tamise eest lapsevanematel. Seega on perepoliitika eesmärgiks eelkõige perede suurem heaolu ja parem elukvaliteet, millega võib ühtlasi kaasneda enamate laste sünd.

Perepoliitika hetkeseis ja arengusuunad

Juba praegu hõlmab perepoliitika mitmeid olulisi peresid toetavaid meetmeid, kuid vajab jätkuvalt arendamist ning 2009. aasta „Riiklike perepoliitiliste meetmete analüüsist” selgub ka, mis osas ja miks. Selle analüüsi kohaselt iseloomustab Eesti perepoliitikat praegu: 1) meetmete suunatus lapse sünnile ja väikelapseeale 2) rahaliste toetuste ja hüvitiste domineerimine 3) ema ja lapse kesksus ning 4) meetmete vasturääkivus.

Kuna pereelu ei alga ega lõpe lapse sünniga, vaid kestab kogu eluea, pole üksnes lapse sünnihetkele ja väikelapseeale suunatud perepoliitika kestlik. Perepoliitika seisukohast vaadatuna võivad pered vajada tuge ka lapse kasvades ja elu muudelgi perioodidel (s.o elukaarepõhine lähenemine). Lisaks otsesele rahalisele toetusele vajavad pered ka teenuste abil antavat tuge, st oluline on just meetmete mitmekesisus. On loomulik, et lapseootel ja vastsündinud lapse ema on riigis erilise kaitse all. Mõnede väheste bioloogiliste erisuste kõrval võib isa pakkuda lapsele emaga samaväärset tuge. Eesti riigis on enamik perepoliitilisi meetmeid soolist võrdõiguslikkust arvestavad ja isal on emaga võrdsed õigused. Samas takistavad kinnistunud hoiakud ja stereotüübid mõlema vanema aktiivset osalust lapse kasvatamises. Teiste, eelkõige Skandinaavia riikide kogemus on aga näidanud, et poliitiliste meetmete kaudu on võimalik edendada isa osalust pereelus ja sel teel pakkuda positiivseid elamusi nii mehele, naisele kui ka lapsele.

Neljas perepoliitikat iseloomustav tegur – meetmete tugev vasturääkivus – on aga ressursside raiskamine ja takistab perepoliitika terviklikku arendamist. Taani ja Rootsi perepoliitilisi meetmeid analüüsides võib veenduda, et erinevad meetmed täiendavad üksteist ja katavad nii laste ja perede vaesuse vähendamise, lapse heaolu, naiste tööhõive kui ka soolise võrdõiguslikkusega seotud eesmärged, töötamata sealjuures üksteisele vastu².

Koostatav „Laste ja perede arengukava 2012–2020” (edaspidi arengukava) on vajalik töevahend perepoliitika nii lühi- kui ka pikaajaliste strateegiliste eesmärkide seadmiseks ja tegevuste elluviimiseks. Arengusuunad on arengukavas seatud perede ja perepoliitika praegust olukorda ning vajadusi arvesse võttes. Toetuste kõrval on enam tähelepanu pööratud teenuste arendamisele (laste päevahoiu parema kvaliteedi, kättesaadavuse ja paindlikkuse tagamine, vanemluse toetamine jpm). Samuti peetakse arengukavas oluliseks toetuste ja teenuste kompleksust, mis võimaldaks katta erinevaid eesmärged (vaesuse vähendamine, töö- ja pereelu ühitamine jm), sujuvat üleminekut ühelt meetmelt teisele (näiteks vanemahüvitiselt lapsehoiule) ning väldiks meetmete üksteisele vastutöötamist. Arengukava iseloomustavad järgmised märksõnad: tõendus põhinevus, ennetus, kuluefektiivsus, poliitika stabiilsus.

Riigi tasandil peame otstarbekaks käsitleda laste- ja perepoliitikat koos ja ühtsena, kuid otseselt perepoliitika eesmärkide saavutamiseks näeb arengukava ette eelkõige järgmisi meetmeid:

- vanemlust toetavate hoiakute kujundamine ja teadmiste suurendamine (2. strateegiline eesmärk)
- toimiva sotsiaalkaitsesüsteemi arendamine (4. strateegiline eesmärk)
- naistele ja meestele võrdsemate võimaluste loomine töö-, pere- ja eraeluks, soodustamaks kvaliteetset ja iga pereliikme vajadustele vastavat igapäevaelu (5. strateegiline eesmärk).

Järgnevalt keskendungi viimase meetme tutvustamisele (huvitava ja põhjaliku ülevaate kõigist perepoliitika meetmetest leiab arengukavast).

² Laste ja perede arengukava 2012–2020 eelnõu 13.07.2011 seisuga

Töö-, pere- ja eraelu ühitamise toetamine

Kui tööelu ja pereelu on üsna laialt levinud terminid, siis lahtiseletamist vajab vahest eraelu mõiste lisandumine. Eraelu eraldi rõhutamine on vajalik, kuna perekondlike kohustuste all peetakse tavaliselt silmas nii laste kui ka teiste pereliikmete eest hoolitsemist ning koduseid ülesandeid. Nende kohustuste kõrval on vaja väärtustada ka inimese enda vaba aega näiteks huvialade või hobidega tegelemiseks.

Nii Eesti naised kui ka mehed soovivad end realiseerida erinevates eluvaldkondades (Vaher ja Seeder 2007), aga lisaks sellele soovile on sageli perel ka vajadus kahe leivateenija järele. Perepoliitika püüab tagada kõigile inivididele valikuvabadust, võrdseid õigusi ja kohustusi erinevate rollide täitmisel ning tasakaalu erinevate eluvaldkondade vahel.

Kuna Eestit ohustab pigem naiste eemalejäämine tööturult ja seega suurem vaesusrisk, samas kui meestele langeb suur töö- ja vastutuskoorem pere majandusliku toimetuleku eest ja sellega seotud terviseriskid, on arengukava tegevused suunatud eeskätt tasakaalu loomisele nii hoiakutes kui ka reaalses võimalustes³. See tähendab rida tegevusi, mis soodustavad isade pereelus ja emade tööelus suuremat osalemist, sh laste päevahoiu teenuse ning töötaja- ja peresõbraliku töökeskkonna arendamist.

Näiteks on juba 11 aastat korraldatud töötaja- ja peresõbraliku tööandja konkursi pinnalt plaanis välja töötada töötaja- ja peresõbraliku tööandja tunnistus. Erinevalt konkursist hõlmaks see lisaks ettevõtetele ka avaliku sektori töökohti ja annaks rohkematele tööandjatele võimaluse töökohta arendada, end tõestada ja saada tunnustatud kui töötaja- ja peresõbralik tööandja. Nii töötaja- ja peresõbraliku ettevõtte auhind kui ka tunnustus tõstavad tööandja ja töökoha mainet ning võimalust seeläbi kvalifitseerituma tööjõu saamiseks. Peamine kasu saadakse aga reaalsest töötaja- ja peresõbralikust töökeskkonnast, sest töötaja, kelle vajadustega arvestatakse, suudab töötada paremini, on tervem ja rõõmsameelsem.

Laste päevahoiu all mõistetakse arengukava kontekstis nii koolieelset lasteasutust kui ka lapsehoiu teenust. Laste päevahoid võib kõlada küll pehmelt, kuid see puudutab nii hariduspoliitikat kui ka mitmeid sotsiaalpoliitika osavaldkondi: laste- ja perepoliitikat, soolise võrdõiguslikkuse poliitikat, sotsiaalkaitse-, tööturu- ja tervishoiupoliitikat, mis tagavad ühelt poolt laste õiguse kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule ning teisalt meeste ja naiste tööhõive, vältides seega vaesust ja soodustades soovitud laste sündi. Seda arvestades on päevahoiuteenuste kättesaadavus, paindlikkus ja taskukohasus määrava tähtsusega nii üksikisiku kui ka riigi tasandil.

Vähem tähtis ei ole lastele päevahoiuteenuste pakkumisel tagada nende kvaliteet, sest teenus on mõeldud lastele ja seetõttu peab see lähtuma eelkõige laste huvidest ja vastama laste vajadustele.

Töö-, pere- ja eraelu ühitamine, sh laste päevahoid on ka üks Euroopa Liidu strateegiaid läbivatest põhimõtetest. Euroopa Liidu riikides ollakse üha enam veendunud, et pikaajalises perspektiivis on soolisel võrdõiguslikkusel sündimusele tugev positiivne mõju, samuti töö- ning pereelu ühitavatel ja perede elukvaliteeti laiemalt mõjutavatel meetmetel (Ronsen ja Skrede 2006).

Just seetõttu on arengukavas laste päevahoiu arendamiseks ette nähtud niisugused tegevused nagu laste päevahoiu kvaliteedinäitajate analüüs ja vajadusel nende hindamise, kontrolli ja korra täiendamine seadustes. Näiteks täiendab haridus- ja teadusministeerium lasteasutuste minimaalse töötajate koosseisu korda: suurendatakse töötajate arvu lapse kohta, mis ilmselgelt parandab teenuse kvaliteeti. Senisest suurem koostöö laste päevahoiu arendamisel hariduse-, sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna vahel on arengukavas omaette eesmärk. Ka päevahoiuvõimaluste parandamiseks ja uute kohtade loomiseks nähakse arengukavas ette raha taotlemist eri programmidest ja fondidest.

³ Laste ja perede arengukava 2012–2020 eelnõu seisuga 13.07.2011

Viidatud allikad

- Ainsaar, M., Oras, K.** (2000). Laste arvu mõjutavad tegurid Eestis. Kogumikus: Ainsaar, M. (toim.) Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas. Tartu: Rahvastikuministri büroo, Johannes Esto Ühing, 112–133
- Philipov, D., Thévenon, O., Klobas, J., Bernardi, L., Liefbroer, A. S.** (2009). Reproductive Decision-Making in a Macro-Micro Perspective (REPRO) State-of-the-Art Review. *European Demographic Research Papers* No 9.
- Riiklike perepoliitiliste meetmete analüüs. Esitamiseks Vabariigi Valitsusele 2007.–2011. aasta tegevusprogrammi punkti 1.16.2 „Ülevaade analüüsist riiklike perepoliitiliste sammude mõjust sündimusele ja laste kasvatamisele” täitmise raames.** (2009). EV Sotsiaalministeerium. Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond.
- Ronsen, M., Skrede, K.** (2006). Nordic fertility patterns: compatible with gender equality? In: Ellingsgaeter, L. (ed.) *Politicizing parenthood in Scandinavia: gender relations in welfare states*, Bristol: The Policy Press, 53
- Vaher, B., Seeder, K.** toim. (2007). Töö ja pere. Paindlik töökorraldus ja lastevanemate tööhõive. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Peresõbraliku firma töötajad on oma ettevõttele lojaalsemad

Merle Lindma
Microsoft Eesti personalijuht

Paljud ettevõtted peavad töötajasõbralikkuse all silmas palganumbreid ja soodustusi ega vaeva end küsimusega, kuidas raskel ajal oma töötajatesse rohkem panustada. Tegelikult algab töötajasõbralikkus organisatsioonikultuurist, mis hõlmab töötajate kohtlemist ja suhtumist neisse, nende arenguvõimalusi, väärtusi ning muud neile olulist.

Äripäeva ning Pere ja Kodu kõige töötajaja peresõbralikuma ettevõtte konkursil pälvis tänava esikoha Microsoft Eesti. Eesti ühiskonnas on üldine ootus, et mehed peavad pere ülalpidamiseks töötama ning naised hoolitsema eelkõige laste ja kodu eest. Kui ühiskonnas on valdavalt selline rollide jaotus, ei saa rääkida töötajaja peresõbralikkusest, sest juba ühiskonna alustalas – perekonnas – ei anta vastastikku võrdseid võimalusi töötamiseks ja pereelus osalemi-

seks. Kindlasti on siin ka erandeid nii ettevõtete kui ka perekonna tasandil, nii et olukord pole kindlasti lootusetu.

Avatud suhtlemine ja kaasav juhtimine

Microsoftis peame ettevõtte suurimaks väärtuseks oma inimesi. Kasu, mis töötajatesse panustamine toob, on mõlemapoolne, ja seda mõistab ka ettevõtte juhtkond. Nagu meie tegevjuht Rain Laane on öelnud, on töötajaja peresõbralikus ettevõttes inimesed õnnelikud, töötulemused head ja muresid vähe.

Microsofti organisatsioonikultuuri märksõnadeks on avatud suhtlemine ja töötajaid kaasav juhtimine. Äärmiselt suur roll positiivse õhkkonna loomisel on just juhtidel. Loomulikult on ettevõtete omanikud alati

huvitatud kasumlikust ärist, ent küsimus on selles, kuidas ja millise strateegiaga tulemuseni jõutakse. Targa personalipoliitika puhul ei pea kõik väljenduma rahas, pigem peavad omanikud ja juhid oma mõtetes ja tegudes hoolima töötajast, väärtustama oma ja kolleegide peresid.

Samas ei ole mõtet huupi toimetada. Kindlasti tasub töötajatelt küsida, mida hinnatakse, millises ettevõttes töötada soovitakse, et need ideed siis koos ellu viia. Tasub tunda siirast huvi, kuidas töötajal läheb, kas on muresid, kas saab aidata või toeks olla; teada oma töötaja laste vanust ja nimesid, tunda huvi, kuidas neil läheb; võimaldada lapse kõrvalt nii isal/emal kodust töötamist või pakkuda paindlikku tööaega – võimalusi on palju. On oluline, et ettevõtte soov olla töötaja- ja peresõbralik oleks siiras. Taas saab kõik alguse väärtustest ja suhtumisest, liidri vari on pikk. Microsoft Eesti tegevjuht Rain Laane jaoks on töötajasõbralikkus väga suur väärtus, mille nimel on ettevõtte valmis jõupingutusteks. Microsoftis hinnatakse kõrgelt tagasisidet töötajatelt ning uuritakse järjekindalt töötajate rahulolu, soove ja vajadusi.

Microsoft Eesti meeskonnas toetatakse avatud suhtlemist ning pööratakse suurt tähelepanu meeskonnavaimu säilitamisele. Kollektiiviga tähistame kontori köögis kooGISõõmisega kõikvõimalikke tähtpäevi ning korraldame meeldejäävaid meeskonnaüritusi. Ühisüritused toimuvad Microsoftis kaks korda aastas ning ka kitsastes majanduslikes tingimustes, kus eelarve on piiratud, on ettevõtte leidnud võimalusi hoida traditsiooni elus. Oleme küll pidanud tegema mõningaid järeleandmisi, näiteks suurendama ööbimise korral inimeste arvu toas, ent ükski töötaja ei ole selle üle nurisenud, sest küsimus on selles, kas korraldada üritus säästvalt või üldse mitte.

Töötajate motivatsioon on oluline

Töötajate lastele pöörame eraldi tähelepanu. On oluline, et tööandja suhtuks lastega töötajatesse mõistvalt: on loomulik, et lapsed on aeg-ajalt haiged ning vajadusel võimaldame näiteks töötamist kodukontoris.

Microsoft Eesti lastetoas, mis on varustatud kõikvõimalike põnevate mängudega, võib sageli näha koolilapsi või suisa lasteaialapsi. Samuti on jõulupakid töötajate lastele meie jaoks loomulikud.

Samas ei saa pehmete väärtuste kõrval tähelepanuta jätta ka ametialast arengut ning võimalust ettevõttesse maksimaalselt panustada. Selleks et töötajaid paremini kaasata, saab igauks koosolekutel kaasa rääkida nii ettevõtte ärilise strateegia kujundamises kui ka tulevikuplaanides. Töötajate paremaks motiveerimiseks pakutakse neile ematervõtte aktsiaid, mis jõustuvad viie aasta jooksul võrdsetes osades. Väga oluline roll on ka töötajate koolitamisel: igal reedel toimub meil üks ettevõttesisene koolitus, lisaks on igal töötajal individuaalne koolitusplaan. Vajadusel pakutakse töötajatele tasuta hambaravi ning retseptiravimite hüvitist.

Selleks et tagada töötajate rahulolu, tuleb leida tööotsijate seast need kandidaadid, kes ettevõttesse kõige paremini sobiksid ning hindaksid samu väärtusi. Microsofti värbamisprotsess on väga põhjalik. Kui ma Microsofti kandideerisin, pidin läbima kaheksa tööintervjuud: vestlus värbamisagentuuriga, telefoniintervjuu minu tulevase otsese juhiga, kõikide Baltikumi juhtidega, veel kord otsese juhiga kaks näost-näku kohtumist ühel päeval ning lisaks kohtumine minu juhi-juhiga. Me võime rääkida siin protsessi efektiivsusest, kuid nende intervjuudega selgitatakse kindlasti motivatsiooni antud töökohale asumiseks. Töötajate kõrge taseme kindlustamiseks on vaja pidevat analüüsi. Iga aasta lõpus kalibreerib Microsoft kõiki oma töötajaid ning need, kes ei ole neile seatud ootusi täitnud, lahkuvad ettevõtetest. See aitab säilitada head suhtumist, kõrget motivatsiooni ja saavutusvajadusega töötajaskonda, mida ettevõtte hindab.

Microsoft Eesti pingutused hea töökeskkonna loomisel on kahtlemata vilja kandnud ning lisaks kõige töötaja- ja peresõbralikuma firma tiitlile võib näha positiivseid tendentse ettevõtte igapäevatoos: töötajate lojaalsus on kõrge ning ettevõtetest lahkujaid väga vähe, pigem soovitakse teha karjääri ettevõttesiseselt.

Arvamusi ja kommentaare arengukavast

Ajakirja toimetuse pöördus „Laste ja perede arengukava 2012–2020” koostamisel osalenud ekspertide ja organisatsioonide esindajate poole palvega, et nad annaksid hinnangu selle dokumendi vajalikkusele ning tooksid välja mõned nende jaoks kõige olulisemad teemad ja probleemid.

Arvamus laste ja perede arengukava kohta

Sotsiaalministeeriumi üllitatud dokument „Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond. Laste ja perede arengukava 2012–2020” on mahukas (83 lk) ja hästi struktureeritud, selle autorite loetelu aukartustäratav, sisaldades praktiliselt kõiki Eesti parimaid spetsialiste käsitletavatest valdkondadest. On olemas soliidne allikmaterjalide ning teemaga seotud arengukavade ja strateegiliste dokumentide loetelu, on maksumuse hinnang ja rakenduska. Kuid kõigest positiivsest hoolimata jääb dokumendi puhul midagi vajaka. See puudujääv lüli on selgelt püstitatud eesmärk, mis seoks dokumendis sõnastatud alameesmärgid üheks tervikuks ja määraks selle arengukava koha riigi poliitikate seas, seoks selle mitte üksnes sotsiaalpoliitika teiste harudega, vaid ka teiste sidusvaldkondadega, nagu nt haridus- ja regionaalpoliitika. Eesti poliitikas paistabki olevat üks olulisi probleeme valdkondade eraldatus, mille tulemusena tekivad valdkondade vahele tühikud „ei-kellegi-maa” kujul, mis omakorda põhjustavad sotsiaalseid probleeme.

Kui kõnelda eesmärkidest ja märksõnadest, siis tekib mitmeid küsimusi. Ala- (või visuaalse pildi järgi üla-) pealkiri – targad (ja vastutustundlikud) vanemad ja tugev (ning jätkusuutlik) ühiskond on püstitatud eesmärgiga kooskõlas, kuid arengukava põhiline objekt – lapsed – on eesmärgistatud vaid sõnaga „toredad”, mis antud kontekstis on üsna napi sisuga.

Rääkides arengukava strateegilistest eesmärkidest – neid on kokku viis – tuleb tõdeda nende valiku teatavat eklektilisust.

Esimene eesmärk on suunatud poliitika, poliitilise tegevuse arendamisele. Seda ei saa

päris hästi arengukava eesmärkide hulka lugeda, kuna see pigem iseloomustab seda, missugune peab arengukava olema.

Teine, kolmas ja viies eesmärk – positiivne vanemlus, laste õiguste kaitse ning vanemate võrdsed võimalused – sobivad hästi kokku dokumendi (aimatava) üldise eesmärgiga.

Asjakohane on ka neljas, perede majanduslikku toimetulekut toetav eesmärk, kuid sisuliselt jääb see punkt üsnagi deklaratiivseks, sest ei näita vahendeid eesmärgi realiseerimiseks.

Märkused üksikute eesmärkide ja meetmete kohta:

- Väga olulised strateegilised eesmärgid on (1) igale lapsele tema võimetekohase hariduse võimaldamine ja (2) elu võimalikus igas Eestimaa punktis (pidades silmas sotsiaalset keskkonda ja taristut).
- Positiivse vanemluse mõiste sisaldab mitte üksnes laste (arengu-) võimalusi, vaid ka kohustusi niihästi lähikondlaste kui ka ühiskonna ees. Ka strateegilise eesmärgi sõnastuses oleks oluline rõhutada vastutustunnet ja empaatiat.
- Perekonnaõpetuse vajalikkusest koolis on Eestis räägitud juba vähemalt 30 aastat. See ei tähenda üksnes noorte harimist seksuaalkäitumise alal, vaid palju enam – suhtlemist, väärtushinnangute kujundamist, majandamise ja elu korraldamise oskuste õpetamist jm. Kuigi õppekavade koormatus on suur, kuulub see aine „pehmete” ainete hulka, mille õppimine ei nõua suuri vaimseid pingutusi ja on jõukohane ka väiksemate eeldustega lastele, st peaks olema õpetatav mitte üksnes üldharidus-, vaid ka kutsekoolides. Ilma niisuguse süstemaatilise õpetuseta on eesmärgi saavutamine lootusetu, kuid selle ülesande jätmine HTMi kompetentsi ilma vajaliku toetuse ja koostööta pole nähtavasti õige.

- Lapse õiguste käsitus peab olema kooskõlas vastutusega. Ekslik oleks lastele sisendada teavet üksnes õiguste kohta. Lapse vastutus ei piirdu üksnes teiste inimeste õiguste järgimisega, nagu dokumendis märgitud, vaid sisaldab teisigi komponente, nt kokkulepetest kinnipidamist, lubaduste täitmist, distsipliinile allumist, kaaslastesse ja teistesse inimestesse lugupidavat suhtumist jne. See temaatika on oluline niihästi perekonnas, koolis kui ka muudes laste osalusega kooslustes.
- Laste ohtude eest kaitsmise ning nendele iseseisva, vastutustundliku käitumise võimaldamise vahel tuleb leida sobiv tasakaal.
- Varase sekkumise osas on Eestis probleemiks diskreetsus pere siseasjade suhtes, mis on iseloomulik nii naabritele, spetsialistidele (meditsiini- ja sotsiaaltöötajad, lasteaia- ja kooliõpetajad ning korrakaitsejad) kui ka teistele ametnikele. Seaduste üllirange järgimine on nähtavasti meie rahvuslik omapära. Spetsialiste on tarvis julgustada sekkuma ka nõrkade näidustuste korral ning motiveerida peresid dialoogile spetsialistidega.
- Kulutuluse nõuet pole põhimõtteliselt võimalik rakendada iga üksikjuhu käsitlemisel, küll aga peaks see toimima keskmise suundumusena.
- Püsiv kindlustunne tähendab mitte ainult esmaste vajaduste rahuldamist (väljumist absoluutsest vaesusest) vaid ka **garanteeritud** elujärge ülalpool suhtelise vaesuse ja vaesusriski piiri. Niisuguse majandusliku taseme saavutamise toetuste abil võib tekitada vastuolu madalalpalgaliste, töötasust elavate ja toetustest elatuvate perede majandussituatsiooni vahel, mis omakorda võib põhjustada tööharjumuseta põlvkonna kujunemist abistatud peredes (vastavad näited on heaoluriikidest teada, üksikjuhumeid esineb meilgi). Seega – toetused peavad olema eelistatavad juhtumipõhised.
- See, et lasterikkad pered on suuremas vaesusriskis, on ootuspärane, sest pere sissetulek jagatakse suurema osa tarbijate vahel. Eesti riigi praegune poliitika kompenseerib lapse sünninga suurenevat vaesusriski võrdlemisi jõuliselt vanemahüvitisega, aga selle toimeaeg on kahjuks üsna lühike. Ilmselt ei suudeta üheski riigis laste sünninga seotud sissetuleku langust ja suurenevat vaesusriski toetustega ära hoida. Tõenäoselt aitaks perede vaesuse vähenemisele tõhusalt kaasa laste arvu suhtes progresseeruv toetus.
- Kõige suuremas vaesusriskis on need lastega pered, kus ükski täiskasvanu ei tööta. Nende perede toetus peaks olema kahesuunaline – ühelt poolt tuleks vältida laste (absoluutset) vaesust, kuid teiselt poolt koolituste ja nõustamise teel aidata vanematel leida tööd. Ka sotsiaalses mõttes ei ole elu peres, kus ükski liige ei tööta, kasvatamiseks täisväärtuslik. Väga olulised on niisuguste perede puhul otse lastele suunatud toetused (soe koolitoit, õppevahendid, huvitegevuse eest tasumine, sooduspiletid jne).
- Elutingimuste kvaliteet pole üheselt mõistetav. Mõned väärtustavad kõrgemalt maaelu, tervislikku elukeskkonda, aiavõimalust jne, mõned – avarust. Kindlasti on otstarbekas parandada nimelt maal, vanades talumajades elavate lastega perede elukeskkonda remondivõimaluste näol.
- Meestega võrdsed võimalused töötamiseks on Eesti naistel olnud juba mitme põlvkonna vältel. Ilmselt on selle aja jooksul kujunenud ka stereotüüp töö kõrvalt pere hooldamisega toime tulla. Sellega kaasneb meeste osas visalt vähenev hoiak hooldusest kui naistele ainuomasest tegevusest.
- Osalise tööajaga töötamise suhteliselt madalam osakaal Eestis võrreldes Soomega on tingitud eeskätt kõig majanduslikust tase-dest. Samas ei ole kaugeltki kõik tööandjad valmis palkama töötajaid osalise tööajaga.
- Meeste keskmiselt kõrgem palk võrreldes naistega on ka tegur, miks pigem töötab mees ja kodus on naine, mitte vastupidi.
- Kindlasti on lastehoiuteenuste kasutamise võimalus ja selle kõrge kvaliteet ning soodus hind ka Eestis sündimust toetav ja pereeluga rahulolu suurendav faktor. Seda on näidanud uuringud ja reaalelu statistika juba mitme põlvkonna vältel.

Ene-Margit Tiit, TÜ emeriitprofessor

Laste ja perede arengukava tähtsusest kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajale

Lastekaitsetöötaja positsioon ja rahulolu sõltub sellest, kuidas riik ja kohalik omavalitsus väärtustavad tööd lastega ja peredega, tähtsustavad perede toimetulekut, kavandavad teenuseid ja eraldavad ressursse. Sotsiaalministeeriumi laste ja perede osakonna initsiatiivil koostatud laste ja perede arengukava on lastekaitsetöötajate poolt oodatud strateegiline dokument, millest kohalik omavalitsus saab juhinduda prioriteetide määramisel ja tegevuste planeerimisel.

Laste ja perede arengukava käsitleb laste õiguste, lastekaitse korralduse, vanemluse toetamise ning töö- ja pereelu küsimusi. Töö- ja pereelu ühitamisel on vaja tõsta laste päevahoiu teenuste (lasteaia ja lapsehoidja) kvaliteeti, rohkem arvestada teenuse paindlikkust ja kättesaadavust ning laste ja lastevanemate vajadusi. Kvaliteetne päevahoid vähendab hoolekande koormust.

Lapse- või lapse- ja emakeskne lähenemine on asendumas perekesksega. Isa lapse kasvatajana on sama tähtis kui ema. Ema ja isa toetamine kasvatusküsimuste lahendamisel ja stressi maandamisel ei ole märk vanemate abitusest, vaid loomulik ja vältimatu vajadus. Kavandatavad nõustamis- ja teraapiateenused ning vanemlusprogrammid aitavad vähendada vanematevahelisi konflikte ja laste riskikäitumisest tulenevaid probleeme. Senisest suuremat tähelepanu ja abi hakkavad saama hooldus-, eestkostes- ja lapsendajapered. Arengukavast ei selgu, kas plaanitakse käivitada ka vanemliku hoolitsuseta lastele sobivate hooldusperede leidmise programm, mida väga oodatakse.

Lapse õiguste tagamiseks on kavas tõsta lastega töötavate spetsialistide ja meedia teadlikkust laste õigustest ja nende õiguste kaitsmisest ning juurutada varajase märkamise ja sekkumise süsteem. Väärkohtlemise varaseks märkamiseks ja professionaalseks sekkumiseks kavandatav laste diagnostika ja reageerimissüsteem aitab ennetada lapse ja pere probleemide süvenemist. Lastekaitsetöötajate poolt on oodatud ka diagnostika ning haridus-, tervishoiu- ja rehabilitatsioo-

niteenuste arendamine psüühikahäirega ja puuetega lastele.

Vaja on kaardistada lastekaitse probleemistik, vajadused ja ressursid ning välja töötada ühtne riiklik lastekaitse kontseptsioon. Kaasajastamist vajab lastekaitse korraldus. Tegevused, mis on kavandatud laste õiguste kaitse ja lastekaitse korralduse efektiivsuse monitoorimiseks ning uuringute ja analüüside läbiviimiseks, aitavad jõuda paremate töötulemusteni.

Laste ja perede arengukavas antakse lastekaitsele senisest palju avaram sisu. Lastekaitse ei ole enam võitlus tagajärgedega, vaid õigeaegne märkamine ja toetamine. Lastekaitsetöötajaid on vähe, nende töökoormus ja vastutus suur ning tööpinge kõrge. Kõik meetmed on oodatud, mis toetavad ja aitavad: praktiline juhendmaterjal, abi keerukate juhtumite lahendamisel, koolitused, nõustamine ja supervisioon, lapse ja perekonna vajadusi arvestavad teenused, lastekaitse ladus korraldus ja mõistlik regulatsioon. Jääb vaid loota, et plaani elluviimiseks saadakse ka raha ja sotsiaalministeeriumi hoog ei rauge!

Reet Rääk, Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti peaspetsialist

Laste ja perede arengukavast maavalitsuse seisukohast

Laste ja perede arengukava algatati avatud ruumis eri osapooli kaasates. Juba arengukava koostamine ühtlustab spetsialistide väärtusi ja aitab meil käia n-ö ühte jalga. Arengukava on ka kokkulepe töö eesmärkides, mis annab kindlustunde, tõstab motiivatsiooni ning parandab lastekaitsetöö mainet. Arengukava ootusi sõnastavale pealkirjale „Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond” võiks lisada veel „kompetentsed lastekaitsetöötajad”, sest üks osa arengukava tegevustest on suunatud just lastekaitsetöö arendamisele ja kvaliteedi tõstmisele.

Viljandi maakonna lastekaitsetöö arengut toetaksid kõik arengukavasse planeeritud

tegevused, kui ainult kõige jätkuks ressursi.

Abivajava lapse märkamine ei tohi sõltuda juhusest. Uue lastekaitse seaduse abil peaks lastekaitse muutuma üksikute sekumistest planeeritud protsessiks, kus otsuseid tehakse olukorda põhjalikult hinnates ja koostöös teiste valdkondadega. Suur soov on, et seadus valmiks siiski kiiremini kui tegevuskavasse planeeritud.

Praktiline lastekaitsetöö vajab senisest rohkem analüüsi ja eestimaist metoodikat, arengukava tegevuste planeerimisel on üheks kriteeriumiks teadmispõhisus ja kavas on luua rakendusasutus, mis koordineeriks lastekaitse valdkonna teadus- ja arendustegevust.

Lastekaitsetöötaja vajab otsustamisel tuge, selleks on arengukavas planeeritud nõuandekeskused. Loodame luua tulevikus ühe keskuse ka Viljandimaale. Lisaks heale nõule vajab lastekaitsetöötaja ka abistavaid teenu-seid. Arengukavas on planeeritud parandada nõustamis- ja teraapiateenuste kättesaadavust ja kvaliteeti ning suured ootused on uuele vanemlusprogrammile Triple P. Rohkem toetust ja eriteenuseid peaksid arengukava kohaselt saama ka raske ja sügava puudega ning psüühikahäiretega lapsed.

Omavalitsuse tasandil on lastehoolekande teenuste arendamise kohustus lastekaitsetöötajal. Suur töökoormus ja põhjalikuma analüüsi puudumine on seni teenuste planeerimist takistanud. Arengukava järgi peaks tulevikus lastehoolekande teenuste planeerimisel omavalitsusel olema abiks juhendamaterjal ja konsultant.

Lastekaitsetöötajad ootavad praktilisi lahendusi ja võimalust jagada oma kogemusi teistega, selleks on arengukavasse planeeritud hea praktika jagamise seminarid ja supervisioon. Neid on võimalik korraldada piirkonniti ja maavalitsused saavad organiseerimisel kindlasti abiks olla. Seminare ja suuremat selgust supervisiooni osas võib tegevuskava järgi oodata juba järgmisel aastal.

Maavalitsused ootavad kindlasti arengukavas planeeritud järelevalve metoodika väljatöötamist, et tõsta lastekaitsetöö järelevalve efektiivsust ja seeläbi lastekaitsetöö kvaliteeti. Loodetavasti saab iga maakond edaspidi lasteteemalist statistilist informatsiooni sta-

tistikaameti andmebaasist, sest arengukavas on plaanis selleteemalised tegevused.

2012. aastal saab Viljandimaal juba üks arengukava tegevus ellu viidud, sest maakonnas valmivad uued peremajad, mis võimaldavad kõigi asendushooldusel viibivatele lastele peresarnaseid elutingimusi. Asendushoolduse uuteks väljakutseteks on koostöö hooldusel viibivate laste vanematega, perekonnas hooldamise teenuse korraldus ja varajase märkamise süsteemi loomine, mis vajavad teatud valmisolekut ka maakonnas.

Arengukava ei ole imerelv probleemide lahendamiseks. Loodud dokumendist ei tohiks saada järjekordne paber lausahtlis, kõigil on võimalus selleks oma panus anda, jõudu meile!

Margit Pajo, Viljandi Maavalitsuse lastekaitse peaspetsialist

Laste ja perede arengukava 2012–2020 riiklikuks strateegiaks!

„Laste ja perede arengukava” kaudu luuakse eeldused lapse kasvukeskkonda toetava mudeli koostamiseks nii riiklikul kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Võtmeküsimuseks jääb endiselt laste õiguste tagamine ja järelevalve võimekus kohalikul tasandil. Loomulikult ei tohi alahinnata lapsevanemate vastutust laste kasvatamisel, kuid selle ülesande täitmisele peab igati kaasa aitama ning tagama varajase sekkumise laste arengut piiravates olukordades. Loodan, et valitsus kinnitab laiapõhjalise „Laste ja perede arengukava” kui riiklikult tähtsa strateegia.

Kavandades riiklikult olulisi samme laste ja perede elukvaliteedi tõstmiseks, on põhjust vaadata lähiajalukku. „Laste õiguste tagamise strateegias 2004–2008”, mille Lastekaitse Liit sotsiaalministeeriumi ettepanekul 2002. a välja töötas, oli põhiorhk lapse põhi- ja erivajaduste rahuldamisel ning toel, mida perekond ja kogukond lapsele peaksid arenguks pakkuma. Täna strateegia mõju hinnates saab välja tuua, et see võimaldas riigieelarve toel paremini koordineerida koostööd eri valdkondade ja tasandite vahel. Koostöö jäi siiski kohati formaalseks ja üheplaaniliseks.

Nõrgimaks kohaks kujunes vastutuse võtmine igapäevatoos esinevate küsimuste lahendamisel. Konkreetsem eesmärkide püstitus ja täpsem sõnastus ning rakendusmoodikud loonuks paremad eeldused kitsaskohtade mõistmiseks, lahendamiseks ja tegevuste mõju hindamiseks. Usun, et strateegial oli siiski oluline mõju laste kasvukeskkonna edendamisele ja laste õiguste sisu mõistmisele. Lastekaitse Liidu arvates tuleb valdkonnaülel koostööd jätkata, et saavutada „Laste ja perede arengukavas“ püstitatud eesmärgid ning tagada kavandatud tegevuste kvaliteet ja ulatus.

Lastekaitse Liit peab „Laste ja perede arengukava 2012–2020“ äärmiselt vajalikuks just arvestades mudeli – tegevus, tulemus, hindamine – rakendamist riiklikul tasandil. Riigi tegevus laste õiguste edendamisel ja monitoorimisel sõltub aga ennekõike poliitilisest tahtest ning eelistustest. Väärrib tunnustust, et riik on loonud lapse õiguste tõhusamaks toetamiseks ja mõistmiseks õiguskantsleri juurde laste õiguste osakonna laste ombudsmani ülesannetes. Samas on endiselt vaja operatiivselt ja läbimõeldult täiendada seadusi, sh välja töötada ja vastu võtta uus lastekaitseadus. Seaduste efektiivseks rakendamiseks tuleb riigil täiustada juhendeid, pakkuda selleks omavalitsustele tööriistu ja vahendeid. Selle taustal tähtsustub riiklikult korraldatud koolitussüsteem, milles peavad saama osaleda nii ametnikud kui ka teised võrgustikuliikmed.

Majanduskriisi aastatel suurenes otseses vaesuses ja vaesusriskis elavate laste arv. Laste vaesus ei tähenda ainult ainelist kitsikust, vaid ka haridusvõimaluste vähenemist, vaimseid ja emotsionaalseid kannatusi, peresuhte kvaliteedi halvenemist, koolikohustuse täitmise eiramist, alaealiste õigusrikkumiste suurenemist, sõltuvusainete tarvitamise kasvu, laste väärkohtlemist jne. Lastekaitsetöötajate ja õpetajate tähelepanekute kohaselt on laste vägivaldne kohtlemine kodus viimasel ajal taas suurenenud. Tartu Ülikooli uuringust „Kohalike omavalitsuste toetus lastega peredele 2008 ja laste päevahoid Eestis 2008–2009“ selgub, et omavalitsuste suutlikkus vanematele tuge pakkuda on ebavõrdne. Kui seni on omavalitsused suunanud kõige rohkem raha haridusele ja huviharidusele, siis nüüd on ka selles osas toetus vähene-

nud. Seda silmas pidades korraldas Lastekaitse Liit Avatud Eesti Fondi kriisiprogrammi toel sellel suvel 500-le vaesusriskis elavale Ida-Virumaa lapsele 12-päevase tasuta suvelaagri Remniku õppe- ja puhkekeskuses. Programmis osales 19 Ida-Virumaa omavalitsust. Ettevõtmisest oli suur abi peredele ja kohalikele omavalitsustele. Omavalitsused tellivad haridus- ja teadusministeeriumi kaudu laagrite soodustusikuid üsna piiratud hulgal, mis on tingitud omaosaluse nõudest ja laste laagrisse transportimise kulukusest. Riiklikes arengukavades tuleks läbi mõelda ka need stsenaariumid, kuidas tulevikus majanduslanguse korral parimal viisil laste arenguvajadusi ja ennetustööd toetada.

Lastekaitse Liit panustab „Laste ja perede arengukava 2012–2020“ elluviimisse usuga, et seatud prioriteedid on ka suunisteks valdkondlike arengukavade koostamisel ja rakendamisel nii riigi, kohaliku omavalituse kui kolmanda sektori tasandil. MTÜ Lastekaitse Liit ühendab lapse õigusi edendavaid kodanikuühendusi (33 liikmesorganisatsiooni üle Eesti), kes soovivad panustada vabatahtlikku lastekaitse liikumisse. „Laste ja perede arengukava 2012–2020“ kontekstis on meie pikaajaline suund jätkuvalt laste õiguste programmi elluviimine ühiskondlike arutelude, diskussioonide ja asjakohase informatsiooni edastamise kaudu laste, noorte ning lastega perede olukorrast ja vajadustest, samuti laste positsiooni tugevdamine ühiskonnas.

Alar Tamm, MTÜ Lastekaitse Liit juhataja

Lapse Huvikaitse Koja kommentaar „Laste ja perede arengukavale 2012–2020“

Arengukava koostamisse oli kaasatud väga lai ring spetsialiste, vabaühenduste ning eri sihtgruppide esindajaid, mis võimaldas saada tervikliku ülevaate valdkonna kitsaskohtadest ning aitas asjaosalistel kujundada senisest selgema arusaama laste- ja perepoliitika prioriteetidest ja suundumustest. Arengukava koostamises osalenud inimesed on kindlasti huvitatud tegema tööd ka arengukava ja eelkõige selle rakendusplaani

elluviimisel. Planeeritud vabaühenduste kaasamine arengukava ellurakendamisse toob valdkonda juurde inimressurssi ja kompetentsi ning toetab vabaühenduste ja avaliku sektori koostööd.

Arengukava toetab otseselt ka poliitike elluviimist kohalikes omavalitsustes. Hea meel on selle üle, et plaanis on paikkondlikud seminarid arengukava tutvustamiseks. Maavalitsused võiksid näidata üles initsiatiivi ja tutvustada arengukava oma maakonnas. Konkreetse tegevuskava olemasolu loob eeldused järjepidevaks hindamiseks ja tagasiside andmiseks selle kohta, kuidas laste- ja perepoliitikat ühiselt ellu viiakse.

Lapse Huvikaitse Koda on seisukohal, et arengukava peaks olema mitte valdkondlik, vaid riiklik dokument. Arengukava kinnitamine vabariigi valitsuse poolt näitaks, et laste- ja perepoliitikat tunnustatakse ka riiklikul tasandil ja et on olemas poliitiline tahe selles valdkonnas positiivseid muutusi luua. See annaks lootust, et Eesti lastekaitstes ja sotsiaaltöös laiemalt hakkavad toimuma paradigmaatilised muutused: suund proaktiivsusele, elukaare- ja teadmispõhisele lapse- ja pereseksele ning valdkonnaülesele koostööle.

Lapse Huvikaitse Koda näeb arengukava prioriteetseima tegevusena uue lastekaitseaduse koostamist ning ellurakendamist ja kogu lastekaitseüsteemi korrastamist. Uue seaduse väljatöötamise ja arengukava elluviimise käigus analüüsitakse ja täiendatakse valdkonna dokumente ja praktikat, et luua terviklik ja efektiivne lastekaitseüsteem. Uue lastekaitseaduse vastuvõtmisel ja selle rakendusmehhanismi väljatöötamisel soovitame toetuda lähinaabrite Soome ja Rootsi perepoliitika ja sellest lähtuva peretöö ning lastekaitse kogemustele kohaldades seda meie vajadustele.

Lapse Huvikaitse Koja esindajad osalesid arengukava lastekaitse korralduse ja laste õiguste ning vanemluse toetamise töörühmas, lisaks on koda esindatud arengukava juhtgrupis. Kohtumistel parlamendierakondade esindajatega ning Riigikogu laste ja perede toetusrühmaga on koda rõhutanud arengukava olulisust ning selle rakendamiseks vajalike ressursside leidmise tähtsust.

Kommentaari koostamisel osalesid: *Perede ja Laste Nõuandekeskus, UNICEF Eesti, MTÜ Hea Algus, Pelgulinna Lastekaitse Keskus, Eesti Lastevanemate Liit, Rakvere*

Lastekaitse Ühing, Nõmme Lastekaitse Liit, Eesti Kasuperede Liit, Ühendus Isade Eest, Eesti Lasterikaste Perede Liit, Eesti Lastefond ja SOS Lasteküla Eesti Ühing.

Laste ja perede arengukava peresekse Sina ja Mina pilgu läbi

Kui mõelda praegustele kitsaskohtadele meie peredes ning kõrvutada neid uue arengukava strateegiliste eesmärkidega perede elukvaliteedi tõstmiseks, võib uut „Laste ja perede arengukava 2012–2020” pidada oluliseks sammuks edasi meie perepoliitikas. Kuna Eestit on siiani peetud pigem sündimuse suurendamise suunatud perepoliitikaga riigiks, siis vastvalminud arengukava toob sisse uue teema – lastekasvatuse kvaliteedi.

MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina on vanemahariduse valdkonnas tegutsenud seitse aastat, eesmärgiks teadvustada tervete peresuhete tähtsust ja propageerida tõhusaid kasvatuspraktikaid. Perekeskuse koolitustel õpetatavate suhtlemisoskuste abil saavad vanemad luua probleeme ennetava, turvalise ja arendava kasvukeskkonna oma lastele. Seega on ennetustöö ja varajase sekkumise rõhutamine uues arengukavas julgustav nii pereseksele kui ka teistele ühingutele, kes pakuvad peredele sarnaseid teenuseid.

Paar olulist arengukava punkti jäid silma uudsetena ja ka enam tähelepanu väärivatenäna.

Arengukava analüüsidest tasub esmalt tähelepanu pöörata lastekaitse spetsialistide töö tõhustamisele. Ka peresekses Sina ja Mina oleme pakkunud koolitusprogrammi koostöös lastekaitsetöötajatega. Silma on jäänud nende spetsialistide vähesus ja suur töömaht, mis teeb raskeks ennetavate tegevuste ja programmide pakkumise. Spetsialistid tegelevad probleemsete peredega, mistõttu neil on keeruline leida aega ning raha ennetustegevuseks. Uus arengukava toetab kohalikke omavalitsusi prioriteetide seadmisel nii, et spetsialistid saaksid rohkem panustada ennetustöösse.

Teisena soovin rõhutada arengukavas välja toodud tõendus põhiseuse printsiipi teenuste

ja programmide valikul. Tõepoolest, sihtgrupi vajaduste arvestamine ainult teenuse väljatöötamise etapis ei pruugi olla piisav selle teenuse pikaajaliseks pakkumiseks. Oluline on järjepidevalt mõõta ja analüüsida programmide mõju sihtgrupile, et sisse viia vajadustele vastavad uuendused. Nii alustas ka perekeskus Sina ja Mina Eestis pakutava Gordoni perekooli koolituse mõju-uuringuga. Uuringu tulemused annavad meile võimaluse arendada programmi veel rohkem laste ja lapsevanemate vajadustele vastavaks. Siiani oli keeruline leida rahastust seesuguste uuringuprojektide läbiviimiseks. Uue arengukava eesmärke arvestades võib sellest saada oluline prioriteet ka riigi jaoks. Loodetavasti suurenevad võimalused saada nii rahalist kui ka spetsialistide tuge erinevate programmide mõju hindamiseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et uues arengukavas pakutud meetmed ja tegevused aitavad kaasa perede ja laste läbimõeldumale toetamisele Eestis ja seega ka peredele teenuseid pakkuvate organisatsioonide arengule. Samas ei saa unustada, et arengukava ise ei muuda midagi. Ent teenuste ja spetsialistide võrgustiku areng on kindlasti piisavalt tähtis, et lapsevanemad saaksid end tunda kompetentsematena ja lapsed kasvada turvalisemalt ning tervemas ühiskonnas.

*Ly Kasvandik, Perekeskus Sina ja Mina tegevjuht, Gordoni perekooli koolitaja.
www.sinamina.ee*

Arengukava annab perspektiivi lapsehoiuteenusele

Olen lapsehoiuteenuse arendamisega tegeleenud viimased kuus aastat – alguses Perekasvatuse Instituudi, hiljem ka Lapsehoidjate Kutseliidu kaudu. Siiani on kogu lapsehoiuteenusel olnud küljes aimatav ajutisuse tempel – lapsed käivad hoius ajutiselt, kuni lasteaikakoha saamiseni, mõnel pool on öeldud ka, et kogu teenust on vaja vaid seni, kuni piisavalt palju lasteaedu suudetakse ehitada. See omakorda on tekitanud teenuse pakkujates ebakindlust ja ehk ka vähendanud indu teenuse sisulisse parandamisse tõeliselt investeerida.

Laste ja perede arengukava koostamine aastateks 2012-2020 on esimene kord, kus

teemale lähenetakse süsteemselt, vaadates asja laiema pilguga kui vaid ühe kitsa ametkonna loikes.

Lapsehoidjate kutseliit on aastaid arutanud, kuidas saaks ühtlustada (tõsta kõrgemale tasemele) lapsehoiuteenuse kvaliteeti. Alati jõutakse arutlusega välja sama küsimuseni, mida arengukava koostamise töörühmas samuti pikalt käsitleti – mis siis on lapsehoiuteenuse roll: mil määral peaks tegelema lapse arendamisega, mil määral andma talle võimaluse ja tõe uute asjade õppimiseks, kui õpetamine on ametlikult hoopis lasteaedades toimuv tegevus ja seda tegelikult lapsehoidjad teha ei tohi. Mis siis on see, mida riik, lapsevanemad ja lapsed vajavad lapsehoidjalt?

Mõnes mõttes seisame lapsehoiuteenuse osas praegu punktis, kus teenus vajab sisulist defineerimist – paika on pandud hoiuteenuse välised kriteeriumid – millistes ruumides, mitu last, mitu hoidjat, mitu tundi. Läbi on veel arutamata, milline on lapsehoiuteenuse roll Eesti ühiskonnas pikemas perspektiivis. Praegu on see teenus tõesti peamiselt lasteaiakohtade puuduse leevendamise vahend. Sellisel jätkamine aga ei paku lastehoius käivatele lastele maksimaalset võimalikku kasu. Lapsele on vaja, et teenus oleks disainitud tema jaoks, tema vajadusi silmas pidades, mitte täiskasvanute planeerimisapsude silumiseks. Niisiis, missugune on lapsehoiuteenuse tulevik? Millisena me ise, kutseliidus, tahame seda näha ja millised on riiklikud vajadused lapsehoiuteenuse järele.

Koostatud arengukava annab lapsehoiuteenusele selle pikaajalise perspektiivi ja arengusuunad. Kirjapandu kinnitab, et teenus jääb vajalikuks ka edaspidi ning tasub arendamist paralleelse teenusena lasteaiale, sellel on omaette väärtus, see pole mitte ainult ajutise kohanappuse leevendaja.

Arengukava koostamisse oli meie alushariduse ja lapsehoiu töörühmas kaasatud väga erinevate vaadetega inimesi nii lastehoiu kui -aedade poolt. See kindlustas, et domineerima ei jäänud kummagi poole vaatenurk, vaid ägedamates vaidlustes taanduti lõpuks sellele, mis on lapsele parim. Usun, et just see erinevate inimeste kaasamine ja võimalus oma arvamus avaldada on see, mis teeb arengukavast elujõulise ja reaalsusega kooskõlas oleva dokumendi.

Siiri-Liisi Läänesaar, Lapsehoidjate Kutseliit

*Artikkel on läbinud eelretsenseerimise.
Retsenseerimise protseduuri kirjelduse leiab veebilehelt www.tai.ee.*

Isa osatähtsus noorukite subjektiivse heaolu kujunemisel

Jüri Uljas, Reet Reisspass, Thea Rumberg, Rita Rätsepp

Artikli eesmärk on analüüsida isa osatähtsust noorukite subjektiivse heaolu kujunemisel toetudes autorite poolt eri aastatel noorukite ja meeste hulgas läbi viidud küsitluste tulemustele. Esmalt vaadeldakse meeste olulisemaid rollivalikuid ning nende valikute seost nii nende endi kui ka noorukite subjektiivse heaoluga. Subjektiivset heaolu analüüsitakse neljast peamisest komponendist lähtuvana – eluga rahuolu, õnnelikkus, neurootilisus ja depressioon (Argyle 2001) ning tuuakse välja seosed nende komponentide ning nooruki ja isa suhte vahel. Lisaks vaadeldakse isa rolli noorukite sooidentiteedi kujunemisel. Teema on Eestis eriti aktuaalne seetõttu, et rahvusvaheliste uuringute andmetel on meie noorukite ja laste subjektiivse heaolu tase madal.

Sissejuhatuseks: peredega toimunud muutused ja kolme tüüpi isadus

Isa rolli eripära ja olulisuse rõhutamist on tinginud mitmed perekondadega toimuvad muutused. Laste kasvamise sotsiokultuurilist konteksti on eelkõige mõjutanud neli trendi: naiste suurenenud osalus tööturul, kodust eemal elavate isade hulga suurenemine, isa osaluse suurenemine perekonnas ja kultuuriline mitmekesisustumine (näiteks erinevad peremudelid, erinevatest kultuuridest pärit inimeste abielud jne) (Russ 2003).

Nende trendide toimel on ühest küljest suurenenud isa osalus laste kasvatamisel, teisest küljest on aga lahutuste ja kordusabielude tõttu suurenenud ka nende isade osakaal, kelle mõju laste arengule on vähene. Üks peamisi põhjusi, miks isad lastest kaugenevad, on lahusus. Alles seejärel tulevad töö-narkomaania, vastutustundetus ja alkoholism. Peale lahtust ilmneb isade puhul teatav polariseerumine, ühel pool on need isad, kes on pühendunud lastele ja nende heaolule, teisel pool aga need, kes pärast abielulahutust distantseeruvad ka oma lastest – ei maksa elatist, ei külasta neid (Furstenberg 1988).

2006. aastal moodustasid üksikvanema leibkonnad umbkaudu 16% kõigist lastega leibkondadest. Ehkki üksikemade arv on langenud ja üksikisade osakaal tõusnud, moodustasid üksikemaga leibkonnad siiski neist valdava enamuse – 90% (Allik 2009, 5). Oma osa mängivad ka kordusabielud ning vabaabieludest sündinud laste suur osakaal. Suhete purunemisel ning uue perekonna loomisel pühendab isa end enam nendele lastele, kellega ta koos elab. Seniks, kuni laste emaga kooselu subjektiivne tase on madal, eksisteerib isa ka laste jaoks.

Olukorra keerukuse tõttu on hakatud rääkima erinevat tüüpi isadusest (vt Huttunen 1997). Põhimõtteliselt võib rääkida kolme tüüpi isadusest.

Esiteks *bioloogiline isadus* (isa kui sigitaja). Kui me räägime isast, kes ise oma lapsi kasvatab, on siin kõik selge, tunduvalt keerulisemaks muutub asi aga näiteks spermadoonorluse puhul.

Teiseks võib välja tuua *sotsiaalse isaduse*. Selle puhul tunnistab mees end lapse isaks (ehkki ta ei pruugi olla lapse bioloogiline isa), käitub isana ja on ka juriidiliselt lapse hooldaja.

Kolmandaks on *psühholoogiline isadus*. Siin määratletakse meest isana juhul, kui laps näeb temas isa ning tal on isaga püsiv usalduslik kontakt. Psühholoogilise isaga suhtleb laps pidevalt. Eri tüüpi isadused ei pruugi alati kattuda. Näiteks juhul kui mees on uues paarisuhtes, siis võib peres olla sageli puudu üks bioloogiline vanem. See on ka üks põhjusi, miks üha enam on hakatud rõhutama psühholoogilist isadust. Psühholoogiline isadus saab välja kujuneda ainult aktiivses suhtluses. Kõige tugevam isa mõju ilmnebki just seal, kus on tegemist psühholoogilise isadusega (Uljas 2004).

Tallinna Pedagoogikaülikooli 2003. aastal läbi viidud uurimuse „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2521 vastanud meest vanuses 18–63 aastat; küsitluse viis läbi AS EMOR, finantseeris sotsiaalministeerium) andmetel leidis 35% alaealiste laste isadest, et neil on lapse jaoks piisavalt aega. 13–15-aastaste kooliõpilaste seas 1999. a läbi viidud küsitlusest ilmnes, et vaid 38% õpilaste arvates on nende isal nende jaoks piisavalt aega. Vastuseks küsimusele, kuivõrd saadakse isaga oma asjadest rääkida, vastas „täiesti piisavalt” 35% eesti keelt kõnelevatest noortest (Kraav 2001, 54–56). Isade kättesaadavus ehk valmisolek oma lastega suhelda (hoolimata tegelikust interaktsioonist) on üheks olulisemaks psühholoogilise isaduse tunnuseks (vt Russ 2003). Kuna nii isade kui ka laste hinnangud kattuvad selles, kas isadel on piisavalt aega lapse jaoks, lubavad need andmed väita, et psühholoogilist isadust esineb ligemale 40% eesti keelt kõnelevate meeste puhul. Küsitlusele „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2003) vastanud meestest 87% olid isad, st tegemist oli bioloogilise isadusega. Keerulisem on hinnata sotsiaalse isaduse ulatust, tõenäoliselt võib nende osakaal ulatuda üle 2/3 täisealistest meestest. Seega on meeste käitumises ja suhtumises isa rolli täheldatavad suured erinevused.

Artikli eesmärk on analüüsida isa osatähtsust noorukite subjektiivse heaolu kujunemisel. Artiklis antakse ülevaade meeste olulisematest rollivalikutest ning nende valikute mõjust noorukite subjektiivsele heaolule. Põhjalikumalt käsitletakse subjektiivse heaolu mõistet ning artikli autorite poolt eri aastatel läbiviidud uuringutes ilmnevaid seoseid isasuhte ja noorukite heaolu vahel.

Meeste rollivalikud ja heaolu

Meeste rollidest võib välja tuua vähemalt nelja olulisemat – *perekonna majandusliku kindlustatuse tagaja* (leivateenija), *abikaasa, isa ja töötaja* rolli. Nendest rollidest peavad mehed kõige tähtsamaks majandusliku kindlustatuse tagaja rolli, pidades seda ka peamiseks viisiks, kuidas olla „hea isa” (Christiansen, Palkovitz 2001). Ühest küljest mõjutavad erinevate rollide tähtsustamist ühiskonnas domineerivad arusaamad, teisalt on see ka iga mehe subjektiivse valiku küsimus. Eestis levinud arusaamade kohaselt kiputakse meeste rolle taandama majandusliku kindlustatuse tagaja rollile, seda seisukohta toetavad nii mehed kui ka naised. 1993. a läbi viidud rahvusvahelise uuringu „Rahvused Balti riikides” (Narusk 1999) tulemused näitasid, et 84% eestlaste arvates on mehe peamine ülesanne raha teenida, naise kohuseks aga lapsi kasvutada. Rõhutati seda, et mees peab realiseerima end töö ja eduka karjääri kaudu, et õnne tagab töö. Need arusaamad on olnud võrdlemisi püsivad. Uurimuse „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2003) andmetel arvas nii 79% meestest. Tõenäoliselt kanduvad need arusaamad ka peresuhtetesse, mõjutades meeste subjektiivseid valikuid. 2006. a Mainori Kõrgkooli ja Audentese Ülikooli kaugõppe tudengite seas läbi viidud küsitluses (Uljas 2006) uuriti vastanute arusaamu meeste ja naiste rollist perekonna majandusliku heaolu tagamisel. Vastanuid oli kokku 52, neist 46 naised. Küsimusele „mis siis juhtub, kui perekonnas teenib naine rohkem kui mees”, vastasid pooled kü-

sitletutest, et „mees tunduks tossike, tallaalune”, „võimusuhted perekonnas muutuksid”, „raske on austada meest, kes teenib vähe”, „raha ei ole muidugi kõik, aga kui mees teenib ikka vähem, siis ajab ikka närvi küll”. Iga neljas vastaja rääkis sellises olukorras lahutusest: „suhtel poleks tulevikku, järgneks lahutus”, „mõjuks halvasti, tekiksid pinged, kuid ei lahutaks”. Vaid iga kümnes vastaja rõhutas võrdsust ja märkis, et see ei mõjutaks suhteid kuidagi.

Arusaam, et majanduslik toimetulek on mehe peamine ülesanne, tekitab meestel mitmeid alateadlikke hirme, seda eelkõige töötuks jäämise ja toimetulematuse ees. Uuringus „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2003) tulid meeste vastustes küsimusele „mida olete viimasel ajal kartnud?” esiplaanile eelkõige identiteedi ja majandusliku võimekusega seotud küsimused: finantsprobleemidega mittetoimetulek, töökoha kaotamine, töövõimetuks muutumine jne. Alles teisel kohal olid hirmud, mis olid seotud lähedastega. Seega asetub meeste jaoks paratamatult esikohale majandusliku toimetuleku tagaja roll ning surve sellega edukalt toime tulla. Selle liigne rõhutamine võib mõjutada nii töötaja rolli edukat täitmist (nt kui tegutsetakse mitmel alal või ollakse pidevast ületöötamisest kurnatud) kui ka mehe kui abikaasa ja isa rolli täitmist. Mida enam mees tööle pühendub, seda enam on ta perest eemal ning selle tõttu jäävad paljud mehe kui isa funktsioonid perekonnas täitmata. Samas pere majanduslik ebastabiilsus toob kaasa emotsionaalse õhkkonna halvenemise. Halb on nii liigne pühendumine tööle kui ka majanduslik ebastabiilsus. Pere majanduslik olukord on aga otseselt seotud emotsionaalse turvalisusega (vt Uljas jt 2003).

Meeste subjektiivseid valikuid mõjutab otseselt ka perekonna arengustaadium. Esimese lapse sünd on mehe elus murrangulise tähtsusega. Mitmed uuringud on näidanud, et mehed töötavad rohkem siis, kui nad on saanud isaks. Töötaja suurenemises mängib rolli ka lapse sugu. Nii ilmnis USA-s 1200 mehe seas läbi viidud uuringust (Lundberg, Rose 1999), et esimese poja sünniga suurenes mehe töötundide arv aastas keskmiselt 84, esimese tütre sünni puhul vaid 31 tundi. Autorite arvates tugevdas poja sünd enam kui tütre sünd traditsioonilisi arusaamu mehe rollist perekonnas. Eestis ei ole mehe töötundide ja laste soo vahelisi seoseid artikli autorite teada vaadeldud. Uurimuse „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2003) andmetel kasvas meeste töökoormus alaealiste laste korral oluliselt. Nii töötasid need mehed, kel ei olnud alaealisi lapsi, keskmiselt 35,1 tundi nädalas, esimese lapse korral 41,6 tundi. Väga suured muutused ilmnesisid aga nende meeste puhul, kel oli kolm või enam alaealist last. Nende keskmine töökoormus oli üle 54 tunni nädalas. Mehed tunnetavad oma vastutust pere majandusliku olukorra eest ning seetõttu tehakse rohkem tööd. Olulisemaks kui reaalselt töötatud tunnid tuleb aga pidada töö tähendust. Töö on meheliikuse konstrueerimisel kesksel kohal. Ideaalsel juhul võivad mehed olla uhked oma töö abil saavutatud positsiooni ja teenitava palga üle. Töötust kipuvad mehed tajuma pigem isikliku ebaõnnestumisena ning ebaõnnestumisena just nimelt mehena.

Tugevam panustamine tööle mõjub negatiivselt peresuhtetele tervikuna ning suhetele lastega. Crouter jt (2001) analüüsisid meeste töötundide ja ülekoormuse mõju suhetele nende noorukiealiste lastega. Ilmnis, et sõltumata soost ja vanusest olid isa suhted lastega problemaatilisemad juhul, kui nad töötasid kaua ning tundsid end ülekoormatuna. Kuigi ületöötamine võib olla isiklikult nauditav, võib see perekonnaelule halvasti mõjuda. Samas võib eeldada, et mehed, kes on stressis majandusliku olukorra pärast, on vähem oma eluga rahul kui need, kellel majanduslikke probleeme ei ole. Meeste rahulolu mõjutavad nii peresuhted kui ka töö, eelkõige aga erinevate rollide ühitamine.

Uurimuse „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis” (2003) alusel on võimalik välja tuua meeste subjektiivse heaolu näitajad sõltuvalt sellest, kas neil on lapsed ja kuivõrd nad leiavad laste jaoks aega. Kuna noorukite küsitlused, mille tulemusi allpool tutvustatakse, on tehtud ainult eestlaste seas, siis on ka siin vaatluse all ainult eestlastest meeste andmed (lähemalt vt Rumberg 2005). Kõige madalamad olid nende meeste rahulolunäitajad, kes leidsid, et neil on laste jaoks kas väga vähe aega või pole üldse aega (nende osakaal oli 6,1%). Teistega võrreldes olid nad vähem rahul

nii oma materiaalse olukorraga, suhetega perekonnas kui ka eluga tervikuna. Ka nende neurootilisuse ja depressiooni näitajad olid teistest kõrgemad. Neist mõnevõrra enam olid rahul need mehed, kel lapsi ei olnud (29,3%). Rahulolu poolest moodustasid järgmise grupi need mehed, kes leidsid, et neil on laste jaoks vähem aega kui tarvis (neid oli 34,6%). Kõige enam olid rahul need mehed, kes leidsid, et neil on laste jaoks piisavalt aega (neid oli 30,0%). Nende rahulolunäitajad olid meeste keskmistest näitajatest oluliselt kõrgemad ning neurootilisuse ja depressiooni näitajad oluliselt madalamad.

Põhjusi, miks mehed laste jaoks aega ei leia, võib olla mitmeid. Samas näitavad need andmed, et meeste rahulolu oma eluga ning vaimne tervis sõltub eelkõige isa rolli täitmisest. Pidades isa rolli enda jaoks oluliseks, suudetakse tagada nii enda kui ka laste heaolu. Isa rolli edukus sõltub aga eelkõige sellest, kui palju leitakse laste jaoks aega. Näiteks on leitud, et jõukatest perekondadest pärit noorukitel esineb isegi keskmisest enam probleeme, eriti mis puudutab sõltuvusainete kasutamist, ärevust ja depressiooni. Selle põhjuseks peetakse ühelt poolt väga tugevat survet elus midagi saavutada (olla oma tegemistes edukas) ning teisest küljest isoleeritust vanematest (Luthar 2003). Vanematel ei ole aega oma lastega tegelda ja seetõttu ei kujune neil välja ka emotsionaalselt lähedast suhet. Ületähtsustades pere majandusliku kindlustaja või töötaja rolli, võib isa rolli täitmine unarusse jääda. Ainuüksi majanduslik kindlustatus ei kompenseeri lapsele lähedussuhet vanematega. Meeste poolt tehtavad valikud ning erinevate rollide tähtsustamine mõjutab oluliselt nii nende endi kui ka noorukite subjektiivset heaolu.

Noorukite subjektiivne heaolu

Psühholoogias keskenduti kuni 20. sajandi lõpuni peamiselt mitmesuguste negatiivsete emotsioonide (näiteks depressioon ja ärevus) analüüsimisele, samas positiivseid emotsioone, nagu näiteks õnn ja rahulolu, analüüsiti vähe (Myers 1992, 23). Alles hiljaaegu on hakatud uurima seda, millest siis ikkagi sõltub ja mis mõjutab inimeste subjektiivset heaolu (vt nt Argyle 2001; Diener 1984 ja 1999). Subjektiivne heaolu on inimese kognitiivne ning afektiivne hinnang oma elule (Diener 2000, 34). Heaolu on kõrge, kui kogetakse enam meeldivaid ja vähem ebameeldivaid emotsioone, kui tegeldakse huvipakkuvate tegevustega, kui ollakse oma eluga rahul. Subjektiivsel heaolul on palju komponente: üldine eluga rahulolu, rahulolu elu tähtsate valdkondadega, positiivsete (meeldivate emotsioonide) ning negatiivsete emotsioonide kogemine (Argyle 2001). Viimastest uuritakse tavaliselt depressiooni ja ärevust (Diener 2000). Subjektiivne heaolu seostub eluga rahulolu ja õnne (Argyle 2001) ning vaimse tervisega. Kuigi subjektiivne heaolu pole iseenesest piisav „hea elu” saavutamiseks (vt Diener 2000) on ta ometi „hea elu” üks olulisemaid komponente.

Teema on Eestis eriti aktuaalne seetõttu, et meie laste ja noorukite subjektiivse heaolu tase on madal. Bradshaw ja Richardson (2009) võrdlesid erinevatele uuringutele ja statistilistele andmetele toetudes laste ja noorukite heaolu Euroopa Liidu 27 liikmesmaal ning Norras ja Islandil. Üheks hindamisaluseks oli ka laste subjektiivne heaolu, mida mõõdeti kolme tunnuse alusel: personaalne heaolu, heaolu koolis ning hinnang oma tervisele. Uuritavate maade seas oli Eesti 20. kohal laste subjektiivse heaolu poolest.

Kuna subjektiivse heaolu peamiste komponentidena tuuakse välja eluga rahulolu ja õnnelikkust ning negatiivsetest emotsioonidest neurootilisust ja depressiooni (Argyle 2001), siis järgnevalt vaatlemegi nendest neljast aspektist lähtuvalt noorukite heaolu sõltuvalt nende suhetest isaga.

Neurootilisust ja ärevust peetakse tänapäeva psühholoogias tihti sünonüümideks või siis väidetakse, et nad kattuvad enam kui 80% ulatuses (Twenge 2000). Ärevuse all peetakse tavaliselt silmas püsiaärevust (püsivalt stabiilne individuaalne eripära kalduda ärevusele), mis on eristatav meeleolulisest ärevusest (mööduv emotsionaalne nähtus, mis kaasneb mingi kindla situatsiooniga) (*ibid*). Ärevust seostatakse ka noorukite mitmesuguste kohanemiskustega (suutsidaalne käitumine, sõltuvusainete kasutamine, psühhosomaatilised häired, mahajäämus koolis jne) (Hernandez-Guzman ja Sanchez-Sosa 1997). Neurootilisust viitab tundlikkusele, rahutusele, kartlik-

kusele ja nende tundmuste kiirele vaheldumisele. Neurootilisusel on eluga rahuloluga negatiivne seos (Conley 1985), see on seotud kõrgema depressiooni kujunemise riskiga, selle tõsiduse ja ebameeldivamate tagajärgedega (Ormel jt 2004). Seega kõrgema neurootilisuse näitajatega isikud on oma eluga rahulolematumad. Kõrgemate neurootilisuse näitajatega isikutel on enam ka mitmesuguseid psühholoogilisi probleeme (Saklofske ja Eysenck 1994). Varasemad uuringud on näidanud seda, et noorukite neurootilisusele avaldasid eriti tugevat mõju suhted isaga. LACKOVIC-GRIGN ja DEKOVICI uuringus (1991) ilmnis, et kõrgema neurootilisusega noorukitel (uuri-tavate keskmine vanus oli 17,5 aastat) olid suhted isaga kaugemad ja vähem hoolivad, lisaks oli neil rohkem probleeme nii koolis, väljaspool kooli kui ka suhetes teistega.

2001. aastal viisid autorid läbi küsitluse (Koolinoorte küsitlus 2001; vt ka Reispas 2001, Rumberg 2001) Tallinna eestikeelsete gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste õpilaste seas. Valim moodustati juhuvaliku alusel, vastanuid oli kokku 383 (15–21-aastased, keskmine vanus 16,4 aastat), 41% vastanutest oli meessoost ja 59% naissoost. Noored jaotusid isasuhte alusel nelja gruppi. Tüpologiseerimise aluseks oli isaga koos elamine ja hinnang suhetele isaga.

I tüüp – elab koos isaga, suhted isaga halvad – 25,6%

II tüüp – elab koos isaga, suhted isaga head – 46,8%

III tüüp – ei ela koos isaga, suhted isaga halvad – 14,2%

IV tüüp – ei ela koos isaga, suhted isaga head – 13,4%

Erineva isasuhte alusel ilmnisid selged erinevused noorukite subjektiivse heaolu näitajates (lähemalt vt Uljas jt 2003). Tabelis 1 on esitatud noorukite neurootilisuse näitajad ning hinnangud sellele, kui lootusrikkas ollakse oma tuleviku suhtes (minu tulevik tundub mulle lootusrikkas = 1, lootusetu = 5) ning kui võrd tunneb nooruk end üksikuna (pidevalt = 1).

Kõige madalamad olid neurootilisuse näitajad nendel, kes elasid koos isaga ning kelle suhted isaga olid head, kõige kõrgemad aga nendel, kes ei elanud koos isaga ning ka suhted isaga olid halvad. Nendel, kes elasid koos isaga, kuid suhted olid halvad, olid neurootilisuse näitajad mõnevõrra kõrgemad kui nendel, kes ei elanud koos isaga, kuid kelle suhted olid head.

Tabel 1. Noorukite neurootilisus ja hinnang tuleviku sõltuvalt suhetest isaga (Anova)

	Elab koos isaga, suhted halvad	Elab koos isaga, suhted head	Ei ela koos isaga, suhted halvad	Ei ela koos isaga, suhted head	Keskmine
Neurootilisus	30,4*	26,6**	30,9*	29,3	28,5
Hinnang oma tuleviku	2,3	2,1*	2,5**	2,0*	2,2
Tunneb end üksikuna	2,6	2,8*	2,3**	2,7*	2,7

* – Tähtsusest on näidatud, mitmest vanusegrupist selle grupi keskmised näitajad erinevad. Erinevuste olulisuse tase $p < 0.05$.

Ka 2008. aastal Rita Rätsepa magistritöö raames läbi viidud koolinoorte küsitluse tulemused näitasid olulisi erinevusi noorukite subjektiivses heaolus sõltuvalt suhetest isaga. Küsitletavateks olid Tallinna eesti õppekeele gümnaasiumide õpilased, vastanuid oli kokku 236. Tabelis 2 (lk 55) on esitatud peamised noorukite subjektiivse heaolu näitajad: rahulolu elu erinevate külgedega (materjaalse olukorraga, oma koduga, suhetega perekonnas, oma kehaga, oma seksuaaleluga, oma tervise, oma eluga tervikuna – väga rahul = 5), õnnelikkus (hinnati vastusena küsimusele

„kas sa oled õnnelik?“ – väga = 5) ning üksikuna tundmist (vastusena küsimusele „kas sa oled end üksikuna tundnud?“ – jah, pidevalt = 1 ja mitte kunagi = 4) ning neurootilisus ja depressioon.

Tabel 2. Noorukite subjektiivse heaolu näitajad sõltuvalt suhetest isaga (keskmised, t-test) (Rätsepp 2008)

	Suhted isaga head	Suhted isaga halvad	Keskmine
Neurootilisus	22,19***	27,47***	25,16
Depressioon	17,32**	19,27**	18,36
Rahulolu	28,19***	24,47***	26,12
Üksikuna tundmine	2,69**	2,37**	2,52
Hinnang õnnelikkusele	4,25***	3,79***	3,99

*p<0.05; ** p<0.01;*** p<0.001.

2008. a uuringus ilmnisid olulised statistilised erinevused ka poiste ja tüdrukute hinnangutes. Tüdrukute neurootilisuse näitajad olid mõnevõrra kõrgemad kui poistel ning tüdrukud tundsid end sagedamini üksikuna kui poisid (Rätsepp 2008).

Nagu mõlema esitatud uuringu andmetest ilmneb, on hinnang suhetele isaga oluliselt seotud noorukite neurootilisusega. Samas vajab ema mõju eraldi analüüsi.

Olulised statistilised erinevused sõltuvalt suhetest isaga ilmnisid ka **depressiooni** näitajates (vt tabel 2). Depressioon on oma olemuselt mitmetahuline, kuid sellegipoolest on võimalik eristada kolme põhitunnust, mida A. Beck (Diekstra 1987) nimetab kognitiivseks triaadiks ehk kolmeks mõttemalliks enda, keskkonna ja tuleviku suhtes: 1) depressiivsel inimesel on negatiivne kujutus iseendast; 2) depressiivne isik kaldub tõlgendama oma kogemusi negatiivselt 3) depressiivsel isikul on negatiivne tulevikunägemus.

Eestis läbi viidud uuringutes on korduvalt juhitud tähelepanu koolilaste depressioonile (nt Leino 2000; Mehilane 1997). Kuna depressiooniga on seotud ka negatiivne tulevikunägemus, siis hinnang oma tulevikule võib olulisel määral peegeldada noorukite depressiivsust. 2001. a küsitlusest selgus (Koolinoorte küsitlus 2001), et noorukite hinnang oma tulevikule oli oluliselt seotud hinnanguga oma suhetele isaga. Kui suhted isaga olid head, hinnati oma tulevikku lootusrikkamalt võrreldes sellega, kui suhted olid halvad (vt tabel 1, lk 54). Seoseid noorukite depressiooni ja isaga suhete vahel on leitud teisteski uuringutes. Harris ja Marmer (1996) tuvastasid, et isade emotsionaalne seotus lastega vähendas noorukite depressiooniriski olulisemalt eelkõige vaestes perekondades, vähem aga majanduslikult heal järjel peredes. Isade emotsionaalne seotus lastega oli noorukite jaoks puhvriks depressiooniohu ees.

Eluga rahulolu puhul fikseeritakse vastaja hinnangud rahulolu kohta oma elu erinevate aspektidega. 2001. a koolinoorte küsitluses fikseeriti vastaja hinnanguid selle kohta, kui võrd ta tunneb end üksikuna. Vähem üksikuna tundsid end eelkõige need noored, kel suhted isaga olid head. Kõige sagedamini tundsid end aga üksikuna need noored, kes ei elanud koos isaga ja kel suhted isaga olid halvad, vt tabel 1, lk 54).

Sama tendents ilmnis ka 2008. aasta koolinoorte uuringus. Heade suhete korral tundsid noored end harvem üksikuna kui siis, kui suhted isaga olid halvad. Ka noorukite üldise rahulolu näitajad olid heade suhete korral isaga oluliselt kõrgemad võrreldes sellega, kui suhted isaga olid halvad (vt tabel 2, lk 55).

Õnnelikkus on üks enim kasutatud subjektiivse heaolu näitajaid. Inimese õnnetase on kõrge siis, kui ta kogeb sageli positiivseid emotsioone ning harva negatiivseid emotsioone (Diener 2000). Õnn on inimese subjektiivne tajus selle kohta, kui positiivne on tema elu tervikuna. Õnne

on võimalik määratleda ka kui rõõmu tundmist. Kui rõõmu näol on tegemist õnne emotsionaalse komponendiga, siis rahulolu näol on tegemist õnne kognitiivse komponendiga (Argyle 2001). Lisaks positiivsete emotsioonide rohkusele sõltub õnnetunne ka inimese subjektiivsest hinnangust neile, kuivõrd need tunded talle rahuldust pakuvad. Seetõttu võib eneseteostus tekitada õnnetunnet, väga olulisel kohal on aga head lähisuhted (vt Rätsepp 2008). Need noored, kel suhted isaga olid head, hindasid end tunduvalt õnnelikumaks (keskmine 4,25) kui need, kel suhted isaga olid halvad (3,79) (vt tabel 2, lk 55).

Neli eespool käsitletud heaolu komponenti on omavahel väga tihedalt seotud. Nii on kõrge korrelatsioon depressiooni ja neurootilisuse ning rahulolu ja õnnelikkuse vahel: mida kõrgemad on depressiooninäitajad, seda madalam on nooruki rahulolu ning seda vähem on ta õnnelik. Mida kõrgemad on neurootilisuse näitajad, seda rahulolematum nooruk on ning seda vähem õnnelik ta on (*ibid*).

Sooidentiteet

Subjektiivset heaolu mõjutab ka see, kui kindlalt tuntakse end oma soorollis. Laps samastab end oma vanematega. Seda aga vaid juhul, kui vanemad on toetavad ja hoolitsevad. Kui aga vanemad on liialt kontrollivad, siis see samastumist kaasa ei too (Ahlberg ja Sandnabba 1998). Poiste puhul on eelkõige rõhutatud seda, et ilma eeskujuta ei omanda laps hästi oma soorolli, sest tal ei ole, kellega end identifitseerida (Lamb 1996). Isa näitab ette kindlaid käitumismalle ja meherolli piirid. Seetõttu on poistele samast soost vanema eeskuju väga tähtis. Poistel, kes kasvasid üles ilma isata, oli probleeme soorolli valdkonnas, sooidentsuse arengus, hakkamasaamisel koolis, psühholoogilisel kohanemisel ning agressiooni kontrollimisel. Põhjalikult on seda teemat käsitlenud oma raamatutes Jari Sinkkonen (2001). Üksi poegi kasvatavad emad ning ka väga jäikade arusaamadega isad mõjutavad oma poegi eelkõige traditsioonilise meesmalli järgi, seetõttu võib sellistel meestel välja kujuneda väga jäik arusaam mehe rollist. Huvitaval kombel on emad poegade kasvatamisel jäigemad kui isad. Ahlbergi ja Sandanabba (1998) uuringust ilmnes, et emad uskusid isadest keskmisest enam seda, et keskkond suhtub halvasti poiste naiselikesse jootesse. Seetõttu tahavad emad kujundada oma poegi enam traditsiooniliste arusaamade kohaselt mehe rollist, kui seda teevad isad. Isade arusaam mehelikkusest ja mehelikust käitumisest on emade omast laiem.

Isakogemuse puudumisel võib lapsel tekkida ebakindel identiteet. Seda saab Jari Sinkkoneni (2001) arvates asendada sotsiaalne isa – poisi tugiisik, autoriteet. Sotsiaalse isa rolli võib täita näiteks kasuisa, vanaisa, poisteklassi meesõpetaja, klassivenna isa jt. Püsiva identiteedi omandamiseks on vaja eelkõige usalduslikku suhet toetava ja mõistva eeskujuga ehk psühholoogilist isa.

Tütarde arengus mängivad isad veidi teistsugust rolli. Kui tütreid seovad isadega ühised tegevused, siis emadega arutletakse intiimseid teemasid, mida meestega arutleda ei taheta. Seega ei ole tütre isadega vähem seotud kui emadega, pigem on nad seotud teistsugusel viisil. Uurimuse järgi tütarde seotus isaga ei sõltunud sellest, kas isa elas lastega koos või ei (Way ja Gillman 2000). Samas on isal oluline mõju ka tütre sooidentiteedi ja seksuaalsuse kujunemisele. Lapsepõlves kogetav lähedane suhe vastassugupoolest vanemaga (isa-tütar ja poeg-ema) mõjutab aga oluliselt hilisemaid paarisuhteid (Ahlberg ja Sandanabba 1998). Kui tütar õpib emalt oma soole vastava käitumise, siis isalt saab ta kinnitust oma naiselikkusele. Nii on leitud seoseid selle kohta, et isa mõjutab oluliselt tütarde eneseväärikuse kujunemist ja seksuaalsust (Scheffler ja Naus 1999). Seetõttu tunnevad tüdrukud, kellel on olnud oma isaga hea suhe, end ka oma soorollis turvaliselt (Wagner 1997). Ilma isata kasvavatel tüdrukutel on raskusi koolis ja probleeme sooidentiteedi väljakujunemisel. Tavaliselt algavad selliste tüdrukute seksuaalkontaktid ka tunduvalt varem (vt Uljas jt 2003). Naised, kes ei ole tundnud isa kinnitust, kalduvad käituma teiste meestega oma elus samuti nagu nad käitusid oma eemalseisva isaga. Nad otsivad lähedust, kuid samas ei usalda mehi (Secunda 1992).

Suhteid isaga mõjutab oluliselt vanemate kooselu. 2008. a koolinoorte küsitlusest ilmnes, et kui vanemad elavad koos, siis hinnatakse isa kõrgemalt kui siis, kui elatakse lahus (keskmised vastavalt 25,47 ja 22,24). Kui vanemad elavad koos, siis on ka suhted isaga paremad võrreldes sellega, kui elatakse lahus (vastavalt 13,48 ja 16,41). Suhet emaga ja hinnanguid emale vanemate kooselu ei mõjuta (Rätsepp 2008). Niisiis saab isa täita oma rolli laste heaolu kujundajana eelkõige juhul, kui säilivad head suhted emaga. See, et lastel on tugevam suhe isaga siis, kui vanemad on abielus (või elavad koos), on selgunud ka teistest uuringutest (Russ 2003). Hiljem hakavad suhted vanematega mõjutama ka nende laste paarisuhteid ja pereelu. Vanemlike mudelite omandamisega kujuneb välja tase (Thibaut ja Kelley 1959), mille alusel hakatakse oma suhteid hindama. Kui suhted ja suhetes toimuv ületab seda taset, siis ollakse rahul, kui aga suhted jäävad sellest allapoole, ollakse rahulolematud. Kui lapsepõlves puudub reaalne kogemus vastassugupoolega, siis võib hinnangute aluseks olev mõõdupuu välja kujuneda pinnapealse info alusel (nt filmid, põgusad kontaktid). Selline fantaasiamaailma ülekandmine reaalsesse suhetesse võib aga tekitada rahulolematust paarisuhetes. Kuid ka samast soost vanem on suhete kujundamisel eeskujuks. Oma isa eeskujuks võttes on pojal võimalik olla nagu isa või tegutseda paremini kui isa. Tänu sellisele isalt pojale ülekantavale suhtumisele kasvab igas järgmises põlvkonnas nende isade hulk, kellele on oluline lähedane suhe lapsega.

Kokkuvõte

Igas kultuuris on oma ettekujutus heast isast. Isa rolli määravad suurel määral sotsiokultuurilised normid, mis mõjutavad pereprotsesse ja need omakorda lapse arengut (Lamb 1996). Traditsiooniliselt seostus isa roll peamiselt kaudse hooldamisega, eelkõige pere majandusliku toimetuleku ning turvalisuse tagamisega. Mitmete ühiskonnas toimuvate muutuste tõttu väheneb meeste roll perekonna majandusliku toimetuleku tagamises, samal ajal aga kasvab nende roll ja osatähtsus pereelus. Ehkki mehed ise peavad oma rolli perekonna majandusliku toimetuleku tagajana väga oluliseks, kipub selle osatähtsus tasapisi vähenema. Näiteks arvas 78% meestest ja 51% naistest, et nad on leibkonnas suurima tulu saajad (*Sooline ebavõrdsus ...* 2006). Nende muutuste tulemusena muutuvad ka soorollid. Kuid meeste ja naiste soorollid on komplementaarsed: kui muutub üks, siis muutub ka teine. Seetõttu toob naiste suurenev osalemine tööturul paratamatult kaasa meeste suurema osalemise pereelus.

Perekonna piires toimub pidev vastastikune mõjutamine, seetõttu on üks-üheseid seoseid raske välja tuua. Samas lubavad esitatud uurimistulemused väita, et seosed isasuhte ja noorukite heaolu vahel on ilmsed. Seetõttu võib osade isade suurenev osalemine pereelus ja teiste vastutustundetud tuua ajapikku kaasa väga suured erinevused erineva perekondliku taustaga noorukite heaolus. Hea isasuhte annab nendele noorukitele, kel suhted isaga head, eluks olulise eelise: nende subjektiivne heaolu on kõrgem, kohanemisvõime parem ning nad on tuleviku suhtes lootusrikkamad. Isade mõju on tugevam seal, kus on tegemist psühholoogilise isadusega ehk isa leiab aega oma lastega tegelemiseks ning nendega suhtlemiseks. Nende uuringute puhul on aga enamasti jäetud analüüsimata võimalik isa mõju osaline kompenseerimine (nt vanaisade, onude jne olemasolu ja toetus), mis võib oma osa mängida heaolu tagamisel.

Isade suurem osalus pereelus tõstatab väga olulise küsimusena lahutuse teema. Lahutusjärgses olukorras sõltuvad noorukite suhted ja hinnangud isale eelkõige sellest, millised on isa ja ema omavahelised suhted. Mehe ja naise suhe võib küll lõppeda, kuid lapsevanema roll kestab kogu eluaja. Kui mees ja naine ka pärast kooselu lõppu isa ja emana üheskoos tegutseda ja vastutama jäävad, maandab see paljud võimalikud pinged ning aitab tagada noorukite subjektiivse heaolu. Psühholoogilise isaduse osakaalu suurenemine tingib ilmselt ka selle, et isad tahavad ka lahutusejärgselt suuremat osalust oma laste elus. Seetõttu peaks ajapikku suurenema nende isade osakaal, kes lahutusjärgselt jäävad oma laste peamiseks hooldajateks.

Viidatud allikad

- Ahlberg, C., Sandnabba, K.** (1998). Isyys ja maskuliiniset ihanteet. *Psykologia*, 33, 412–420.
- Allik, M.** (2009). Üksikvanemad Eestis. Informatsioon. Tallinn: Riigikogu kantselri.
- Argyle, M.** (2001). *The Psychology of Happiness*. (2nd ed). London: Routledge.
- Bradshaw, J., Richardson, D.** (2009). An index of child well-being in Europe. *Child Indicators Research*, 2, 3, 319–351.
- Christiansen, S. L., Palkovitz, R.** (2001). Why the „Good Provider” Role Still Matters. *Journal of Family Issues*, Vol.22, No.1, 84–106.
- Conley, J. J.** (1985). A personality theory of adulthood and aging. Teoses: R. Hogan (Ed.). *Perspectives in personality*. Greenwich, CT: JAI Press. Vol. 1., 81–115.
- Crouter, A. C., Bumpus, M. E., Head, M. R., McHale, S. M.** (2001). Implications of Overwork and Overload for the Quality of Men’s Family Relationships. *Journal of Marriage and Family*, Vol.63 (2), 404–416.
- Diekstra, R. F. W.** (1987). Renee or the complex psychodynamics of adolescent suicide. Teoses: Diekstra R.F.W., Hawton K. (Eds.), *Suicide in Adolescence*. The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 43–76.
- Diener, E.** (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542–575.
- Diener, E.** (1999). Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276–302.
- Diener, E.** (2000). Subjective Well-Being. *American Psychologist*, Vol.55, No 1, 34–43.
- Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis.** (2003). Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Furstenberg, F. F.** (1988). Good dads – bad dads: two faces of fatherhood. Teoses: Cherlin, A. J. (toim). *The changing American family and public policy*. Washington, DC: Urban Institute Press, 193–218.
- Harris, K. M., Marmer, J. K.** (1996). Poverty, paternal involvement, and adolescent well-being. *Journal of Family Issues*, Vol. 17 (5), 614–640.
- Hernandez-Guzman, L., Sanchez-Sosa, J. J.** (1997). Parent-child interactions predict anxiety in Mexican adolescents. *Adolescence*, Vol. 31 (124), 955–963.
- Huttunen, J.** (1997). Uus isa ehk kas isa polegi lapsevanem. *Eesti Naine*, 8, 46–48.
- Koolinoorte küsitlus.** (2001). Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Kraav, I.** (2001). Lastevanemate väärtused ja sotsiaalne tõrjutus. Teoses: Kraav. I. Kõiv, K. Sotsiaalpedagoogilised probleemid tildhariduskoolis. OÜ Vali Press, 51–76.
- Lackovic-Grign, K. Dekovic, M.** (1991). Some predictors of Yugoslavian adolescents problems. *Adolescence*, Vol. 26 (103), 599–612.
- Lamb, M. E.** (1996). The development of father-infant relationships. Teoses: Lamb, M.E. (toim). *The role of father in child development*. New York: Wiley, 1–70.
- Leino, M.** (2000). Õpetaja sotsiaaltöö tegijana: sotsiaalpedagoogika. Monograafia. Tallinn: TPÜ toimetised. A 18 Humaniora.
- Lundberg, S., Rose, E.** (1999). The Effects of Sons and Daughters on Men’s Labor Supply and Wages. University of Washington.
- Luthar, S. S.** (2003). The Culture of Affluence: Psychological Costs of Material Wealth. *Child Development*, Vol. 74 (6), 1581–1593.
- Mehilane, L.** (koost.) (1997). Mis on koolilapsel muret? Tartu Ülikooli Psühhiaatrikliinik.
- Myers, D.** (1992). *The pursuit of happiness*. New York: Avon Books.
- Narusk, A.** (1999). Argielu Eesti 1990ndatel. Elanikkonnaküsitlusel „Eesti 93” ja „Eesti 98” põhinev sotsioloogiline ülevaade. TPÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- Ormel, J., Rosmalen, J., Farmer, A.** (2004). Neuroticism: a non-informative marker of vulnerability to psychopathology. *Soc. Psychiatry Psychiatr.Epidemiol.* 39, 906–912.
- Reispass, R.** (2001). Vanemate alkoholiprobleemid ning laste keskkondlikud ja psühholoogilised riskitegurid. Lõputöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Rumberg, T.** (2001). Noorukite suitsidaalsed tendentsid ja neid mõjutavad tegurid. Lõputöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Rumberg, T.** (2005). Eesti meeste suitsidaalsed tendentsid ning nende võimalikud riskifaktorid. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Russ, A.** (2003). Kaasaegne isa. Teoses: I. Kraav. Kodukasvatus ja ühiskond. Perekasvatuse Instituut, Tartu, 106–112.
- Rätsepp, R.** (2008). Isa rolli taju noorukite subjektiivse heaolu kujunemised. Magistritöö. Käsikiri. Tallinn: Akadeemia Nord.
- Saklofske, D. H., Eysenck, H. I.** (1994). Extraversion – Intraersion. In: *Encyclopedia of Human Behaviour*, 2, 321–332.
- Scheffler, T. S., Naus, P. J.** (1999). The relationship between fatherly affirmation and a woman’s self-esteem, fear

of intimacy, comfort with womanhood and comfort with sexuality. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 8, 39–46.

Secunda, V. (1992). *Women and Their Fathers: The Sexual and Romantic Impact of the First Man in Your Life*. New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc.

Sinkkonen, J. (2001). *Koos isaga*. Tallinn: Eesti Raamat.

Sooline ebavõrdsus: hoiakud ja olukord Eestis. (2006). *Poliitikaanalüüs*, nr. 1. EV Sotsiaalministeerium.

Thibaut, J. W., Kelley, H. H. (1959). *The Social Psychology of Groups*. New York: Wiley.

Twenge, J. M. (2000). The Age of Anxiety? Birth Cohort Change in Anxiety and Neuroticism, 1952–1993. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 79 (6), 1007–1021.

Uljas, J., Reispass, R., Rumberg, T., Gontšarova, D. (2003). *Isa roll perekonnas*. Rmt: Kraav, I. (toim). Kodukasvatus ja ühiskond. Tartu: Perekasvatuse Instituut, 89–106.

Uljas, J. (2004). *Mehe rollist isana*. Rmt: Bristol, P. ja Raun, M. (koost.) *Ääremaa Eesti südames*. MR Piller, 64–70.

Uljas, J. (2006). *Uus olukord – naine teenib rohkem kui mees*. Euroopa Parlamendi sotsiaaldemokraatide fraktsiooni konverentsi ettekande jaoks läbi viidud küsitlus. Pärnu: Strand SPA ja Konverentsihotell 24. november 2006.

Wagner, B. M. (1997). Family Risk Factors for Child and Adolescent Suicidal Behavior. *Psychological Bulletin*, 121 (2), 246–298.

Way, N., Gillman, D. A. (2000). Early Adolescent Girls' Perceptions of Their Relationships With Their Fathers: A Qualitative Investigation. *Journal of Early Adolescence*, Vol. 20 (3), 309–331.

Jüri Uljas (1959). *Loeb sotsiaalpsühholoogia loenguid EEK Mainoris ning sotsioloogia loenguid Tallinna Ülikoolis. Lõpetas Tartu Ülikooli psühholoogia erialal, 1993. aastast kultuuriloo magister. On avaldanud raamatuid ja artikleid nii psühholoogia, sotsioloogia kui ka kultuuriajaloo alal.*

Reet Reispass (1975). *Lõpetanud Tallinna Pedagoogikaülikooli 2001. a bakalaureuseõppe psühholoogia ja sotsiaalpedagoogika erialal. Alates 2006. aastast töötab Kohila vallavalitsuse haridusnõunikuna. Oma magistriõpingute raames osales uuringu „Eesti mehe tervis, hoiakud ja eluviis andmete analüüsimisel”, kus uuritavaks valdkonnaks oli meeste alkoholitarvitamine.*

Thea Rumberg (1971). *Lõpetanud Tallinna Ülikooli psühholoogia ja sotsiaalpedagoogika (2001) ning sotsioloogia (MA 2005) erialal, töötab J. Westholmi Gümnaasiumis koolipsühholoogina. Koos Jüri Uljasega on ta gümnaasiumiõpiku „Psühholoogia” autor.*

Rita Rätsepp (1962). *Lõpetanud 2008. a Professionaalse Psühholoogia Erakooli ja Akadeemia Nord (2008) sotsiaalteaduste (psühholoogia) magistriõppe. 2007. aastast töötab Rocca al Mare koolis psühholoogina.*

Terviseinfo.ee – tõhus töövahend tervise edendamiseks

Laura Aaben
Terviseinfo.ee toimetaja
Tervise Arengu Instituut

Hea tervis määrab oluliselt inimese elukvaliteedi ning loob aluse isiksuse igakülgseks arenguks. Seetõttu on iga inimese tervis ühiskondlik väärtus, riigi majandusliku ja sotsiaalse arengu üks peamisi alustalasid. Kuid hea tervis ei teki iseenesest. On palju tegureid, mis seda suuremal või vähemal määral mõjutavad: inimese päritolu, haridus, sissetulek, elukoht, suhted lähedastega, teenuste kättesaadavus jne.

Mis on tervisedendamine

Tervisedenduse mõiste on suhteliselt uus, esmakordselt käsitleti tervisedendust eraldi tegevusvaldkonnana 1974. aastal Kanadas. Eesti rahvatervise seadus (1995) defineerib tervise edendamist kui inimese tervist väärtustava ja soodustava käitumise ja elulaadi kujundamist ning tervist toetava elukeskkonna sihipärasest arendamisest. Mida see tähendab? Eelkõige seda, et meid ümbritsev elukeskkond tuleb muuta selliseks, et terviselikud valikud oleksid võimalikult paljudele inimestele lihtsalt kättesaadavad. Selle saavutamiseks on oluline sotsiaalne ja poliitiline protsess, mille käigus suurendatakse inimeste oskusi ja teadmisi ning parandatakse keskkonna- ja majandustingimusi.

Kas sotsiaaltöötaja on tervisedendaja? Jah, kindlasti. Samamoodi on tervisedendaja näiteks linnaplaneerija, lapsevanem, riigikogu liige, vallavanem või toidukaupluse juhataja. Tervist edendame me kõik, kes me tegeleme inimeste elukeskkonna kujundamisega, olenemata valdkonnast.

Sotsiaaltöötajad puutuvad oma töös kokku eelkõige nende inimestega, kelle tervis on pahatihti juba suures ohus. Toimetulekuraskused, sh töötus, madal haridustase, vaesus on ühed kõige enam tervist negatiivselt mõjutavad tegurid. Sotsiaaltöötajani jõuavad inimesed ka siis, kui neil on juba tõsisemid terviseprobleeme – töövõimetus, sõltuvuskäitumine, vaimse tervise probleemid jms. Sellistel puhkudel on sotsiaaltöötaja roll suunata inimene vajalike teenusteni ning võimalusel aidata tal oma probleeme lahendada. Lastekaitsetöötajal on võimalus terviseprobleeme ka ennetada, aidates vähendada mitmesuguseid riske laste tervisele ja heaolule. Seega on sotsiaaltöö väga oluline tervisedenduse sidusvaldkond, mis aitab saavutada ühiskonnas paremaid tervisenäitajaid.

Usaldusväärne info ja kasulikud kontaktid terviseinfo.ee-s

Tervisedenduses on edukate tulemuste saavutamise pikaajaline ja keerukas protsess, mida tuleb planeerida ja ellu viia, tuginedes teaduslike allikate põhjal koostatud materjalidele. Neid materjale püüabki koondada uus Terviseinfo.ee. Oleme näinud palju vaeva selle nimel, et Terviseinfo.ee-st saaks **tõhus abivahend kõigile spetsialistidele, kes oma igapäevatoos saavad mõjutada inimeste tervist** (sh sotsiaalvaldkonna spetsialistidele). Loodame olla abiks ka otsusetegijatele, kes saavad Terviseinfo.ee usaldusväärsele ja

kontrollitud infole tuginedes omi tegevusi planeerida ja otsuseid teha.

Terviseinfo.ee uuendusi kavandades kohtusime eri osapooltega ning üheskoos jõudsi-
me järelduseni, et Eestis puudub koht, kus
eri võrgustike liikmed saaksid kohtuda ja
jagada oma infot, materjale, kogemusi ja
ideid. Samamoodi puudus ühtne keskkond,
kust saada usaldusväärset infot ja materjale
tervisedendus- ja ennetustegevuste kohta.
Just seda tühimikku me püüamegi uuenenud
leheküljega täita.

Praegu pakub Terviseinfo.ee järgmisi võimalusi:

- **Saad mugavalt kätte usaldusväärse terviseinfo**
Veebilehele on koondatud baastadmised, mis on vajalikud tervise edendamiseks ning ennetustööks erinevates valdkondades (nt lasteaias, töökohal või paikkonnas, ennetustöös alkoholi tarvitamise piiramiseks või vaimse tervise valdkonnas). Lisaks on välja toodud, milliste teenustepakkujateni saab abivajajad suunata (nt erinevad sõltuvusprobleemid). Info on koostanud oma ala spetsialistid ning see on aluseks tegevuste planeerimisel ja elluviimisel.
- **Leiad hulganisti praktilisi abimaterjale**
Veebilehelt leiad allalaetavaid juhendmaterjale, trükiseid ning viiteid olulistele uuringutele, värskete tervisestatistika, samuti infot rahastusvõimaluste kohta. Tulevikus leiab lehelt ka täiesti uue ja ainulaadse andmebaasi tervisevaldkonna koolitajate kohta, kuhu on võimalik kõigil Eestis tegutsevatel koolitajatel oma andmed sisestada ning koolituste korraldajatel otsida sobivaid koolitajad.
- **Värsked info sündmuste kohta**
Siit leiad Eestis toimuvate tervise valdkonnaga seotud sündmuste ja

koolituste kalendri ning saad kasutajana ka ise enda korraldatud sündmusi lisada. Võimalik on ka koolitustele registreeruda.

- **Võimalus suhelda oma mõttekaaslaste ja kolleegidega**
Soovid praktilisi soovitusi oma kolleegidelt? Või tahad jagada oma häid kogemusi ja näpunäiteid? Tutvu tervist toetavate tegevuste andmebaasiga ja jaga oma projekte ka teistega. Blogis ja foorumis saad mõttekaaslastega enda valitud teemadel suhelda.

Nagu näha, võimalusi on palju ja ilmselt tuleb neid tulevikus juurdegi. Täna võime öelda, et üsna suures mahus täieneb lehekülj nii materjalide kui ka arenduste osas käesoleva aasta sügiseks ning avaneb ka lehekülje venekeelne osa. Lehekülge haldab Tervise Arengu Instituut, aga oma materjale saavad lisada kõik võrgustiku liikmed, sh teised riigiasutused.

Selleks et Terviseinfo.ee lehekülje võimalusi maksimaalselt ära kasutada, soovitame registreeruda lehe kasutajaks. Selleks pole vaja teha muud, kui vajutada lehe üleval paremas nurgas nupule „Liitu” ning täita mõned väljad oma andmetega. Liituda tasub seetõttu, et vaid liikmed saavad registreeruda koolitustele, lisada oma üritusi ja materjale ning kirjutada blogisse. Lehelt leiad ka kasutajate andmebaasi, kust on võimalik leida võrgustikust inimesi, kellega sul on samad huvid ja kellega teha koostööd.

Loodame, et uuenenud Terviseinfo.ee pakub rohkelt selliseid võimalusi, mis sulle igapäevatöös abiks on. Samuti loodame, et kuna nüüd on olemas kohtumispai, kus saame üheskoos infot jagada ja arutada, nõu küsida ja anda, paraneb Eestis ka võrgustikutöö. Teeme seda kõike usus, et Eesti rahva parema tervise nimel üheskoos tegutsedes oleme tugevamad ja saame häid muudatusi kiiremini ellu viia. Me kõik ju soovime, et Eesti inimesed oleksid terved ja rõõmsad.

ESTA meediakoolitus

■ **6.–7. juulil** toimus Kopra Turismitalus Viljandimaal Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) meediakoolitus, samas toimusid 6.–8. juulini Eesti Sotsiaalastutuste Juhtide Nõukoja (ESJN) suvepäevad. Meeleolukate avasõnavõttude, lipu heiskamise ning parimate hoolekandetoetajate tunnustamise järel koguneti hubasesse konverentsiruumi, et koguda uusi teadmisi. Meediakoolituse esimesel päeval tegi ettekande Märt Treier (OÜ Treier Konsultatsioonid) teemal „Mida me endast räägime ja keda meis nähakse?“ Ajakirjanikega suheldes peab meeles pidama, et nad püüavad huvi pakkuda võimalikult laiadele hulkadele. Seetõttu peab arvestama kõigi lugejate-vaatajate üldisi arusaamu ja hoiakuid ning püüdma rääkida võimalikult loomulikult, viisakalt ning asjatundlikult. Teisel päeval tutvustas Eesti meedia ja suhtekorralduse spetsiifikat Mihhail Kremez (Tallinna Ülikooli kommunikatsiooni instituut). Ta andis täpsemaid soovitusi ajakirjanikega suhtlemiseks meedia liikide järgi (television, ajalehed, ajakirjad, raadio ja internetimeedia). Võimalusel peaks paluma saata küsimused e-posti teel ja hoolitsema selle eest, et vastused oleksid kompetentsed ja jätkaksid positiivse mulje. Jagades praktilisi soovitusi, andsid ettekandjad hulga mõtteainet, kuidas meediaga suhelda ja mida avalikul esinemisel silmas pidada. Seda kõike ikka eesmärgil, et kujundada ühiskonnas sotsiaaltöö ja sotsiaaltöötajate rollidest adekvaatne arusaamine. Kaks koolituspäeva, mis sisaldasid ka parajal määral lõõgastavaid tegevusi, kohtumisi tuttavatega ja uute tutvuste sõlmimisi, möödusid kiirelt ja sisukalt. Siiras tänu korraldajatele!

Elina Kuristik, *ESTA liige*

■ **6. juulil** toimus Kopra Turismitalus Viljandimaal ESTA volikogu avatud koosolek. Päevakava nägi ette grupitööd ideede genereerimiseks aastateks 2012–2015 koostatava ESTA uue arengukava ja 2012.–2013. a tegevuskava tarvis. Arengukava kinnitatakse novembris sotsiaaltöö aastakonverentsi ajal toimival üldkoosolekul.

■ **Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon (ETSA)** tähistab septembris oma 9. sünnipäeva. 22. septembril tutvuvad ETSA liikmed Tartu tervishoiuasutuste tööga ning kuulavad loengut Tartu Ülikoolis. **23. septembril** algusega kell 10.00 toimub SA Tartu Ülikooli Kliinikumis polikliinikuni 0-korrusel konverents „On elul mitmeid tõed“. Konverents toimub koostöös Tartu linnavalitsuse tervishoiuosakonna ja ESTA-ga. Külalisteks on parkümmend kolleegi Soome tervishoiu sotsiaaltöötajate organisatsioonist. Päevakorras on ettekanded kahe riigi tervishoiusotsiaaltöö sisu ning taustsüsteemi ühisjoonte ja erinevuste kohta, ettekanded Eesti Haigekassa, sotsiaalministeeriumi ning perearstide esindajalt. Registreerumine kuni 10. septembrini aadressil etsa.thst@gmail.com. Konverentsi osalemistasu (31. augustini 20 eurot, 1. septembrist 25 eurot) sisaldab konverentsi materjale, kohvipause ja einet.

■ **2.–3. novembril** korraldab ESTA Eesti Rahvusraamatukogus sotsiaaltöö aastakonverentsi. Konverentsi põhiteema on **vabatahtlikkus sotsiaaltöös**. Vahendatakse sotsiaaltöö häid praktikaid ja otsitakse lahendusi sotsiaalteadlaste poolt läbiviidud uuringute tulemusena selgunud sotsiaalsetele probleemidele.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni (ESTA) kuulub seisuga 25.07.2011 346 üksikisikut ja kaks liikmesorganisatsiooni: Eesti Sotsiaalastutuste Juhtide Nõukoda ja Eesti Tervishoiu Sotsiaaltöötajate Assotsiatsioon. ESTA ootab liituma sotsiaalvaldkonna töötajaid, kes on huvitatud enda kutsealaste teadmiste täiendamisest. ESTA hoiab praktikute kutseprestiiži ja esindab sotsiaaltöö praktikuid ühiskondlikul tasandil. ESTA liikmetel on võimalus osaleda kõigil organisatsiooni korraldatavatel loengutel, seminaridel, teemapäevadel jne. Tasulistel ESTA üritustel saavad liikmed osaleda soodushinnaga.

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni tegevusest ja liikmeks astumise korrast saab üksikasjaliku ülevaate meie kodulehelt www.eswa.ee.

Knowledgeable parents, great children, strong society. Children and families' development plan 2012–2020

The Department of Children and Families of the Ministry of Social Affairs, having included many cooperation partners in the process, has drafted the children and families' development plan 2012–2020. The goal of the development plan is to increase well-being and quality of life of children and families which in turn has a positive impact on birth rates. The development plan establishes five strategic objectives for reaching this goal: 1) development of sustainable Estonian society is supported by uniform and knowledge-based child and family policy; 2) quality of life and outcomes for children are improved through advocacy of positive parenting by offering adequate support in being a parent and raising children; 3) children, their development and safe environment that supports their well-being are valued by safeguarded children's rights and functioning child welfare system; 4) adequate economic coping and a sense of security of families is supported through a combined system of benefits and services; 5) high quality of daily life that meets the needs of every family member is promoted by men and women having equal opportunities for work-life balance. Policy directions up to 2020 are explained under every strategic objective and specific activities will be described in the development plan's implementation plans. It is planned to have the development plan approved in Q3 2011.

Father's role in shaping youngsters' subjective well-being

Jüri Uljas, Reet Reispass, Thea Rumberg, Rita Rätsepp

The main goal of the article is to analyse the father's role in shaping the subjective well-being of youth. The empirical data used in this overview represents two youth studies from the years 2001 (383 respondents, Tallinn University) and 2008 (236 respondents, Academy Nord). The data concerning men's roles and subjective well-being are from the study "Estonian men's health, attitudes and life-style" (2521 respondents, Tallinn University). The different subjective choices of men and the evaluations of main roles – as a provider, worker, husband and father – are analysed in connection with the subjective well-being of men. The studies consider the following aspects of well-being: general life satisfaction, happiness, receipt of positive and negative emotions (Argyle 2001). The latter are considered in light of depression and anxiety. Those youth who have a good relationship with their father feel that they are happier, their neuroticism and depression levels are lower and they are more satisfied with their life and themselves than youth who claim that their relationship with their father is not good or is missing. The subjective well-being of youth is an actual topic in Estonia because according to international comparative studies the subjective well-being of our youth is quite low.

The content and dynamics of Estonian child protection work in years 2001-2010

Kati Kütt, MA

The article gives an overview of the situation of child protection work in Estonia, of its opportunities and problematic issues, analysing how the content of this work has changed compared to the year 2001. The article is based on the MA thesis defended in 2011 at the Institute of Social Work in Tallinn University. A survey was carried out among child protection officials working in local governments and county governments. The data was comparatively analysed with results of a study from 2001 (Tikerpuu-Kattel 2001). Compared to 2001 the number of child protection officials working for local governments has increased significantly; the majority of child protection officials who participated in the study possessed a higher education related to social work. The main duties of child protection officials were providing counselling to children and families, home visits and work with children who ignored compulsory school attendance. New problems have emerged concerning dependency among children or with parents working in a region other than their place of residence. In general, the child protection officials thought that their options to help children and parents have been improved: network operations have improved and more services for children and families have been created. At the same time, a shortage of human and financial resources, limited availability of supportive services and insufficient legal regulation are still major problems in the domain of child protection. All child protection officials should be offered high-quality supervision services to reduce work stress and avoid burn-out.

Сознательные родители, славные дети, сильное общество. План развития в области семьи и детства в 2012–2020 гг. Стр. 3

В составленном Министерством социальных дел плане развития в области семьи и детства в 2012–2020 гг. ставятся стратегические цели, направленные на увеличение благосостояния и повышение качества жизни детей и семей в Эстонии: научно обоснованная и целостная политика в области семьи и детства; поддержка позитивного родительства; обеспечение прав детей и действенная защита детей; комбинированная система пособий и услуг, поддерживающая адекватное экономическое благосостояние семей; равные возможности мужчин и женщин для совмещения трудовой, семейной и личной жизни.

Поддержка позитивного родительства — важный шаг к предотвращению проблем детей. Стр. 22

Ханна Всевиов, Министерство социальных дел

Позитивное родительство — это родительское поведение, всесторонне руководствующееся интересами ребенка, заботливое и внушающее ребенку уверенность в себе, безнасильственное, поощряющее, направляющее и устанавливающее границы, способствующее, тем самым, наиболее полному развитию ребенка. В рамках «Плана развития в области семьи и детства» планируется внедрить в Эстонии универсальную и учитывающую различные потребности семей программу по совершенствованию родительских навыков Triple P (*Positive Parenting Program*), разработанную Университетом Квинсленда в Австралии.

Содержание и динамика защиты детей в Эстонии в 2001–2010 гг. Стр. 24

Кати Кютть, магистр социальной работы

В статье дается обзор ситуации в области защиты детей в Эстонии, ее возможностей и проблем, а также анализируется, как содержание этой работы по защите детей изменилось по сравнению с 2001 годом. По оценке опрошенных в ходе исследования работников по защите детей, их возможности помочь детям и семьям, в целом, улучшились, но проблему по-прежнему составляет нехватка ресурсов и недостаточная законодательная урегулированность этой области.

Современное усыновление, исходящее из лучших интересов ребенка. Стр. 31

Сигне Рийсало, Министерство социальных дел

Представление, согласно которому усыновление ребенка производится, прежде всего, в интересах ребенка, медленно, но верно укоренилось во всем мире. Об этом свидетельствует и вступивший в силу 1 июля 2010 года Закон о семье. Закон уточняет критерии дозволенности усыновления и разъясняет суть тайны усыновления. Впервые закон регулирует действия, проводимые при подготовке к усыновлению, и международное усыновление.

Значимость отца в формировании субъективного благосостояния подростков.

Стр. 50

Юри Ульяс, Рэет Рейспассь, Теа Румберг, Рута Рятсепп

В статье анализируется значимость отца в формировании субъективного благосостояния подростков, опираясь на результаты проведенных авторами в различные годы среди мужчин и подростков исследований. По данным исследований подростки, имеющие хорошие взаимоотношения со своим отцом, чувствуют себя более счастливыми, отличаются более низким уровнем невротичности и депрессии и более удовлетворены своей жизнью по сравнению с подростками, чьи отношения с отцом, по их словам, оставляют желать лучшего или отсутствуют.

MÖTTEVARA

Elisabeth Lukas on öelnud:

„Kes võtab endale mingi ülesande, võtab enda peale ühtlasi ka vastutuse selle täitmise eest. Oluline on pühenduda ülesandele, mille sisu on inimeksistentsi olulised, elu säilitavad ja jõudu andvad tegurid. Vaevalt on miski muu võimeline andma võrdväärset energiat. Ammustest aegadest on ju teada, et isegi surmale määratud inimene suudab võita endale pikema tähtaja, kui püüab oma ülesannet lõpule viia. Jõud lõpeb alles siis, kui eesmärk on käeulatuses. Kosmoselendudel tehtud mõõtmised kinnitavad, et kosmonautide immuunsus kahaneb alati pärast maandumist, mitte varem, kosmoses tunnetatava somaatilise ja psüühilise stressi ajal, vaid alles siis, kui ülesanne on täidetud. Seni, kuni ollakse hõivatud heaks kiidetava ülesande täitmise-ga, saadakse salajastest reservidest lisaenergiat, mille olemasolu ei osatud varem kujutledagi.

Sellega sobivad hästi kokku kaks huvitavat ameeriklaste uurimust 1988. aastast. Psühholoog Jaak Panksepp Bowling Greene'i Riiklikust Ülikoolist tõestas laboratoorselt, et just sotsiaalsete ülesannete enda peale võtmine vabastab inimese organismis (valu vaigistavat ja tuju parandavat) endorfiini, mis kutsub esile tasakaalustatus- ja rahulolu-tunde ning üleva meeleolu. Harvardi kardioloog Herbert Benson avastas lisaks sellele, et inimsuhete korrastamisele pühendunud ja seejuures omaenda muresid üha rohkem unustavail isikuil täheldatakse ainevahetus- ja südamerütmihäirete kahanemist, kõrg-vererõhu langust ning teisi tervise paranemise nähte.

Mida aga lisavad need uurimused perekondlike ülesannete teemale? ... Perekond on juba mitu tuhat aastat põhimõtteliselt koht, kus saab teoks armastus, kus tunnetatakse, et elatakse üksteise heaks. On tõestatud, et perekond annab inimesele jõudu.

Teeme kõrvalepõike evolutsiooni ajalukku ja defineerime inimkonna teket ajana, mil inimese eellaste vahel hakkasid kujunema armusuhted. See mõiste tähistab teise inimese väärtustamist, kus pole esikohal seksuaalsus, soo jätkamine ega ühiskond või mingid karjainstinktid. Sellepärast peegeldavad arheoloogilised leiud haudadest inimkonna kultuuri esimesi algeid: on ju surnu matmine selle inimese väärtustamise akt, kellega on oldud lähedastes suhetes. Loomad ei oska üksteist inimese kombel armastada ega mata oma surnud liigikaaslasti ...

Milles seisneb perekonna mõte? Selle mõtte konkretiseerimiseks räägin lühidalt Saksamaa haiglate sotsiaalteenustest. Sinna on kogunenud seesuguse ühiskonna meeleheide ja ahastus, kus kaks kolmandikku perekondadest on lagunenu ... Kuhu küll panna kõik haiged, vanad ja tõbised, kelle elu on ülimalt tehniseeritud meditsiin pikendanud ning keda terved sinna-tänna sokutavad, et neist lahti saada? ...

Perekond tähendab turvalisust, kuni ta koos püsib. Ta on kaitseks elus ja tagab inimväärse suremise ... Ta annab inimesele teadmise, et ta on asendamatu ja alati teretulnud – olgu ta kerjus või miljonär. Paljusid asju saab raha eest osta või võimuga kätte võidelda, kuid perekondlik turvalisus nende hulka ei kuulu.”

Elisabeth Lukas on 1942. a Viinis sündinud psühholoog ja psühhoterapeut. Esitatu pärineb autori eesti keelde tõlgitud raamatust „Elu mõte”, mis ilmus aastal 2000.

Vahendas Jüri Raudsepp

MTÜ Lastekaitse Liit ja Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö instituut koostöös Eesti Linnade Liidu ja Eesti Maaomavalitsuste Liiduga kutsuvad kõiki huvilisi ühiskonverentsile „**Kuidas elad, Eestimaa laps?**”

17. novembril Rahvusraamatukogu konverentsikeskuses (Tõnismägi 2, Tallinn). Konverentsi eesmärgiks on teadvustada lapse kasvukeskkonna loomisel ja hoidmisel 20 aasta jooksul toimunud muutusi ning sellega seotud lastekaitsetöötajate ja sidusvaldkondade esindajate (lasteaia, algkooli ja üldhariduskooli õpetajad, perearstid, noorsoopolitseinikud jt) uusi tööalaseid väljakutseid. Konverentsil esinevad Eesti ühiskonna liidrid: poliitikud ja tippspetsialistid. Konverents on pühendatud Eesti ÜRO Lapse õiguste konventsiooniga ühinemise 20. aastapäevale. Lisainfo ja registreerimine: <http://www.konverents.lastekaitseliit.ee>

Lapse Huvikaitse Koda korraldab koostöös Eesti Maaomavalitsuste Liidu, Eesti Linnade Liidu ja sotsiaalministeeriumiga 8. septembril Eesti Maaomavalitsuste Liidu majas Tallinnas (Sirge tn 2) algusega 9.30

seminari „Õnnelikust lapsest saab väärtust loov täiskasvanu.”

Seminarile on oodatud kohalike omavalitsuste juhid, volikogude ja sotsiaalkomisjonide esimehed ja liikmed, kes oma töös kohaliku kogukonna heaks puutuvad kokku laste ja perede probleemidega. Seminari eesmärk on edendada koostööd laste ja perede heaolu toetamisel. Käsitletakse selliseid teemasid nagu lapsepõlve mõiste meediaühiskonnas; lasteombudsmani roll lastekaitseüsteemis; ootused kohaliku tasandi lastekaitsetööle; noorte kaasamine kohalikul tasandil.

Kava ja lisainfo: www.perenou.ee. Seminar on osalejatele tasuta.

Lapse Huvikaitse Koja konverents

„Laste ja perede huvikaitse – keda huvitab?”

toimub 28. septembril algusega 9.30 Clariton Hotell Euroopas Tallinnas (Paadi tn 5).

Konverentsile on oodatud poliitikakujundajad, laste heaolu ja huvide edendajad kohalikest omavalitustest, vabaühendustest ning haridusasutustest, laste- ja noorteorganisatsioonide esindajad. Konverentsi ettekanded keskenduvad laste ja perede huvikaitse olemuse ja vajaduse mõtestamisele. Ettekannetega esinevad:

Mihail Stefanov (*National Network for Children*, Bulgaaria),

Andres Aru (Õiguskantsleri Kantselei), Margus Oro (SOS Lasteküla Eesti Ühing), sotsiaalministeeriumi esindajad jt. Poliitikud ja ametnikud väitlevad teemal „Riigi erinevate tasandite suutlikkus laste- ja perepoliitika elluviimisel”.

Konverents lõpetatakse ühisaruteluga „Laste ja perede huvikaitse kitsaskohad”. Osavõtutasu 18 eurot, tudengitele ja noorteorganisatsioonide esindajatele 10 eurot.

Täpsem info: www.perenou.ee

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna traditsiooniline infoseminar sotsiaalvaldkonna töötajatele toimub **29. septembril** Dorpati konverentsikeskuses Tartus (Turu 2, TASKU) pealkirja all „**Koostöös tulemusteni**”. Infoseminaril tutvustatakse viimaseid arenguid hoolekandes ning värskete uuringute tulemusi, toimuvad paneeldiskussioonid, saab kuulata teiste maade kogemusi. Osalemine ja registreerimine kutsete alusel.